

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗ

ΤΟΥ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ
ΑΘΗΝΑ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 2000

**ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗ
ΤΟΥ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ**

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗ
ΤΟΥ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ
ΑΘΗΝΑ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 2000

Πρώτη έκδοση 1997

© ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ
Μιλτιάδου 3, Κηφισιά 145 62 - Αθήνα, τηλ. 80.11.066
e-mail: karamber@otenet.gr

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε.

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 5238305 (4 γραμμές) FAX: 5238959

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ:

ΑΘΗΝΑ : ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 5238305 (4 γραμμές) FAX: 5238959

ΠΕΙΡΑΙΑΣ : ΚΑΡΑΟΛΗ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 87 Τ.Κ. 185 34 ΤΗΛ.: 4227504 FAX: 4227577

E-mail: info@stamoulis.gr <http://www.stamoulis.gr>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ “ΔΩΔΩΝΗ”

Άσκληπιού 3, Αθήνα, 10679

ΤΗΛ: 36.37.973 - 36.30.312

Πρόλογος στή δεύτερη έκδοση

Μέ χαρά και συγκίνηση συνάμα προχωροῦμε στή δεύτερη έκδοση μετά τήν έξαντληση τῆς πρώτης έκδόσεως του βιβλίου, τό δόποιο κατά τό διαρρεῦσαν χρονικό διάστημα ἀπέδωσε «καρπούς» συνέβαλε στήν ἀποκατάσταση του πραγματικοῦ ὄνοματος και τῆς καταγωγῆς του ἐπαναστάτη Ρήγα Βελεστινλῆ. Ιδιαίτερα κατά τό ἐπαιτειακό ἔτος τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τό μαρτυρικό του θάνατο, τό 1998, ἔγινε σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τά θέματα αὐτά.

Οι ἐπιστήμονες και οἱ φιλίστορες δέχθηκαν τήν έκδοση μέ ἔρευνητικό ἐνδιαφέρον και ἡ ἰκανοποίηση μας ἦταν μεγάλη ὅταν ἐπιστήμονες μέ κριτικό πνεῦμα μελετῶντες τό περιεχόμενο του βιβλίου, ἀκόμη και βλαχόφωνοι, ἔκαναν γνωστό ὅτι ἡ μεθοδολογική διερεύνηση τῶν θεμάτων του βιβλίου και ἡ παράθεση πλούσιας βιβλιογραφίας τούς ὁδήγησε νά συμφωνήσουν μέ τά συμπεράσματα τῆς μελέτης.

΄Αξίζει πάντως νά ἀναφερθεῖ ἡ περίπτωση τῆς Πανελλήνιας Ένωσης Πολιτιστικῶν Συλλόγων Βλάχων, ἡ ὅποια συμμετέχοντας κατά τό 1998 στήν ἐπέτειο του μαρτυρικοῦ θανάτου του Ρήγα Βελεστινλῆ, ἔξέδωσε ἔνα πολύχρωμο και καλαίσθητο Ήμερολόγιο, ὅπου παραμερίζοντας πλέον τά θέσφατα και τίς ἀτεκμηρίωτες ιστορικές ἀναφορές στό θέμα τῆς καταγωγῆς του Ρήγα, στέκεται ἀπλᾶ και μόνο στή λαϊκή παράδοση σημειώνοντας ὅτι εἶναι «κατά μία παράδοση βλάχικης καταγωγῆς ἀπό τό Περιβόλι τῆς Πίνδου».

Μέ τήν προσθήκη μερικῶν συμπληρωματικῶν στοιχείων και τή διόρθωση τυπογραφικῶν ἀβλεψιῶν δίδεται στήν κυκλοφορία

Πρόλογος στή δεύτερη έκδοση

Μέ χαρά και συγκίνηση συνάμα προχωροῦμε στή δεύτερη έκδοση μετά τήν έξαντληση τής πρώτης έκδόσεως του βιβλίου, τό όποιο κατά τό διαρρευσαν χρονικό διάστημα ἀπέδωσε «καρπούς» συνέβαλε στήν ἀποκατάσταση του πραγματικοῦ ὄνοματος και τῆς καταγωγῆς του ἐπαναστάτη Ρήγα Βελεστινλῆ. Ιδιαίτερα κατά τό ἐπαιτειακό ἔτος τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τό μαρτυρικό του θάνατο, τό 1998, ἔγινε σημειώ ἀναφορᾶς γιά τά θέματα αὐτά.

Οι ἐπιστήμονες και οἱ φιλίστορες δέχθηκαν τήν έκδοση μέ ἐρευνητικό ἐνδιαφέρον και ἡ ἰκανοποίηση μας ἦταν μεγάλη ὅταν ἐπιστήμονες μέ κριτικό πνεῦμα μελετῶντες τό περιεχόμενο του βιβλίου, ἀκόμη και βλαχόφωνοι, ἔκαναν γνωστό ὅτι ἡ μεθοδολογική διερεύνηση τῶν θεμάτων του βιβλίου και ἡ παράθεση πλούσιας βιβλιογραφίας τούς ὁδήγησε νά συμφωνήσουν μέ τά συμπεράσματα τῆς μελέτης.

΄Αξίζει πάντως νά ἀναφερθεῖ ἡ περίπτωση τῆς Πανελλήνιας “Ενωσης Πολιτιστικῶν Συλλόγων Βλάχων, ἡ ὅποια συμμετέχοντας κατά τό 1998 στήν ἐπέτειο του μαρτυρικοῦ θανάτου του Ρήγα Βελεστινλῆ, ἔξεδωσε ἓνα πολύχρωμο και καλαίσθητο Ήμερολόγιο, ὅπου παραμερίζοντας πλέον τά θέσφατα και τίς ἀτεκμηρίωτες ιστορικές ἀναφορές στό θέμα τῆς καταγωγῆς του Ρήγα, στέκεται ἀπλᾶ και μόνο στή λαϊκή παράδοση σημειώνοντας ὅτι είναι «κατά μία παράδοση βλάχικης καταγωγῆς ἀπό τό Περιβόλι τῆς Πίνδου».

Μέ τήν προσθήκη μερικῶν συμπληρωματικῶν στοιχείων και τή διόρθωση τυπογραφικῶν ἀβλεψιῶν δίδεται στήν κυκλοφορία

μέ τήν εύχή ὅπως ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἱστορική ἀποκατάσταση τοῦ
δνόματος καὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐπαναστάτη τοῦ βαλκανικοῦ
χώρου Ρήγα Βελεστίνλη.

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Διδάκτωρ Ἰστορίας τῆς Ιατρικῆς
Πρόεδρος
Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης
Φερδν-Βελεστίνου-Ρήγα

Βελεστίνο, Αὔγουστος 2000

Πρόλογος στήν πρώτη έκδοση

Η ένασχόληση μέ τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, μέ τίς διοργανώσεις τῶν Διεθνῶν Συνεδρίων, μέ τίς ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ ἐθνομάρτυρα, μέ ἔφερε μπροστά σέ ὄρισμένα θέματα, τά δόποια ἡ ἥταν ἀγνωστα ἡ ἀμφισβητούμενα- ὅπως οἱ Ἱατρικές γνώσεις τοῦ Ρήγα, πού προσέθεσαν μία νέα διάσταση τῶν γνώσεών του καί πτυχή τῆς προσωπικότητάς του καί ἡ ἀνεύρεση ἐνός προτύπου γιά τό πρῶτο ἐθνοδιαφωτιστικό του βιβλίο «Φυσικῆς ἀπάνθισμα». Κατά τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1993, λίγους μῆνες μετά τό θάνατο τοῦ ἱστορικοῦ Λέανδρου Βρανούση, εἶχα τή χαρά νά ταυτίσω μέρος ἀπό τό «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» μέ σχετικά ἀποσπάσματα τῆς Γαλλικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ντιντερό καί νά ἀποτελέσει ἡ ἔρευνα αὐτή μιά σημαντική, κατά τά τελευταῖα χρόνια, συμβολή στά θέματα τοῦ Ρήγα.

Παράλληλα, ἡ Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν - Βελε- στίνου - Ρήγα στράφηκε στήν ἀποκατάσταση τοῦ πραγματικοῦ ὄνοματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στά βιβλία Ἰστορίας ἀρχικά τῆς ΣΤ' Δημοτικοῦ καί στή συνέχεια τῆς Α' Λυκείου, προσκομίζον- τας τήν ἀπαραίτητη ἱστορική βιβλιογραφία. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἥταν νά διαγραφεῖ τό ἀνιστόρητο, πώς τό πρα- γματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα ἥταν «Ἀντώνιος Κυριαζῆς». Χαρα- κτηριστικά μᾶς ἔλεγε ὁ ἱστορικός τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καί ἐπίτιμος δημότης τῆς γενέτειράς του Λέανδρος Βρανούσης πώς «ἄν ἡ Ἐπιστημονική σας Ἐταιρεία τό κατορθώσει τότε θά εἴναι ἀξιος ὁ μισθός πού εἰσαστε ἀπό τή γενέτειρα τοῦ Ρήγα». Πράγματι, τόν Ἱανουάριο τοῦ 1992 εἶχαμε ἀπό τό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τήν πρώτη ἀπόφαση γιά τή διαγραφή τοῦ ἀνιστόρητου λάθους ἀπό τό βιβλίο Ἰστορίας τῆς ΣΤ' Δημοτικοῦ καί στή συνέχεια, τό 1996, τή δεύτερη ἀπόφαση γιά τό βιβλίο Ἰστορίας τῆς Α' Λυκείου. Ἔτσι ἀποκαταστάθηκε ἡ

ιστορική ἀλήθεια σχετικά μέ τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Ωστόσο ἔνα ἄλλο θέμα, τό ὅποιο συναντούσαμε συχνά στίς μελέτες περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ ἡ ἄλλα ιστορικά βιβλία, ἥταν σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Στή γενέτειρα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τό Βελεστίνο, ὑπάρχει διχογνωμία σχετικά μέ τήν καταγωγή του μεταξύ τῶν δύο πληθυσμῶν, τούς «γραικόφωνους, ἐλληνόφωνους ἢ γκαραγκούνηδες», καί τούς δίγλωσσους «βλαχόφωνους, βλάχους». Οἱ μέν ισχυρίζονται ὅτι ὁ Ρήγας ἥταν ντόπιος, γηγενής, οἱ δέ ὅτι κατάγεται ἀπό τό Περιβόλι. Κατ' ἀρχήν οὐδέν τό μεμπτόν, ἀπό ὅπου καί ἀν ἥταν ἡ καταγωγή του. Γιατί καί οἱ δύο πληθυσμοί εἶναι «Ἐλληνες μέ ισχυρές ρίζες στήν παράδοση καί στήν ιστορία!» Όμως, ὡς Ἐπιστημονική Ἐταιρεία μᾶς ἐνδιαφέρει νά γνωρίζουμε ποιά εἶναι ἡ ιστορική πραγματικότητα. Διότι προέχει ἡ ιστορική ἀλήθεια καί στό γεγονός τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα.

Στό ἐρώτημα, πού τέθηκε, θά ἔπρεπε νά δοθεῖ μιά συνολική ἀπάντηση σύμφωνα μέ τά ἐπιστημονικά ιστορικά δεδομένα καί τίς ἀρχές τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνο-Ρήγα. Ἐτσι ἀρχισε ἡ συστηματική μελέτη ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Ρήγα καί τῶν σχετικῶν ιστορικῶν βιβλίων γιά τόν ἔθνεγέρτη, καθώς καί ἡ ἀναζήτηση τῶν ιστορικῶν στοιχείων, πού θά τεκμηρίωναν τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα, σέ ἐργασίες καί βιβλία Βλάχων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι κατά καιρούς ἔχουν γράψει καί ἀναφέρουν σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Γιά τό θέμα αὐτό ἔγινε διεξοδική συζήτηση μέ τόν Βλάχο ιστορικό τοῦ Ρήγα καί πρ. Διευθυντή τοῦ Κέντρου Μεσαιωνικοῦ καί Νέου Ἐλληνισμοῦ Λέανδρο Βρανούστη, ὁ ὅποιος μάλιστα εἶχε ἀναφερθεῖ σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα στό Α' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Βελεστίνο 1996.

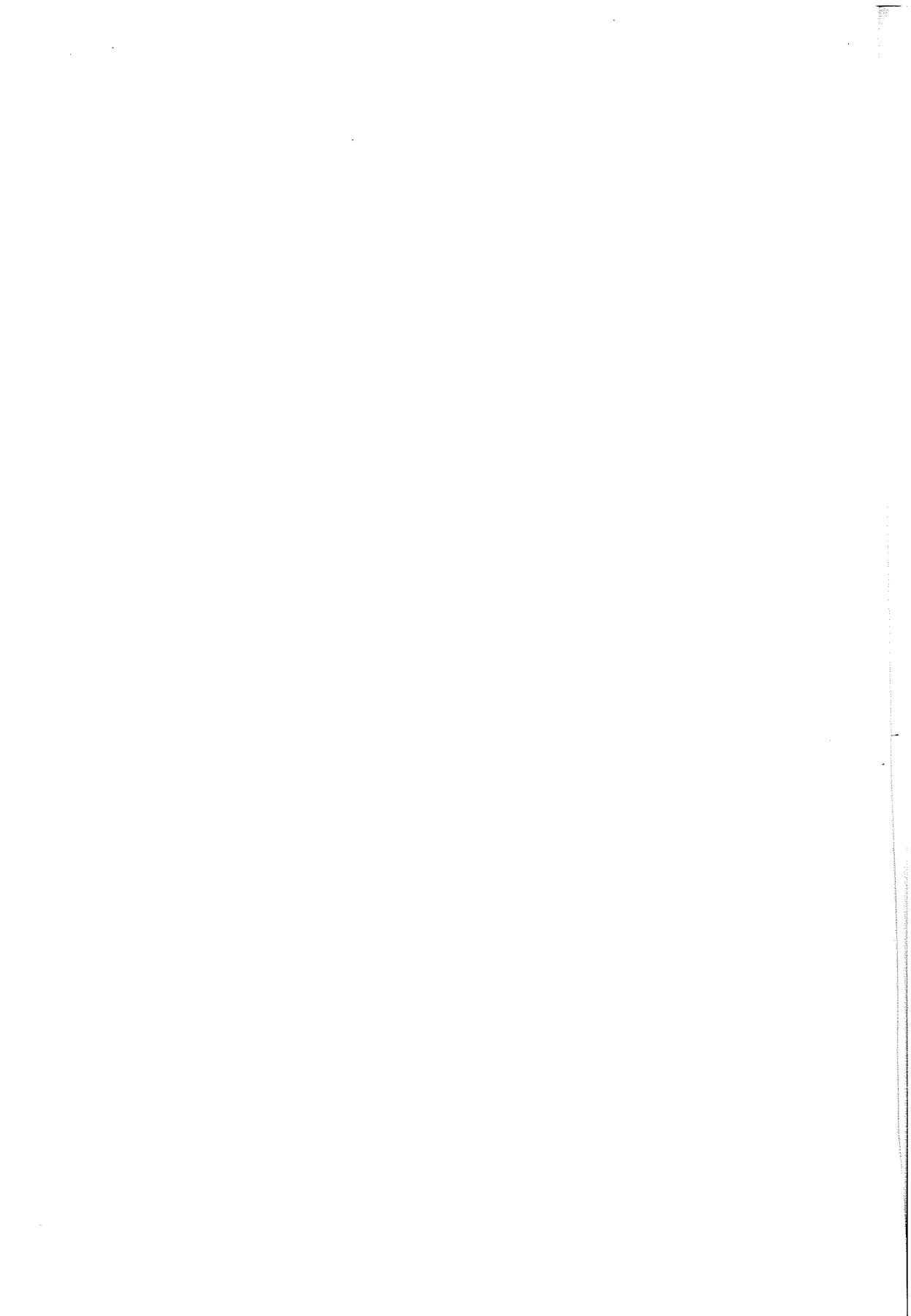
1. Χαρακτηριστικά δ Λαρισαίος Διδάσκαλος τοῦ Γένους Κων. Μ. Κούμας κατά τό 1832 ἀναφέρει ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι «Ἐλληνες τό γένος ... συμπεριφέρονται ὀδελφικῶς μέ τούς Γραικούς ως Γραικοί καί δέν δείχνουν οὔτ' ἐκεῖνοι οὔτ' οὔτοι καμμίαν ἔθνικήν διαφοράν πρός ἄλλήλους, καθώς τῷ ὅντι ὀμφότεροι οἱ λαοί μᾶς πατρίδος τέκνα, καί τῶν αὐτῶν προγόνων ἀπόγονοι». Βλ. Κων. Κούμα, *Ιστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*, τόμ. ΙΒ', Βιέννη 1832, σελ. 531.

Συγχρόνως συγκεντρώσαμε τά ιστορικά στοιχεῖα, τεκμήρια γιά τή μιά ἡ τήν ἄλλη ἀποψη. "Ομως, ὅσο ἡ μελέτη προχωροῦσε, διαπιστώναμε ὅτι τά στοιχεῖα γιά τήν ντόπια καταγωγή τοῦ Ρήγα ἦταν πολύ ίσχυρά, ἐνῶ γιά τή βλάχικη καταγωγή ἀδύνατα καί προερχόμενα κυρίως ἐκ «λαϊκῶν» παραδόσεων, πού ποιός ξέρει πῶς «κατασκευάσθηκαν». Οἱ συγγραφεῖς, πού ἔγραφαν γιά τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα, συνήθως δέν ἀνέφεραν ἐπιχειρήματα ἀπό τά ἔργα τοῦ Ρήγα, οὔτε προσκόμιζαν ιστορικά τεκμήρια, παρά μόνο κάτι ἐπιπόλαια καί αὐθαίρετα, ὅπως π.χ. ὅτι δέν εἶναι δυνατόν οἱ πεδινοί νά βγάλουν ἔνα τόσο μεγάλο ἐπαναστάτη ἡ τό ἐπιχείρημα ὅτι, ἀφοῦ τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» μετά ἀπό διακόσια χρόνια (!) βρίσκεται κοντά στό βλαχομαχαλᾶ τοῦ Βελεστίνου ἄρα καί ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος!

"Ετσι, ἀπό τό 1995 ἡ Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν -Βελεστίνου-Ρήγα ἄρχισε νά στέλνει ἐπιστολές σέ συγγραφεῖς, σέ περιοδικά καί ἐφημερίδες μέ τίς ὅποιες ζητοῦσε τήν ἐπιστημονική ιστορική ἐπιχειρηματολογία γιά τή βλάχικη καταγωγή, ὅπως ίσχυρίζονταν, τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, καταθέτοντας συγχρόνως τή δική της ἐπιχειρηματολογία γιά τήν ντόπια καταγωγή, πού εἶχε ἐν τῷ μεταξύ συγκεντρώσει ἀπό τή μελέτη τῶν βιβλίων τοῦ Ρήγα καί τίς θέσεις τῶν ἐγκρίτων ιστορικῶν του. Μέ τό ἴδιο θέμα λάβαμε μέρος στό Συνέδριο, πού διοργανώθηκε στόν Κισσό Πηλίου κατά τό 1995, ὅπου ἀναπτύχθηκαν τά σχετικά μέ τό ὄνομα καί τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἡ προφορική ἐκείνη ἀνακοίνωσῃ, ἀναπτυγμένη καί συμπληρωμένη μέ τήν ἀπαραίτητη βιβλιογραφία, ἀποτελεῖ τό ύλικό αὐτῆς τῆς μελέτης.

"Έχοντας γεννηθεῖ καί ζήσει στή γενέτειρα τοῦ ἐθνεγέρτη, τό Βελεστίνο, στήν καταπράσινη περιοχή του ἀπό τά νερά τῆς Ὑπέρειας Κρήνης, στήν ἄπλα τοῦ κάμπου, πού ἡ ματιά, πέρα ἀπό τό Πήλιο, τό Μαυροβοῦνι καί τόν Κίσσαβο, φτάνει στούς θρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν, στίς χιουνοσκέπαστες κορφές τοῦ Ὀλύμπου, ἐπιθυμῶ καί εὔχομαι αὐτή ἡ μελέτη, μαζί μέ τίς ἔως τώρα ἐργασίες μου, νά ἀποτελοῦν ἔνα ἐλάχιστο δεῖγμα εὐγνωμοσύνης στή γενέτειρα καί στόν πρωτομάρτυρα καί ἐθναπόστολο τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗ.

Δημ. Καραμπερόπουλος
Βελεστίνο, Αὔγουστος 1997

Εἰσαγωγή

Οι ἀνακρίβειες, παρερμηνεῖες καὶ παραχαράξεις, πού σημειώθηκαν ώς πρός τό ὄνομα καὶ τήν καταγωγή τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, ἀποτελοῦν ἵσως μοναδικό φαινόμενο στήν ἑλληνική ἱστοριογραφία. Ὁ ἀναγνώστης τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας πολλές φορές διαβάζει ἀντικρουόμενες ἀπόψεις ὅχι γιά τίς θέσεις, τίς πεποιθήσεις τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, πού τίς κατέγραψε στά βιβλία του, ἀλλά γιά τά πιό «χειροπιαστά πράγματα», γιά τό ὄνομα καὶ τήν καταγωγή του.

Ποιό ἦταν τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη; Τό «Ρήγας Βελεστινλῆς», πού ὁ ἴδιος χρησιμοποιοῦσε στά βιβλία του καὶ στά ἔγγραφά του, τό «Ρήγας Φεραίος», πού τό προσθέσανε μετέπειτα οἱ ἱστορικοί συγγραφεῖς ἡ μήπως τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς», ὅπως ἔχουν γράψει ἀρκετοί «εὐφάνταστοι» συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ὑποστήριξαν πώς τάχα τό ὄνομα Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν ψευδώνυμο καὶ τό χρησιμοποίησε γιά συνομωτικούς λόγους;

Ποιά ἦταν ἡ καταγωγή του; Ἡταν ντόπιος, ὅπως ὁ ἴδιος τό ἀναγράφει στά βιβλία του καὶ στά ἔγγραφα του «Ρήγας Βελεστινλῆς Θετταλός», ἡ ἦταν Βλάχος ἀπό τά βλαχοχώρια τῆς Πίνδου, ἀπό τό Περιβόλι ἡ τή Σαμαρίνα ἡ τή Βωβοῦσα, ὅπως ὑποστηρίζουν δρισμένοι συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι θά ἤθελαν τόν Ρήγα Βελεστινλῆ ἡ τούς γονεῖς του ἡ τούς παππούδες του νά κατάγονταν ἀπό αὐτά;

Σκοπός τῆς μελέτης

Σκοπός τῆς μελέτης εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορικῆς ὀλήθειας, μακριά ἀπό σκοπιμότητες, ἀντεπιστημονικές πρακτικές καὶ μεθόδους. Ἀν δέν εἴμαστε ὀκριβεῖς, ἀλλά

ἀντίθετα διαστρεβλώνουμε ἔτσι πρόχειρα, χωρίς νά μελετοῦμε καὶ νά ἔξετάζουμε μέ τήν ἐπιστημονική βάσανο τά πιό ἀπλᾶ στοιχεῖα, πού εἶναι τό ὄνομα καὶ ἡ καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, πῶς τότε οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες, οἱ ἀναγνῶστες μας θά δεχθοῦν τήν ἐγκυρότητα τῶν θέσεών μας, τῶν ἀπόψεών μας καὶ τῶν συμπερασμάτων μας σχετικά μέ τό ἔργο, καὶ τό μήνυμα τοῦ Ρήγα στίς μέρες μας;

Μέ αὐτήν ἐδῶ τή μελέτη μας θά διθοῦν συνοπτικά οἱ ἀνακρίβειες, παρερμηνεῖες καὶ παραχαράξεις πού ἔχουν ἐπισημανθεῖ στό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τό ὅποιο μετέτρεψαν σέ «Ρήγα Φεραίος», καὶ ἀκόμη τό θεώρησαν ψευδώνυμο προβάλλοντας σάν πραγματικό τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» καὶ τέλος στήν καταγωγή ἀπό τό Βελεστίνο καὶ (δχι ἀπό τό Περιβόλι ἢ) τή Βωβοῦσα τῆς Πίνδου.

‘Υλικό τῆς μελέτης

‘Υλικό τῆς μελέτης μας ἀποτέλεσε τό πλούσιο συγγραφικό ἔργο τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, τά χειρόγραφά του καὶ τά ἔγγραφα, τά ὅποια ἔχουν δημοσιευθεῖ, τά σχετικά μέ τή σύλληψη, ἀνάκριση, φυλάκιση καὶ τό μαρτυρικό του θάνατο. Ἀκόμη, τά βιβλία πού στή συνέχεια γράφτηκαν γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ χρησιμοποίησαν τά λαθεμένα στοιχεῖα γιά τό ὄνομα καὶ τήν καταγωγή, καθώς καὶ οἱ μελέτες τῶν εἰδικῶν ιστορικῶν ἐρευνητῶν γιά τή ζωή καὶ τό ἔργο τοῦ πρωτομάρτυρα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

**Ποιό τό πραγματικό όνομα
του Ρήγα Βελεστινλῆ**

Ποιό ὄνομα ἀναγράφουν τά βιβλία τοῦ Ρήγα

Εἶναι ἐν πολλοῖς δόξυμωρο τό νά γράφει κανείς βιβλία ἢ μελέτες γιά τό Ρήγα χωρίς νά ἔχει μελετήσει τά ἴδια τά ἔργα του, χωρίς νά ἔχει ἄνοίξει τή Χάρτα του. Γι' αὐτό ἵσως παρουσιάσθηκαν καί τά τόσα λάθη σχετικά μέ τό ὄνομα καί τήν καταγωγή του.

Ἄς ἔξετάσουμε δμως πρῶτα τί ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἀναγράφει στά βιβλία του καί στά ὅλλα δημοσιεύματά του. Θα παρατηρήσει ὁ κάθε μελετητής πώς σέ δλα τά ἔργα του ἀναφέρεται τό «Παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ». Ο Ρήγας ἀπό τήν πρώτη του ἐμφάνιση παραθέτει τό ὄνομά του «Ρήγας Βελεστινλῆς», ἀφοῦ κατά τή συνήθεια τῆς ἐποχῆς ἔθεσε ὡς ἐπώνυμο τόν τόπο καταγωγῆς του, τό Βελεστίνο, καί μάλιστα καί τόν εύρυτερο χῶρο τῆς Θεσσαλίας. Πιστεύουμε ὅτι ἀν οι συγγραφεῖς, πού ἀλλοίωσαν στά δημοσιεύματά τους τό ὄνομα καί τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ εἶχαν μελετήσει τά βιβλία του, θά εἶχαν ἀποφύγει τά ἀνιστόρητα λάθη τους.

1. Τό πρῶτο βιβλίο πού ὁ Ρήγας ἔξεδωσε ἦταν τό «Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἑραστῶν»², Βιέννη 1790, ὅπου στόν τίτλο ἀναγράφει ὅτι ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ» καί στόν πρόλογο ὑπογράφει «Ρήγας».
2. Τό δεύτερο βιβλίο ἦταν τό «Φυσικῆς ἀπάνθισμα»³, Βιέννη 1790. Γράφει ὅτι ἐκδόθηκε, «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ» καί στόν πρόλογο ἐπίσης ὑπογράφει «Ρήγας».

2. Βλ. É. Legrand, *Bibliographie Hellénique*, 18 αἱ. τόμ. II, ἀρ. 1257.

3. Ὁ π., ἀρ. 1260, ὅπου ὑπάρχει καί τό ἐπίγραμμα τοῦ Γ. Βεντότη πού τόν ἀναφέρει ὡς «Ρήγα», «ἡνί γάρ Ἑλλήνων σοφός οὕτινος οὔνομα Ρήγας».

3. Στόν τέταρτο τόμο «Νέος Ἀνάχαρσις»⁴, Βιέννη 1797, ἀναγράφεται ὅτι τά Κεφάλαια 35, 36, 37, 38, 39 μεταφράσθηκαν «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».
4. Ὡς «Ρήγας Βελεστινλῆς ὁ Θετταλός» ύπογράφει τό κείμενο πρός τόν «Στέργιο Χατζῆ Κῶνστα Ὄλυμπιώτη» στήν ἀρχή τῆς ἔκδοσης τοῦ βιβλίου «Ἡθικός Τρίπους»⁵, Βιέννη 1797, ὃπου περιέχονται «Τά Ὄλύμπια» τοῦ Μεταστάσιο καὶ ἡ «Βοσκοπούλα τῶν Ἀλπεων» τοῦ Μαρμοντέλ μεταφρασμένα ἀπό τόν Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ «Ο πρῶτος ναύτης» τοῦ «Γεσνέρου» μεταφρασμένο ἀπό τόν Ἀντώνιο Κορωνιό.
5. Ἡ εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου⁶, πού ἐκδόθηκε στή Βιέννη 1797, ἀναγράφει ὅτι ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».
6. Ἡ «Χάρτα τῆς Μολδαβίας»⁷, Βιέννη 1797, ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».
7. Ἡ «Χάρτα τῆς Βλαχίας»⁸, Βιέννη 1797, ὁμοίως ἀναγράφει «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».
8. Ἡ «Ἐπιπεδογραφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ τοῦ Θετταλοῦ 1796».
9. Ἡ «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος...»⁹, Βιέννη 1797, γράφει ὅτι ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».

Στίς ἐπόμενες ἔξι σελίδες δημοσιεύονται οἱ τίτλοι τριῶν βιβλίων, τριῶν χαρτῶν καὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πού ὅλα ἀναγράφουν ὅτι ἐκδόθηκαν «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».

4. Βλ. Γ. Λαδᾶ - Ἀ. Χατζηδήμου, Ἑλληνική Βιβλιογραφία τῶν ἑτῶν 1796-1799, Ἀθήνα 1973, ἀρ. 66, σελ. 74-75. Στό βιβλίο αὐτό ὑπάρχει ἀνώνυμον ἀρχαῖον ἐπίγραμμα, ὃπου γιά πρώτη φορά ἀποκαλεῖται ὁ Ρήγας «Φεραῖος». «Εἰς τόν Φεραῖον Ρήγαν. Μοῦνος ἐήν πινάκεσσι κατένθετο πατρίδα Ρήγας καίγε ὁσ' ἥδε φέρει βίβλος ἀπειρεσίη».
5. Ὁ π., ἀρ. 67, σελ. 76-81.
6. Ὁ π., ἀρ. 198, σελ. 286-287. Βλ. Ὁλγα Γκράτζιου, «Τό μονόφυλλο τοῦ Ρήγα τοῦ 1797. Παρατηρήσεις στή νεοελληνική εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», *Μνήμων*, τόμ. 8, 1980-82, σελ. 130-149, ὃπου καὶ ἡ σχετική βιβλιογραφία.
7. Βλ. Γ. Λαδᾶ - Ἀ. Χατζηδήμου, Ἑλληνική Βιβλιογραφία τῶν ἑτῶν, 1796-1799, Ἀθήνα 1973, ἀρ. 191, σελ. 280-281.
8. Ὁ π., ἀρ. 193, σελ. 282.
9. Ὁ π., ἀρ. 189 καὶ 190, σελ. 276-280.

ΦΥΣΙΚΗΣ

ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ

Διὰ τὸς ἀγχίους καὶ φιλομαθεῖς Ελληνας,

Ἐκ τῆς Γερμανικῆς καὶ Γελλικῆς διαλέκτων ἐργάσυμεν

Παρὰ τὴν

ΡΗΓΑ

ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΥ.

Οὗτοις ἀντλώμεσσιν ἐξεδόθη, πρὸς ὀφέλειαν
τῶν ὁμογενῶν.

ἘΝ ΒΙΕΝΝΗ.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Εὐγενῆς ΤΡΑΤΤΝΕΡ.

1790.

Ο τίτλος τοῦ βιβλίου «Φυσικῆς ἀπάνθισμα», Βιέννη 1790, στό
ὅποιο ἀναγράφεται ὅτι ἐκδόθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ
Θετταλοῦ».

ΣΧΟΛΕΙΟΝ
ΤΩΝ
ΝΤΕΛΙΚΑΤΩΝ ΕΡΑΣΤΩΝ

ητοι

Βιβλίου ἡδικήν, περιέχει τὰ περίεργα
 συμβεβηκότα τῶν ὀραιοτέρων γυναικῶν
 τῆς Παρισίας, ἀκμαζεσσῶν κατά τὸν
 παρόντα Αἰώνα.

Ἐν τῇ

Γαλλικῇ διαλέκτῳ νῦν πρῶτον μεταφρασθὲν

παρά τη

Ρ. Η' Γ. Α.

Βελεσινλῆ Θετταλοῦ.

Ἐγ Βιέννῃ τῆς Αὐγούστας.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωσήπου τῆς Βενεδίτου.

1790.

Η σελίδα τίτλου τοῦ βιβλίου «Σχολεῖον τῶν ντελικάτων εραστῶν», Βιέννη 1790, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι μεταφράσθηκε «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».

ΝΕΟΣ ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Μεταφρασθεὶς, τὰ μὲν 32. 33. καὶ 34

Κεφάλαια,

περὶ τὸ

ΓΕΩΡΓΓΟΥ ΒΕΝΤΟΤΗ ΖΑΚΤΝΘΙΘΤ.

Τὰ δι

35. 36. 37. 38. καὶ 39.

περὶ τὸ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

ΘΕΤΤΑΛΟΥ

Διορθισμοῖς, καὶ ἀκδοσίεις παρὰ τῷ αὐτῷ.

Ἐν Βιέννη. 1797.

Η σελίδα τίτλου τοῦ τετάρτου τόμου «Νέος Ἀνάχαρσις», Βιέννη 1797, ὅπου σημειώνεται πάλι «παρὰ τῷ Ρήγᾳ Βελεστινλῇ Θετταλοῦ».

Οι τίτλοι τῶν χαρτῶν Ἑλλάδος, Βλαχίας, Μολδοβίας που
ἐκδόθηκαν «παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».

Η εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὅπου ἀναγράφεται ὅτι
«Ἐξεδόθη παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».

Πῶς ὑπέγραψε ὁ Ρήγας

Στή συνέχεια ᾅς δοῦμε πῶς ὑπέγραψε ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς. Καί αὐτές οἱ ὑπογραφές του δηλώνουν τό ὄνομα καὶ τήν καταγωγή του. Ὁ Ρήγας δέν ὑπέγραψε διαφορετικά ἀπό ὃ, τι δήλωνε καὶ στά βιβλία του. Ἡταν καὶ πάλι σαφής. Δυστυχῶς οὕτε τά ἔγγραφα αὐτά τά μελέτησαν μέ τή δέουσα προσοχή οἱ συγγραφεῖς.

Παρουσιάζονται κατωτέρω οἱ ὑπογραφές τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, πού δηλώνουν τό ὄνομά του καὶ τήν καταγωγή του.

1. Καί πρῶτα πρῶτα παρουσιάζεται ἡ ὑπογραφή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τήν ὁποίᾳ ἔθεσε, ὅταν ἦταν ἀκόμη μαθητής στή Ζαγορά, 16-18 ἐτῶν, ὅπως σημειώνει ὁ Λέανδρος Βρανούσης¹⁰, σέ ἓνα βιβλίο παλαιῶν γεωγράφων, τοῦ Πρόκλου ἔκδοση τοῦ 1561. Τό βιβλίο τώρα ἐναπόκειται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος στό Γραφεῖο τοῦ Διευθυντοῦ μέ ἀριθμό Ἐφ. 1095/α¹¹.

-
10. Λ. Βρανούση, «Ἄγνωστα νεανικά χειρόγραφα τοῦ Ρήγα», *Ὑπέρεια* τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο, 1992), Ἀθήνα 1994, σελ. 563-576. Λ. Βρανούση, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 266, σημ. 1 καὶ σελ. 399. Κ. Ἀμάντου, «Νέαι μελέται περὶ τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ» περιοδ. Ἀθηνᾶ, τόμ. 48, 1948, σελ. 242-249.
  11. Ὁ τίτλος εἶναι *«Proclus Diadochus, de Sphaera Liber I, Cleomedis, de munto, sive circulatis inspectionis meteorum libri II, Arati, Solemnis phaenomena, sive apparentia. Dionysii Afri descriptio orbi uabitialis. Omnia Graece et Latine. Unacum Jon Houteri de Cosmographie Basilea [1561].»*

Γράφει: «Ρήγα Κυρίτζη Βελεστίνου, ἀτάροισι ποτί ἐντί καὶ τοῦτο», δηλ. τοῦ Ρήγα τοῦ Κυρίτζη¹² ἐκ Βελεστίνου εἶναι κοντά στά ἄλλα καὶ τοῦτο τὸ βιβλίο. Μάλιστα λίγο πιό πάνω ὁ Ρήγας εἶχε γράψει «τό παρόν βιβλίον ὑπάρχ[ει] τοῦ (διαγράφει δύο λέξεις) τοῦ ἐκ Βελεστίνου». Ἡ παρουσίαση τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς ἔλυσε τά περὶ «Ἀντωνίου Κυριαζῆ» καὶ περὶ ψευδωνύμου «Ρήγα Βελεστινλῆ». Τό δονομα «Ρήγας» ἦταν βαπτιστικό του. Ὁ Ρήγας τό ἔγραψε πρίν ἀκόμη ἀρχίσει τήν ἐπαναστατική του δράση. Δυστυχῶς, ἐνῷ ἥδη ἀπό τὸν Κ. Ἀμαντο εἶχε πρωτοπαρουσιασθεῖ ἀπό τὸ 1948 καὶ στή συνέχεια ἀπό τὸν Λ. Βρανούση τό πραγματικό δονομα, οἱ «εὐφάνταστοι» συγγραφεῖς ἀκόμη καὶ μέχρι τὸ 1996 γράφουν γιά ψευδώνυμο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἐπί πλέον τό βιβλίο αὐτό δείχνει ὅτι ὁ Ρήγας ἀπό νέος ἀκόμη εἶχε ἀρχίσει νά μελετᾶ ἀρχαῖα κείμενα. Καταχωρίζει στό περιθώριο τῶν σελίδων ἐπεξηγηματικές λέξεις, τίς ὅποιες θά εὑρίσκε στά λεξικά τῆς Σχολῆς τῆς Ζαγορᾶς, στή Βιβλιοθήκη τῆς ὅποιας ὁ Ἰωάννης Πρίγγος¹³ εἶχε στείλει ἀπό τήν Ὄλλανδία πολλά βιβλία.

12. Ἐχει θεωρηθεῖ ἀπό μερικούς τό «Κυρίτζη» ὡς ἐπώνυμο τοῦ Ρήγα. Σχετικά, ἀπό τό φίλο λόγιο συγγραφέα τοῦ Βόλου Γιάννη Θωμᾶς λόβαμε ἐπιστολή μέ αὐτή τήν ἀποψη. Ὁστόσο δύμας εἶναι ζεκάθαρο πώς ἡ ὑπογραφή τοῦ Ρήγα δηλώνει τό δονομα τοῦ πατέρα του δηλ. ὁ Ρήγας τοῦ Κυρίτζη ἀπό τό Βελεστίνο. Ἀποψη πού ὑποστηρίζει καὶ ὁ ἴστορικός Λέανδρος Βρανούσης, Ρήγας, [1954], σελ. 266: «Τό Κυρίτζη δέν εἶναι τό ἐπώνυμό του ὅπως νομίσθηκε, ἀλλά τ' δονομα τοῦ πατέρα του. Δέν εἶχαν συνήθως ἐπώνυμα τήν ἐποχή ἐκείνη. Είναι ὁ Ρήγας τοῦ Κυρίτση ἀπό τό Βελεστίνο. Ἐπειδή ἀκριβῶς δέν εἶχε ἐπώνυμο γραφόταν ἀργότερα Ρήγας γραμματικός ἡ Ρήγας Βελεστινλῆς παίρνοντας ἐπώνυμο ἀπό τήν πατρίδα του, ὅπως πολλοί συνήθιζαν τότε (πρβλ. Μοισιόδαξ, Λαμπανιτζίωτης, Ζαγοραίος, Ζιτσαίος, Τουρναβίτης κλπ.)». Ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι τό δονομα «Κυρίτσης» ἀπαντάται μέχρι καὶ σήμερα στό Βελεστίνο: Κυρίτσης Βισβίκης καθώς καὶ ὁ παππούς του, ὅπως ἐπίσης Κυρίτσης Παπαϊωάννου στό Ριζόμυλο, Κυρίτσης Πανταζῆς στό Σταφανοβίκειο, Κυρίτσης Μπανταβάνος στόν Ἀγιο Γεώργιο Φερᾶν, (εὐχαριστίες ἐκφράζονται στόν κ. Σταύρο Παπαγεωργίου, συμβολαιογράφο Φερᾶν γιά τήν ὑπόμνηση τῶν ἀνωτέρω δονομάτων). Ἐπί πλέον τό δονομα «Κυρίτζης» ἦταν σύνηθες στήν ἐποχή ἐκείνη, ὅπως ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τή μνημόνευσή του σέ ἔγγραφα τοῦ 1743, 1777, 1780. βλ. N. I. Γιαννόπουλος «Ἐγγραφα ἐκ Γούρας καὶ Λαρίσης δι' ὧν συναλλάσσονται ὀθωμανοί καὶ χριστιανοί κατά τόν ΙΗ' αἰώνα καὶ ἔξης», Ἐπετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός, τόμ. 13, 1918, σελ. 159-175. Ἐπίσης ἀπαντάται σέ ἐπιστολές τοῦ Γορδίου: βλ. Ἰωάννης Κόλλιας, «Ἀθανάσιος Ἱερομόναχος ὁ ἐξ Ἀγράφων», Μεσαιωνικά καὶ Νέα Έλληνικά, τόμ. 3, 1990, σελ. 248.

13. βλ. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, «Ἰωάννης Πρίγγος, (1725-1789) Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. 9, 1964.

1

~~Ρήγας Βελεστίνης~~
 Αθηναίος Έπος επιζήμιος θόρυβος

2

~~Ρήγας Βελεστίνης~~

3

~~Ρήγας Βελεστίνης μεταφέρει την Ελλάδα.~~

4

~~Ρήγας Βελεστίνης~~

Τέσσερα αυτόγραφα του Ρήγα Βελεστινλή γιά τά όποια βλ. τίς σχετικές 1-4 παρατιθεμένες παραπλεύρως άναφορές.

“Οτι είναι ή γραφή του Ρήγα διαπιστώνεται άπό το γραφικό του χαρακτήρα, πού είναι ο ίδιος, άν γίνει σύγκριση μέ αλλα χειρόγραφα κείμενά του. Άκομη έχουμε τόν πρώτο κατάλογο, τῶν βιβλίων, πού δημοσιεύθηκε άπό τόν Ἐμμ. Πρωτοψάλτη¹⁴, έκατόν πενήντα συνολικά, πού συγκεντρώθηκαν ἐπί Καποδίστρια γιά τή δημιουργία Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Στόν κατάλογο αὐτόν, συνταγμένο στήν Αίγινα, περιέχεται στόν ἀριθμό 56 τό έξης βιβλίο:

«Παλαιοί γεωγράφοι, χωρίς ἀρχήν. Ἐν Βασιλείᾳ 1561, εἰς 120ν, δόλοδερμάτινον κτῆμα Ρήγα Κυρίτζη ἐκ Βελεστίνου». Φαίνεται δτι ο Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ή ο Ἀνθιμος Γαζῆς θά το είχαν διαφυλάξει ως ἔθνικό κειμήλιο.

2. Ἡ ὑπογραφή του Ρήγα βρίσκεται καί σέ ἓνα ἄλλο βιβλίο, τό όποιο τοῦ τό χάρισε ο Δημήτριος Δάρβαρις¹⁵, στά 1796, καί τώρα ἐναπόκειται στή Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ο Ρήγας γράφει:

«ἐκ τῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καί τοῦτο».

3. Σέ ἓνα ἔγγραφο τοῦ 1796 τῶν Ἀρχείων τοῦ Ρουμανικοῦ Κράτους, Μοναστήριον Σταυροπόλεως, βρίσκουμε τήν ὑπογραφή «Ρήγας Βελεστινλῆς γραμματικός, βεβαιῶ»¹⁶.
4. Στήν ἐλληνική ταβέρνα τῆς Βιέννης «Griechen-Beisl» βρίσκεται η ὑπογραφή «Ρήγας Βελεστινλῆς», ή ὅποια είναι αὐτόγραφο τοῦ Ρήγα¹⁷ συγκρίνοντας τό γραφικό χαρακτήρα της μέ αλλα χειρόγραφά του.
5. Ως «Rigas» ὑπογράφει σέ αἵτησή του γιά μιά συνδρομή στό περιοδικό «Ἐφημερίς»¹⁸.

14. «Κατάλογος τῶν εἰς τήν Ἐθν. Βιβλιοθήκην ἐλληνικῶν βιβλίων καί ἐκκλησιαστικῶν. Ἐν Αίγινῃ τήν 5ην Ιουλίου 1832», Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, Ιστορικά ἔγγραφα περί ἀρχαιοτήτων καί λοιπῶν μνημείων τῆς ιστορίας κατά τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καί τοῦ Καποδίστρια, Ἐν Ἀθήναις 1967, σελ. 207-219.

15. Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως, Ἀληθῆς ὁδός εἰς τήν εὐδαιμονίαν, Βιέννη 1796. Πρβλ. Γ. Λαδᾶ - Α. Χατζηδήμου, Ἐλληνική Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1796-1799, ἀρ. 2, σ. 1-4.

16. Βλ. Δημ. Οἰκονομίδου, «Ο Ρήγας Φεραίος ἐν Βλαχίᾳ», Ἀθηνᾶ, τόμ. 53, 1949, σελ. 130-146.

17. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, Ρήγας, Ἀθήνα [1954], σελ. 266, σημ. 1 καί σελ. 399.

18. Βλ. Λ. Βρανούση, Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 44 καί Λ. Βρανούση, Έφημερίς, Προλεγόμενα, τόμος 5, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1995, σελ. 402-403, ὅπου καί φωτογραφία τοῦ χειρογράφου τοῦ Ρήγα.

6. Σέ χειρόγραφο, δημοσιευμένο άπό τόν N. Kamariuonó¹⁹, γιά τά
ξέοδά του ώς γραμματέως και διερμηνέως τοῦ Χριστοδούλου
Κιρλιάνου κατά τό 1790, ύπογράφει ώς «Ρήγας Βελεστινλῆς».
7. Σέ χειρόγραφα τοῦ 1791 καί 1792 σχετικά μέ τίς ἀπαιτήσεις
τοῦ Ρήγα ἀπό τόν Χριστόδουλο Κιρλιάνο, πού δημοσίευσε ὁ
N. Iorga²⁰, ύπογράφει ώς «Rigas Velestinlis» καί ὁ Παναγιωτάκης
Κοδρικᾶς, πού ἀπευθύνει τό ἔγγραφο στίς Αὐστριακές Ἀρχές,
γράφει «Un certain Riga Velestinely...».

Ποιό ὄνομα ἀναγράφουν τά διάφορα ἔγγραφα

1. Στά ἔγγραφα, τά ὅποια ἀναφέρονται στή σύλληψη, ἀνάκριση
καί θανάτωση τοῦ ἐθνομάρτυρος καί τῶν ἐπτά συντρόφων
του, πάντοτε χρησιμοποιεῖται τό ὄνομα «Ρήγας Βελεστινλῆς». 35
Ἔγγραφα ἔχουν δημοσιευθεῖ ἀπό τόν Αἰμίλιο Λεγράνδ-Σπ.
Λάμπρου²¹, τό 1891, καί 63 ἀπό τόν Κων. Ἀμαντο²² τό 1930.
Μόνο τά δύο ἔγγραφα τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Τεργέστης
ἀναφέρουν τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς». Δέν ἀναγρά-
φουν ὅμως τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

-
19. Βλ. Nestor Camariano, «Rigas Velestinlis, compléments et correction concernant sa vie et son activité», *Revue des Études Sud-Est Européennes*, 28 (1980), σελ. 687-719. Ἡ μελέτη αὐτή μεταφράσθηκε καί ἐκδόθηκε στά ἐλληνικά: «Ρήγας Βελεστινλῆς: Συμπληρώσεις καί διορθώσεις γιά τή ζωή καί τό ἔργο του». Εἰσαγωγή- μετάφραση-σχόλια Ἀθαν. Ε. Καραθανάσης, ἐκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1999.
  20. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, δ. π., σελ. 263, διόπου ἀναδημοσιεύονται.
  21. Αἰμιλίου Λεγράνδ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ καί τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων, μετά μεταφράσεως ἐλληνικῆς ὑπό Σπυρίδωνος Λάμπρου, Ἀθήνησιν 1891, φωτοαναστατική ἐπανέκδοση μέ εύρετήριο ὄνομάτων καί πραγμάτων, ἐπιμέλεια Δημ. Καραμπερόπουλου, ἐκδοση τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1996.
  22. Κων. Ἀμαντο, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ, ἐν Ἀθήναις 1930, φωτοαναστατική ἐπανέκδοση, εύρετήριο ὄνομάτων καί πραγμάτων, ἐπιμέλεια Δημ. Καραμπερόπουλου, ἐκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1997.

2. Τά έγγραφα που δημοσίευσε ό Πολυχρ. Ἐνεπεκίδης²³, τό 1955, ἀναφέρουν τό ὄνομα «Ρήγας Βελεστινλῆς». Στά έγγραφα αὐτά ὑπάρχει καὶ ἡ Ἐκθεση, 3 Μαρτίου 1807, τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Ἀστυνομίας πρός τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκο, γιὰ νὰ ἐπιτραπεῖ ἡ ἐπάνοδος στὴ Βιέννη τοῦ Γ. Πούλιου, καθώς καὶ ἀνταπόκριση ἀπό τὴν Τουρκία, πού δημοσιεύθηκε στήν ἐφημερίδα «Neuste Weltkunde», 3 Ιουνίου 1798, σχετικά μέ τή σύλληψη καὶ μεταφορά τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ἐπτά συντρόφων του.
3. Τά νέα έγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ, πού ἔφερε στό φῶς ό Πολυχρ. Ἐνεπεκίδης²⁴ στά 1965, μνημονεύοντα τό ὄνομα «Ρήγας Βελεστινλῆς». Χαρακτηριστικά σημειώνομε τήν ἀρχὴ τῆς αἰτήσεως μέ ἡμερομηνίᾳ 10 Ιανουαρίου 1798 (δηλ. περίπου τρεῖς ἑβδομάδες μετά τήν προδοσία) τοῦ καταδότου Δημητρίου Οἰκονόμου πρός τὸν Αὐστριακό Διοικητή τῆς Τεργέστης, διά τῆς ὁποίας ζητάει τήν προστασία τῶν Αὐστριακῶν καὶ ὅπου ἀναφέρει τό ὄνομα «Ρήγας Βελεστινλῆς»: «Ἐξοχώτατε κ. κόμι, Τό καθῆκον τοῦ πολίτου καὶ ἡ πίστις πρός τὸν ἡγιασμένον θρόνον τῆς Ἀ. Μεγαλειότητος, κατόπιν ἡ ἀγάπη πρός τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ ἀγάπη πρός τὸν πλησίον μέ παρεκίνησαν ἐνδομύχως καὶ κατήγγειλα εἰς Ὑμᾶς τό ἀφρον ἐγχείρημα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ὅπερ θά ἥδυνατο νά στοιχίσῃ τήν ζωήν χιλιάδων ἀθώων...».

Πρῶτο συμπέρασμα

Παρατηροῦμε ὅτι ό Ρήγας πάντοτε στά βιβλία του καὶ στά έγγραφα ἀναγράφει τό «Ρήγας Βελεστινλῆς». Μαθητής ἀκόμη στή Ζαγορά ως «Ρήγας» ὑπογράφει καὶ στά διάφορα έγγραφα

-
23. Πολυχρ. Ἐνεπεκίδη, «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Συντρόφων τοῦ Ρήγα, Ἰ. Μαυρογένη-Γ. Πουλίου-Γ. Θεοχάρη. Ἀνέκδοτα έγγραφα ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Ἀστυνομίας ἐν Βιέννη μετά εἰσαγωγῆς καὶ σχολίων», Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. 6, Ἀθήνα 1955. Τό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μνημονεύεται στίς σελίδες 45, 49, 53, 55, 65, 69.
  24. Πολυχρ. Ἐνεπεκίδη, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας*. Ἐρευνα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Αὐστρίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1965, σελ. 11-96.

ἀργότερα πρόσθεσε ώς ἐπώνυμο τό **«Βελεστινλῆς»²⁵**, κατά τη συνήθεια τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς πού εἶχαν ώς ἐπώνυμο τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε: Ἀθανάσιος Πάριος, Βενιαμίν Λέσβιος, Δανιήλ Μοσχοπολίτης, Διονύσιος Καλλιπολίτης, Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, Προκόπιος Πελοποννήσιος, Πολυχρόνιος ὁ Θράξ, Λάζαρος Τραπεζούντιος, Πανταζῆς Τυρναβίτης, Χριστόφορος Περραϊβός, Γεωργάκης Ὁλύμπιος (ἀπό τὸ Λιβάδι Ὁλύμπου). Ἐπίσης, Ἰωάννης Ὁλύμπιος (ἀπό τὸ Λιτόχωρο) δονομαζόταν ὁ καθηγητής Χειρουργικῆς τοῦ νεοϊδρυθέντος Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Τό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέχρι τά 1836

Στήν ἐφημερίδα τῶν ἀδελφῶν Πούλιου μέ τίτλο **«Ἐφημερίς»²⁶**, ὅπου τύπωσε ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς τὴ **«Χάρτα τῆς Ἑλλάδος»**, ἔχουν καταγραφεῖ ἀρκετές εἰδήσεις, στίς δόποις ἀναφέρεται ώς **«Ρήγας»**. Χαρακτηριστική ἀνακοίνωση δημοσιεύεται στό φύλλο τῆς 22 Μαΐου 1797: **«Εἴδησις. Ἐτελείωσεν ἥδη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ τῆς Ἑλλάδος δωδεκάφυλλος Χάρτα τοῦ κύρ Ρήγα, καὶ πωλεῖται δημοσίως, τόσον ἐδώ εἰς Βιένναν, δσον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις δόπον ὁ ἴδιος ἐφρόντισε νά στείλῃ. ὅθεν δίδεται εἴδησις περὶ τούτου εἰς τοὺς προσφιλεῖς τῆς ἑλληνίδος ἐραστάς. ἡ δέ τιμή εἶναι πρός τρία γρόσια ἔκαστον φῦλλον. Ἐπίσης τήν ἴδια χρονιά, 1797, ὁ J. Engel²⁷, πού γνώρισε προσωπικά τὸν ἐθνεγέρτη, στό βιβλίο του τὸν ἀποκαλεῖ **«Ρήγα»**, ὅπως καὶ ὁ Franz Carl Alter, ὁ δόποιος στίς 26 Ιουλίου 1797 γράφει γιά τήν ἔκδοση τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος ὅτι**

25. Λέανδρου Βρανούστη, **Ρήγας**, Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 7 καὶ 266 ὑποσημείωση ἀρ. 1, Λ. Βρανούστη, **Ρήγας Βελεστινλῆς**, Ἀθήνα 1963, Β' ἔκδοση, σελ. 7, L.Vranousis, *Rigas un patriot grec din Principate*, Editura Eminescu, Bucuresti, 1980, σελ. 13.

26. Βλ. **«Ἐφημερίς»**, 20 Φεβρουαρίου 1797, σελ. (162-162α), 10 Μαρτίου 1797, σελ. 224, 22 Μαΐου 1797, σελ. 481.

27. Johann Cristian von Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer*, τόμ. I, Halle 1797, σελ. 473, στήν ἐργασίᾳ τοῦ Γεωργίου Λωτίου, **«Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα. Ἐρευναι ἐπὶ νέων πηγῶν»**, Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 14, 1960, σελ. 296-299 καὶ σέ ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1960, σελ. 72-75.

τήν φροντίζει «ἔνας ἵκανώτατος Θεσσαλός ὄνομα Ρήγας, καταγόμενος ἀπό τάς Φεράς, πού τώρα ὄνομάζονται Βελεστίνος· γι' αὐτό κι' ἐκεῖνος αὐτοαποκαλεῖται Βελεστινλῆς»²⁸.

Μετά τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ρήγα, τὸν Ιούνιο τοῦ 1798, ὁ Γεωργίος Ζαβίρας²⁹ στό χειρόγραφο ἀκόμη βιβλίο του μέ τίτλο «Νέα Ἑλλάς», στά 1804, πού ὅμως ἐκδόθηκε πολύ ἀργότερα σημειώνει «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς Θεσσαλός». Ἡ «Ἑλληνική Νομαρχία»³⁰ στά 1806 εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Ρήγα. Γράφει: «Ἐὶς τὸν τύμβον τοῦ Μεγάλου καὶ Ἀειμνήστου ΡΗΓΑ τοῦ ὑπέρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος ἐσφαγιασθέντος: χάριν εὐγνωμοσύνης ὁ συγγραφεὺς τὸ Πονημάτιον τὸ δε ὡς δᾶρον ἀνατίθησι». Στό κείμενο τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται συχνά στὸν Ρήγα, ὅπως στίς σελ. 82, 83, 84, 85, 218.

‘Ως «Ρήγας Θεσσαλός»³¹ ἀποκαλεῖται ἀπό τὸν μητροπολίτη Ιωαννίνων Ιερόθεο σὲ ἐπιστολή του πρός τοὺς Παργινούς, τότε πού ὁ Χριστόφορος Περραιβός (1798-1804) βρισκόταν στὴν Πάργα καὶ ἦταν ἡ ψυχή τῆς ἀντίστασης στίς ἀπειλές τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. ‘Ο Ἐρμῆς ὁ Λόγιος³² τοῦ 1811 τὸν μνημονεύει ὡς «Ρήγας ὁ Θεσ-

28. Βλ. Γεωργίου Λαΐου, «Οἱ Χάρτες τοῦ Ρήγα» δ. π., σελ. 295 ἢ 71 ἀντίστοιχα.

29. Γεωργίου Ιωάννου Ζαβίρα, *Νέα Ἑλλάς ἡ Ἑλληνικὸν Θέατρον*, ἐκδοθέν ὑπό Γεωργίου Π. Κρέμου, Ἀθήνησι, 1872, ἐπανέκδοση ἀπό τὸν Τάσο Γριτσόπουλο, Ἀθῆναι 1972, σελ. 522-524.

30. Ἑλληνικὴ Νομαρχία, ἥτοι Λόγος περὶ Ἐλευθερίας... Παρά ἀνωνύμου τοῦ Ἑλληνος, Ἐν Ἰταλίᾳ 1806, φιλολογικὴ ἀπομνημόνευση, κείμενο-σχόλια. εἰσαγωγὴ Γ. Βαλέτας, τέταρτη ἐκδοση, Ἀποσπερίτης, Ἀθῆνα 1982, σελ. 52: «Ἐὶς ποῖον ἀλλον ἔπρεπε νά ἀναθέσα ἐγώ τὸ παρόν μου πονημάτιον, ὃ ἀξιάγαστε Ἡρας, παρά εὶς σέ ὅπου ἐστάθης ὁ πρόδρομος μιᾶς ταχέας ἐλευθερώσεως τῆς κοινῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος, καὶ ἐθυσίασες τὴν ζωὴν σου δι' ἀγάπην της; Δέξαι το λοιπόν μέ τὸ συνηθισμένον σου Ἑλληνικόν, ἵλαρόν καὶ καταδεκτικόν βλέμμα, καὶ δέξαι το πρός τούτοις ὡς ὀρραβώνα ἐκδικήσεως τοῦ λαμπροῦ αἵματός σου κατά τῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δέ Ἑλλάς ἀπασα θέλει δοξάσει διὰ πάντος τὸ ἀθάνατον ὄνομα σου, συναριθμοῦσα αὐτό εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἐπαμεινάντων, Λεωνίδων, Θεμιστοκλέων καὶ Θρασυβούλων».

31. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, «Ἐνα περιζήτητο Κερκυραϊκό χειρόγραφο: Ὁ κώδικας τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Περραιβοῦ», *Πρακτικά τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1967, σελ. 47-57.

32. Ἐρμῆς ὁ Λόγιος, 1811, σελ. 356, «Ρήγας ὁ Θεσσαλός, ἐξέδωκε χάρτην τῆς Ἑλλάδος, εὶς 12 φύλλα μεγάλα, περιέχοντα καὶ τάς διὰ τὸν Νέον Ἀνάχαρσιν ἐπιπεδογραφίας, μετά τῶν παλαιῶν νομισμάτων ἐν Βιέννῃ τῷ 1797. Μετέφρασεν ἔτι ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ ἐξέδοτο τὸ Σχολεῖον τῶν Δελικάτων Ἐραστῶν, καὶ τὸν δ'. τόμον τῆς περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος».

σαλός». Σέ συμπληρωματικό τόμο Γαλλικοῦ Λεξικοῦ³³ κατά τό 1812 δημοσιεύθηκε βιογραφία χρησιμοποιῶντας τό «Ρήγας». Ο Ιωάννης Κωλέττης (1788-1847) στίς αὐτοβιογραφικές του σημειώσεις τόν μνημονεύει «Ρήγα Βελεστινλῆ»³⁴.

Στά 1814 ὁ Ἀγγλος περιηγητής W. Leake³⁵ γράφει, «Riga, of Velestino in Thessaly». Ἐπίσης, ὁ περιηγητής Ἰατρός Henry Holland³⁶, στά 1812, ἀναφέρει τό Βελεστίνο ὡς γενέτειρα τοῦ «Ρήγα, ἐνός Ἑλληνος τοῦ ὅποιου ἡ μνήμη εἶναι ζωντανή στούς συμπατριῶν του τόσο λόγω τῶν γραπτῶν του ὅσο καὶ τῆς μοῖρας, πού τόν βρῆκε ἐνῷ ἔργαζόταν γιά τήν ἐλευθερία τῆς χώρας του».

Στόν κατάλογο συγγραφέων τῆς Ἀπολογίας Ἰστορικοκριτικῆς³⁷ τοῦ 1814 ἀποκαλεῖται «Ρήγας Θεσσαλός», ἐνῷ σέ χειρόγραφο γιά τή Θεσσαλία τοῦ Ιωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου-Λογιωτάτου³⁸ ἀποκαλεῖται «Ρήγας». Ὁμοίως ὡς «Ρήγα Θετταλό»

-
33. *Dictionnaire Universel, historique, critique et bibliographique...9me édition, tome XIX (supplément Paris 1812, σελ. 464 κ. ἔξ. Βλ. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περί τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ Ἐθνομάρτυρος», Τεσσαρακονταετηρίς Θ. Βορέα, τόμ. Β', Ἀθήνα 1940, σελ. 128.*
34. «Τά ύπερ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος συγγράμματα τοῦ ἀθανάτου Ρήγα Βελεστινλῆ ἔξυπνησαν εἰς τόν Κωλέττην, ἐν ᾧ ἐσπούδαζε εἰς Ιωάννινα μέγιστον ἐνθουσιασμόν διά τήν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδας». Βλ. «Ἀρχεῖο Ιωάννη Κωλέττη», ἐπιμέλεια Β. Πλαγιαννάκου-Μπεκιάρη καὶ Ἀρ. Στεργέλλη, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας* 13, τόμος Α', μέρος πρῶτο, Ἀθήνα 1996, σελ. κθ'.
35. W. Leake, *Researches in Greece*, London 1814, σελ. 83-84.
36. Henry Holland, *Travels in the Ionian isles, Albania, Thessaly, Macedonia,... during the years 1812 and 1813*, London 1815, σελ. 354, «Velestino, a town near Volo, is the birth-place of the unfortunate Rega, a Greek whose memory is endeared to his countrymen as well by his writings as by the fate he met with while labouring for the liberties of his country. His active zeal at the time of the French revolution made him known at Constantinople, and he was way-laid murdered near to Belgrade. Besides many patriotic songs and ballads, some of which have been made known to the English reader, he translated several works from the French and German into his native language». Πρβλ. τήν ἐλληνική μετάφραση τοῦ Γιώργου Καραβίτη, Henry Holland, *Ταξίδι στή Μακεδονία καὶ Θεσσαλία (1812-1813)*, Ἀθήνα 1989, σελ. 237.
37. [Σωτήρη Λουΐζη], Ἀπολογία ἴστορικοκριτική, ἐν Τριεστίῳ 1814, σελ. 221.
38. Ιω. Οἰκονόμου Λαρισσαίου-Λογιωτάτου, I. Ἀληθινή ἴστορία τοῦ Λουκιανοῦ Σαμοσατέως (μετάφραση στή δημοτική 1817), II. Ἰστορική τοπογραφία ἐνός μέρους τῆς Θετταλίας, 1817. Εἰσαγωγή-φροντίδα Μ. Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθήνα 1989, σελ. 185-185. Μάλιστα, σημειώνει διτί «Βελεστινιώτης ἥτον καὶ ὁ εἰς τούς καιρούς μας γενναῖος τῆς ἐλευθερίας μάρτυς Ρήγας, τοῦ ὅποιου τό ὄνομα θά μείνῃ ἀθάνατον...».

τόν ἀποκαλεῖ καὶ ὁ Χρυσοβέργης Κουροπαλάτης³⁹ ὁ ἔξ Ἀγχιάλου, ἐκδότης στά 1819 τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος. Ἐπίσης ὡς «Riga Velestino» ἀναφέρεται στήν ἀνώνυμη βιογραφία τοῦ ἐθνομάρτυρος, πού βρέθηκε στό Ἀρχεῖο τοῦ Καποδίστρια⁴⁰. Ὁ Γεώργιος Λασσάνης⁴¹ στά 1820 ἀφιέρωσε τό ἔργο του «Ἐλλάς, πρόλογος εἰς τήν τραγῳδίαν Ἀ(ρμόδιος) καὶ Ἀ(ριστογείτων)» στόν Ρ(ήγα) Β(ελεστινλῆ). Χαρακτηριστικά γράφει μόνο τά ἀρχικά γράμματα γιά νά ἀποφύγει τήν τσαρική λογοκρισία: «Πρός τάς Ἱεράς σκιᾶς Ρ... τοῦ Β... καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὑπέρ τῆς πατρίδος κλεινῶς ἀποθανόντων εὐλαβῶς ἀνατίθησιν ὁ συγγραφεύς». Ἐπίσης, ὁ φιλέλληνος φιλόλογος Εἰρηναῖος Θήρσιος⁴² (Friedrich Thiersch, 1784-1860), ὡς «Ρήγα» στά 1820 τόν μνημονεύει στό ἐπίγραμμά του: «Ἐπιτάφιον εἰς Ρήγαν καὶ τούς σύν αὐτῷ ἀπολωλότας».

Ο Ἀνθίμος Γαζῆς⁴³ τόν μνημονεύει ὡς «Ρήγα Θεσσαλό» στίς 7 Μαΐου 1821, στήν προκήρυξη «Πρός τούς λαούς τῆς Ζαγορᾶς, τῶν Φερῶν καὶ τῆς Ἀγιαᾶς». Ἐπίσης ὁ Νικ. Κασομούλης⁴⁴, στά 1822, «Ρήγα» τόν ἀποκαλεῖ. Ἀκόμη σέ χειρόγραφη ἐπιστολή, στά

-
39. Χρυσοβέργη Κουροπαλάτου τοῦ ἔξ Ἀγχιάλου, *Περιήγησις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος εἰς τήν Ἑλλάδα παρά τοῦ Ἀββᾶ Βαρθολομαίου*, Βιέννη 1819, τόμ. Α', Πρός τούς φιλαναγνώστας, σελ. ίδ.
40. «Notizie intorno Riga Velestino», δηνού ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας γράφει ὅτι τίς πληροφορίες τίς ἔλαβε ἀπό τόν Γεώργιον Καλαφάτη «συμπατριώτου καὶ φίλου τοῦ Ρήγα παραστάντος κατά τήν σύλληψίν του ἐν Τεργέστῃ», στό Σπυρίδωνος Μ. Θεοτόκη, *Οἱ τελευταῖοι χαιρετισμοί τοῦ Ρήγα. Ἐξ ἀνεκδότων χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου τοῦ I. A. Καποδίστρια*, Ἐν Ἀθήναις 1931, σελ. 31. κ. ἔξ.
41. «Ἐλλάς. Πρόλογος εἰς τήν τραγῳδίαν Ἀ(ρμόδιος) καὶ Ἀ(ριστογείτων) συντεθείς παρά Γοργίδα Λυσσανίου... ἐν Μόσκβᾳ 1820». Βλ. N. Βέη, «Γεωργίου Λασσάνη Ἀφέρωμα εἰς τόν Ρήγαν Βελεστινλῆν-Φεραῖον καὶ εἰς τούς μετ' αὐτοῦ θανόντας», *Νέα Εστία*, τόμ. 25, 1939, σελ. 86-89, Ἀριάδνης Καμαριάνου-Τσιοράν, «Ο ἐπιφανῆς Φιλικός Γεώργιος Λασσάνης», *Ἐπιθεώρηση Τέχνης*, ἀρ. τεύχους 122-123, 1965, σελ. 132-151.
42. Ἀναφέρεται ἀπό τόν Ι. Φιλήμονα, *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας*, ἐν Ναυπλίῳ 1834, σελ. 94. Πρβλ. Johannes Irmscher, «Τό ἐπιτύμβιο τοῦ Θειρσίου γιά τόν Ρήγα», *Ὑπέρεια*, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1992), Ἀθήνα 1994, σελ. 579-583.
43. Ἀναφέρεται ἀπό τόν Γιάνη Κορδάτο, *Ιστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιαᾶς*, Ἀθήνα 1960, σελ. 662-664. Ας σημειωθεῖ ὅτι ὁ Γαζῆς μνημονεύει στή διακήρυξή του τρεῖς φορές τόν «Ρήγα τό Θεσσαλό».
44. Νικ. Κασομούλη, *Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1823*, Ἀθήνα 1939, τόμ. Α', σελ. 179-180.

1823, μέ τίτλο «Ἐπιστολή καλουμένη Ὁ νέος Ἰατρός». Ἀνώνυμος τίς Ἐλλην ἰατρός πρός τόν αὐτοῦ αὐτάδελφον, καὶ πρός πάντας τούς Ἐλληνας κοινῶς⁴⁵ ἀναφέρεται ως «Ρήγας Βελεστινλῆς».

Στά 1824 γιά πρώτη φορά δημοσιεύεται ἡ προσωπογραφία⁴⁶ του στήν Ἀλλη τῆς Γερμανίας ἀποκαλῶντας τον ἀπλᾶ «Ρήγας». Ὄμοιώς ὁ Κωνσταντίνος Νικολόπουλος⁴⁷ τήν ἴδια χρονιά δημοσιεύει στά γαλλικά τήν πρώτη βιογραφία μνημονεύοντάς τον «Ρήγας», ὅπως ἐπίσης καὶ σέ ἀγγλικό κείμενο⁴⁸ τῆς ἴδιας χρονιᾶς. Ὁ Γ. Ψύλλος⁴⁹ στήν «Ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν» στά 1825 τόν ἀποκαλεῖ «Ρήγα». Στά 1825 ὁ Pouqueville⁵⁰ γράφει: «Le Thessalien

45. Ἱωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου, Ἐπιστολαί διαφόρων, (1759-1824), ἐκδότης Γιάννης Ἀντωνιάδης, Ἀθήνα 1964, σελ. 395, «... τό γένος μερικῶς εἶχε φωτισθεῖ πρό χρόνων ἀπό τόν ἀξιέπαινον, καὶ δείμνηστον Ρήγαν τόν Βελεστινλῆν...». Συγγραφέας τῆς ἐπιστολῆς θεωρεῖται ὁ Χριστόδουλος Κονομάτης, ὁ ὄποιος δέ γράφει κάτι διαφορετικό γιά τό δόνομα τοῦ Ρήγα ἀν κοι εἶχε ζήσει κατά τό 1816 στή Λάρισα καὶ στά 1823 στόν Ἀλμυρό. Βλ. Σπ. Ἀσδραχᾶ, «Ἀναμορφώσεις ἡ ὁ Νέος Ἰατρός», στόν τόμο Νεοελληνική παιδεία καὶ κοινωνία, Πρακτικά Διεθνοῦς Συνεδρίου ἀφιερωμένου στή μνήμη τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἀθήνα 1995, σελ. 267-284.
46. Στό βιβλίο «Briefe eines Augenzeugen der Griechischen Revolution von Jahre 1821. Nebst einer Denkschrift des Fürsten Georg Kantacouzeno über die Regebenheiten in der Moldau und Wallachei in den Jahren 1820 und 1821. Halle 1824», σελ. 12 καὶ 138. Βλ. Α. Δασκαλάκη, δ. π., σελ. 128-129, Λέανδρου Βρανούση, Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη, ὁρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 265 καὶ 397.
47. Κων. Νικολόπουλου, «Notice sur la vie et les écrits de Rhigas, l' un des principaux auteurs de la révolution qui a pour but l' indépendance de la Grèce. Paris 1824». Τό ὀκτώ σελίδων κείμενο εἶναι ἀνατύπωση ἀπό τήν Revue Encyclopédique τοῦ Φεβρουαρίου 1824. Καταχωρίσθηκε πιό σύντομο στό Biographie universelle καὶ μέ προσθήκες στό Biographie des Contemporains. Ἐπίσης, βρίσκεται στοῦ M. Raybaud, Mémoires sur la Grèce, Paris 1825, τόμ. Β', σελ. 488-494. Γερμανική μετάφραση μέ σημειώσεις δημοσίευσε ὁ Scott στά 1825 στή Χαϊδεύρηγ ἐκδοθείσης μετά τοῦ J. P. von Hornthal γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς Ἰστορίας τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἐλλάδος τοῦ Pouqueville, τόμ. Δ', Ἐπίμετρο, σελ. 70 καὶ εξ.. Βλ. I. K. Δημάκη, «Κωνσταντίνος Νικολόπουλος», Ὁ Ἐρανιστής, 1964, τεῦχος 11, σελ. 198.
48. C.S.J., «The life and writings of Riga, the Greek Patriot», Literary Magnet, 1824, σελ. 187-188.
49. Γ. Ψύλλα, Ἐφημερίς τῶν Ἀθηνῶν, 11 Νοεμβρίου 1826, σελ. 3.
50. Pouqueville F., Histoire de la Régénération de la Grèce, τόμ. I, Παρίσι 1825, σελ. 131 κ. ἔξ.

Rigas». Έπίσης ὁ Cl. Fauriel⁵¹ τόν ἀποκαλεῖ «Ρήγα» καθώς καί ὁ Carl Iken⁵² στή Leukothea του.

Ο πρίγκιπας Νικόλαος Ὑψηλάντης⁵³ στά ἀπομνημονεύματά του, πού τά ἔγραψε ἀργότερα γύρω στά 1828, ώς «Ρήγα» μνημονεύει τόν πρωτομάρτυρα, ὁ ὅποιος, ὅπως ἀναφέρει, εἶχε ἐργασθεῖ ὡς «γραμματικός» στόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, Ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας (1774-1781). Ο Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός⁵⁴ στά 1828 τόν ἀποκαλεῖ ἀπλᾶ «Ρήγα». Ο Κύριλλος Λαυριώτης⁵⁵, ὁ ὅποιος ἀπό τό 1780 ζοῦσε στό Βουκουρέστι ἐργαζόμενος ὡς οἰκοδιδάσκαλος, στό δικωδέστατο χειρόγραφό του «Ἐρμηνεία τῆς Ἀποκαλύψεως» τόν Ρήγα Βελεστινλῆτη τόν ἀποκαλεῖ «Ρήγα». Ο Ιωάννης Λεονάρδος⁵⁶ στά 1836 στή «Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία» ώς «Ρήγα» τόν ἀναφέρει.

Ἀκόμη, ὁ στρατηγός Μακρυγιάννης⁵⁷ στά 1836 ἐμπλουτίζει τά «Ἀπομνημονεύματά» του μέ τίς εἰκόνες τοῦ Ζωγράφου, ὅπου χρησιμοποιεῖ τό ὄνομα «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆτης». Στή δεύτερη εἰκόνα μέ τίτλο «Πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως» σημειώνει:

51. Cl. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris, 1825, τόμ. 2, σελ. 15 κ. ἔξ.

52. Carl Iken, *Leukothea*, Αειψία 1825, τόμ. 2, σελ. 115.

53. D. Gr. Kampouroglou, *Mémoires du prince Nicolas Ypsilanti, d'après le manuscrit No 2144 de la Bibliothèque Nationale de Grèce*, Αθήνα-Παρίσι (1901), σελ. 97-102.

54. Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ, *Cours de littérature grecque moderne*, Genève, 1828, σελ. 139 καί ἔξ. Πρβλ. τήν ἐλληνική μετάφραση *Τιτορία τῶν γραμμάτων παρά τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι*, Ἀθήνησι 1870, σελ. 58 κ. ἔξ.

55. Βλ. Δυοβουνιώτου Κ., «Αἱ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Κυρίλλου τοῦ Πατρέως θρησκευτικαὶ γνῶμαι καὶ κρίσεις αὐτοῦ περὶ διαφόρων προσώπων», περιοδ. Θεολογία, τόμ. ΚΔ'. 1953, σελ. 508. Ἀστερίου Ἀργυρίου, «Ἡ ἴδεολογική σημασία τῶν κρίσεων τοῦ Κυρίλλου Λαυριώτη ἐναντίον τοῦ Ρήγα», *Ὑπέρεια*, τόμ. 1, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1896), Ἀθήνα 1990, σελ. 407-422.

56. Ιωάννου Λεονάρδου, *Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία*, ἐν Πέστη τῆς Ούγγαρίας, 1836, ἐπανέκδοση μέ εἰσαγωγή, σχόλια, ἐπιμέλεια Κώστα Σπανού, Λάρισα 1992, σελ. 90, «Εἰς τοὺς νεωτέρους ἀπέκτησεν ὁ Βελεστίνος μίαν ὑψηλὴν φήμην, ὡς πατρίς τοῦ ἀειμνήστου πατριώτου Ρήγα».

57. Βλ. Ο Ζωγράφος τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν καὶ Λαογραφικό-Ἐθνολογικό Μουσεῖο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1984, εἰκόνα ἀρ. 2. Ὁστόσο θα πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὁ Μακρυγιάννης στά Ἀπομνημονεύματά του τόν Ρήγα τόν ἀναφέρει ώς «Ρήγας Βελεστίνος». Βλ. Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Συλλογή, τόμ. Β', Ἀθήνα 1996, σελ. 128 καί 131.

«Μετά πολλούς αιώνας Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς σπύρει τόν σπόρον τῆς ἐλευθερίας εἰς τούς Ἑλληνας καὶ τούς ἐνθαρρύνει ὅδηγῶν αὐτούς τόν τρόπον τῆς ἀπελευθερώσεως των». Καὶ στή συνέχεια συμπληρώνει: «Οἱ Ἑλληνες ἐνθουσιασθέντες καὶ ἐνθαρρυθέντες ἀπό τούς λόγους τοῦ Ρήγα ἐλαβον τά δπλα ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας». Ο σύγχρονος τοῦ Ρήγα, Κυριακός Μελίρρυτος, ἀργότερα στό βιβλίο του «Χρονολογία Ἰστορική», πού ἐκδόθηκε στήν Ὁδησσό το 1836, τόν μνημονεύει ώς «Ρήγα Βελεστινλῆ». Χαρακτηριστικά γράφει: «1797 Ρήγας Βελεστινλῆς ἔξεδωκε γεωγραφικούς πίνακας τῆς Ἑλλάδος, ἔγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα»⁵⁸.

Δεύτερο συμπέρασμα

Παρατηροῦμε ὅτι οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν γιά τόν ἔθνεγέρτη τό δνομα «Ρήγας ὁ Θεσσαλός» ἢ «Ρήγας Βελεστινλῆς», ἐνῷ οὐδέποτε ἀναγράφουν τό «Ρήγας Φεραίος». Ἐπίσης δέν γίνεται μνεία ἄλλου ὀνόματος ἢ ψευδωνύμου.

Ἐμφάνιση τοῦ ὀνόματος «Ρήγας Φεραίος»

Ἄπο τήν ἔρευνα ἀποκαλύπτεται ὅτι ὁ Κων. Κούμας⁵⁹, στά 1832, χρησιμοποίησε γιά πρώτη φορά τό «Ρήγας Φεραίος» καὶ δύο χρόνια ἀργότερα ὁ Ἰωάννης Φιλήμων⁶⁰, στά 1834, στό βιβλίο του γιά τή Φιλική Ἐταιρεία ἐπανέλαβε τό «Ρήγας Φεραίος» καὶ «Ρήγας»,

58. Βλ. Νίκου Α. Βέη (Bees), «Ἡ "Χρονολογία" Κυριακοῦ Μελιρρύτου καὶ ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραίος καὶ οἱ συνεργάται του», *Νέα Εστία*, τόμ. 30, 1941, σελ. 649-656.

59. Βλ. Κων. Κούμα, *Ιστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων*, τόμ. 12, Βιέννη 1832, σελ. 600-601, δπου σημειώνει, «Ο ἐκ Φερῶν (τώρα Βελεστίνου) τῆς Θετταλίας Ρήγας», καθώς καὶ τό «Ρήγας Φεραίος» ώς ὑπέρτιτλο τοῦ κειμένου.

60. Βλ. Ἰωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον ιστορικόν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας*, Ἐν Ναυπλίᾳ, 1834, σελ. 90-99. Μάλιστα σέ ύποσημείωση (σελ. 90) παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποιοῦσε ώς ἐπώνυμο τό «Βελεστηνός». Γράφει σχετικά «... δέν μεταχειρίζετο ὁ Ρήγας τό ἀρχαίον τοπικόν δνομα τῆς πατρίδος του, κατά τήν ὁποίαν ἔκαμπον χρῆσιν διάφοροι ἄλλων τόπων, ἀλλά τό μεταγενέστερον Βελεστηνός». Ὄμοιως, ώς «Ρήγα Φεραίο» τόν ἀποκαλεῖ ὁ Φιλήμων, Δοκίμιον *Ιστορίας Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθήνα 1859, τόμ. Β', σελ. 10.

ὅπου μάλιστα ἀναφέρει ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε ὡς ἐπώνυμο τό δνομα τῆς γενέτειράς του «Βελεστηνός». Βέβαια στά 1811 ὁ ἐκ Κοζάνης ἱατρός Μιχαήλ Περδικάρης (1766-1828) στό χειρόγραφο λιβελλογράφημά του ἐναντίον τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέ τίτλο «Ρήγας ἡ κατά ψευδοφιλελλήνων»⁶¹ τόν ἀποκαλεῖ «Ρήγα» καὶ «Ρήγα Φερατίο». Μποροῦμε νά ύποθέσουμε πώς ὃν ὁ Ρήγας εἶχε ἄλλο δνομα, προφανῶς ὁ Περδικάρης, πού γράφει τόσα ἐναντίον του, θά τό εἶχε ἀναφέρει καὶ θά τόν κατηγοροῦσε γιά τή χρησιμοποίηση ψευδωνύμου.

Στή συνέχεια, στά 1836, ὁ Χριστόφορος Περραιβός⁶² κυκλοφόρησε τό βιβλίο του «Ἀπομνημονεύματα Πολεμικά», ὅπου ἀναφέρει τό «Ρήγας Φερρατίος ὁ Θετταλός» (μέ δύο «ρρ» μάλιστα γιά πρώτη φορά). Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό γεγονός ὅτι ὁ Περραιβός σημειώνει πώς τάχα στά βιβλία του ὁ Ρήγας χρησιμοποιοῦσε «ποτέ μέν Ρήγας Φερρατίος ποτέ δέ Ρήγας Βελεστινλῆς τό γράφει εἰς τά συγγράμματά του». Ὁ ίσχυρισμός αὐτός τοῦ Περραιβοῦ εἶναι ἀναληθής, διότι ὁ Ρήγας οὐδέποτε χρησιμοποίησε τό «Ρήγας Φερατίος» στά βιβλία του. Ἡταν κατασκεύασμα τοῦ Περραιβοῦ, ὁ ὁποῖος μέ τήν ἀρχειολατρεία του προσέδωσε στόν Ρήγα τό δνομα τῶν ἀρχαίων Φερᾶν, ἀντί τοῦ Βελεστίνου. Ἐπίσης, ὁ Περραιβός⁶³ στά 1860, στό βιβλίο του γιά τόν Ρήγα επαναλαμβάνει τό «Ρήγας Φερατίος». Κατά τόν Ἀπόστολο Δασκαλάκη⁶⁴ ὁ Χριστόφορος Περραιβός ύπηρξε ὁ κυριώτερος αἴτιος τῆς μεταλλαγῆς τοῦ «Βελεστινλῆς» σέ «Φερατίος».

-
61. Βλ. Λεάνδρου Βρανούση, «Μιχαήλ Περδικάρη, Ρήγας κατά ψευδοφιλελλήνων», στόν τόμο *Oἱ Πρόδρομοι*, Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 11, Ἀθήνα 1956, σελ. 189-200.
  62. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, *Ἀπομνημονεύματα πολεμικά*, ἐν Ἀθήναις 1836, σελ. η'.
  63. Χριστοφ. Περραιβοῦ, *Σύντομος βιογραφία τοῦ ἀοιδήμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ*, ἐν Ἀθήναις 1860, ὅπου μάλιστα σημειώνει τό δνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τόν τίτλο τοῦ βιβλίου «Φυσικῆς ἀπάνθισμα... παρά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ Θετταλοῦ».
  64. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν δνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ» στόν τόμο *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, Ἀθήνα, 1940, σελ. 129.

„Ας σημειωθεῖ ὅτι μόνο ως «Ρήγας» ἀναφέρεται ἀπό τὸν Δημήτριο Βικέλα⁶⁵, τὸν Ἰούλιο Τυπάλδο⁶⁶ σὲ σχετικό ποίημά του, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος⁶⁷ ἔγραψε στὰ 1832 τὴν τραγωδία μὲ τὸν τίτλο «Ρήγας Θεσσαλός», πού τό χρησιμοποίησε καὶ ὁ Ἐμμ. Ξάνθος⁶⁸ στὰ 1845.

Ἐκτοτε οἱ συγγραφεῖς ἐπηρεασμένοι ἀπό τὸν Περραϊβό, ἀπό τὸ κύρος πού διέθετει ὡς συναγωνιστής-συναθλητής τοῦ Ρήγα, στὰ κείμενά τους χρησιμοποιοῦν τὸ «Ρήγας Φεραίος». Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται: ὁ Κων. Σάθας⁶⁹, ὁ Ἀναστάσιος Γούδας⁷⁰, ὁ Ν. Σπηλιάδης⁷¹, ὁ Νικόλαος Μάγνης⁷², ὁ Μ. Οἰκονόμου⁷³, ὁ Δημήτριος Αἰνιάν⁷⁴, ὁ Φίλιππος Ἰωάννου⁷⁵ καὶ ἡ Ἀγγλίδα Edmonds⁷⁶, ἐνῶ ὁ

65. Δ. Βικέλα, *Περὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*, Λονδίνο 1871, σελ. 16.

66. Ἰουλίου Τυπάλδου, *Ἀπαντα, Ἀναστύλωση Ντίνου Κονόμου*, Ἀθήνα 1953, σελ. 35-45.

67. Ἰωάννου Ζαμπελίου, *Ρήγας Θεσσαλός*, ὃπου στὸν πρόλογό του ἀναφέρει ὅτι «ἐγράφη τῇ ιδίᾳ Αὐγ. αωλβίᾳ» (1832). Ἀναθεωρήθη τῇ ίγ. Ἰουνίου αωμ.: (1840). Περιέχεται στὸ *Τραγωδίαι* Ἰωάννου Ζαμπελίου, ἐκδοσις Σεργίου Ραφτάνη, ἐν Ζακύνθῳ, τόμος πρῶτος, 1860, σελ. 215-289. Πρβλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, «*“Ρήγας Θεσσαλός”*». Ἀθησαύριστη ἐκδοση τῆς τραγωδίας τοῦ Ἰωάννη Ζαμπελίου», *Ο Ἑρανιστής*, τόμ. 8, 1970, σελ. 1-9.

68. Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, *Ἀπομνημονεύματα περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας*, Ἀθήνα 1845, σελ. 1-29.

69. Κων. Σάθα, *Νεοελληνικὴ φιλολογία*, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 529-540, «*Ρήγας ὁ Φεραίος*» καὶ *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς*, Ἀθήνησι 1869, σελ. 566.

70. Ἀναστασίου Γούδα, «*Ρήγας ὁ Φεραίος*», *Bίοι Παράλληλοι*, Ἀθήνα 1870, σελ. 109-144.

71. Ν. Σπηλιάδου, *Ἀπομνημονεύματα*, Ἀθήνα 1851, τόμ. Α΄, σελ. 2, ὃπου μάλιστα ἀναφέρει τὸ «Φερραῖος» μέ δύο ρρ, ὅπως καὶ ὁ Περραϊβός.

72. Νικολάου Μάγνητος, *Περιήγησις ἢ Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας*, ἐν Ἀθήναις 1860, σελ. 20. Πρβλ. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, «Ο Νικόλαος Μάγνης καὶ τὸ βιβλίο του γιά τὴ Θεσσαλία», *Ο Βιβλιόφιλος*, ἔτος 14ο, ἀρ. 3-4, σελ. 31-43.

73. Μ. Οἰκονόμου, *Ιστορικά ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας*, Ἀθήνα 1873, σελ. 58.

74. Βλ. Γ. Βαλέτα, *Δημητρίου Αἰνιάνος*, *Ἀνέκδοτα αὐτοβιογραφικά ἀπομνημονεύματα*, Ἀθήνα 1962, σελ. 10.

75. Φίλιππου Ἰωάννου, *Λόγος Ὄλυμπιακός* ἐν τῇ ἔορτῇ τῶν ἰδρυθέντων Ὄλυμπίων, Ἀθήνα (χ.χ), σελ. 19 καὶ Φιλ. Ἰωάννου, «*Λόγος ἐκφωνηθείς* ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἐν ἔτει 1845», γιά τὸν πρό ἔτους ἀποβιώσαντα Γρηγόριο Κωνσταντᾶ, ἀναφέρεται ἀπό τὸν Κων. Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, 1868, σελ. 696.

76. Βλ. E. M. Edmonds, *Rhigas Pheraios. The protomartyr of Greek Independence. A biographical sketch*, London, 1890. Ὁστόσο, ἡ συγγραφέας ἀναφέρει ὡς ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τὸ «Κωνσταντῖνος», «Constantine Rhigas of Pherae», σελ. 2.

΄Ανδρέας Παπαδόπουλος Βρετός⁷⁷ μνημονεύει καί τά δύο όνόματα «Ρήγας ὁ Φεραῖος» ή «Ρήγας Βελεστινλῆς».

΄Επίσης, ὁ Άνδρεας Καρκαβίτσας⁷⁸ στά 1892 ἀναγράφει τό «Ρήγας Βελεστινλῆς» σέ σχετικό δημοσίευμά του.

΄Ακόμη ἔχουμε τοῦ Δ. Καλαποθάκη⁷⁹ δράμα εἰς πέντε πράξεις «Ρήγας Φεραῖος», τοῦ Κ. Σακελλαρίδου⁸⁰ ἄσματα μέ τίτλο «Ρήγας ὁ Φεραῖος», ἐνῶ ὁ Αριστομένης Προβελέγγιος⁸¹ στά 1888 ἀναγράφει ἀπλά «Ρήγας». Τό «Ρήγας ὁ Φεραῖος» ἀναφέρεται ἀπό τόν Χ. Βαλαμούτοπουλο⁸² στά 1891, ἀπό τόν Γ. Θεοφίλου⁸³ στά 1896, στά σχολικά ἐγχειρίδια, ὅπως ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τοῦ Βλ. Σκορδέλη καί Ἀρ. Κουρτίδου⁸⁴, καί ἀπό τόν Χρ. Χριστοβασίλη⁸⁵ στά 1907.

Τέτοια ἦταν ἡ σύγχυση σχετικά μέ τό δόνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ὥστε στά 1852 σέ ποιητικό διαγωνισμό ἡ ἐπιτροπή μεταξύ τῶν ἄλλων παρατηρήσεων σέ ἓνα ποίημα τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα⁸⁶, ὁ ὁποῖος σέ μιά στροφή ποιήματός του μιλοῦσε περί «Ρήγα Βελεστίνου», σημείωνε ὅτι τό δρθόν ἦταν «Ρήγας Βελεστίνιος».

77. Άνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Μέρος Β', Ἐν Ἀθήναις 1857, σελ. 327-331. Μάλιστα, σέ ύποσημείωση στόν ἀρ. 278 γιά τό βιβλίο «Ο Ήθικός τρίπους» χρησιμοποιεῖ τό «Ο Ρήγας Βελεστινλῆς ὁ Θετταλός».

78. Άνδρέα Καρκαβίτσα, «Ἡ πατρίς τοῦ Ρήγα», *Ἐστία* 1892, σελ. 138-142.

79. Δ. Καλαποθάκη, *Ρήγας Φεραῖος*, δρᾶμα εἰς πράξεις πέντε, Ἐν Ἀθήναις 1886.

80. Κ. Σακελλαρίδου, *Ρήγας ὁ Φεραῖος*, ἐποποιία διηρημένη εἰς ἕξ ἄσματα, Ἀθήνησιν 1877.

81. Αριστομένους Προβελεγγίου, *Ο Ρήγας*, Δρᾶμα, Ἀθῆναι 1888.

82. Χ. Βαλαμούτοπουλου, *Ρήγας ὁ Φεραῖος*, πρωτότυπος μονογραφία, Ἐν Ἀθήναις, 1891.

83. Γεωργίου Θεοφίλου, *Βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου*, Ἐν Ἀθήναις 1896.

84. Βλασίου Γ. Σκορδέλη καί Ἀρ. Π. Κουρτίδου, *Ιστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος διά τὴν Δ' Τάξιν τοῦ Τετραταξίου Δημοτικοῦ Σχολείου*, Ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 21-23, «Ρήγας Φεραῖος».

85. Χρ. Χριστοβασίλη, *Ρήγας Φεραῖος*, στό Εθνικόν Ημερολόγιον τοῦ Κων. Σκόκου, Ἀθήνα 1907, σελ. 274-277.

86. Γεωργίου Ζαλοκώστα, *Τάξιν απαντα*, Ἀθήνα 1859, σελ. 88.

Ο θιγείς ποιητής δημοσίευσε στόν τύπο ἐπιστολή ὅπου ἔγραφε ὅτι «ὅ πρωτομάρτυς ὑπέγραφε πάντοτε «Ρήγας ὁ Βελεστῖνος» καὶ ὅτι ἰεροσυλεῖ ὅστις γράφει αὐτόν Βελεστίνιον». Αὐτή ἦταν δυστυχῶς ἡ κατάσταση. Ὁ Ρήγας οὔτε «Βελεστῖνος» ὑπέγραφε, οὔτε «Βελεστίνιος», ἀλλά πάντοτε ὑπέγραφε «Βελεστινλῆς». Ὡστόσο καὶ στά 1849 ἀναφέρεται ώς «Ρήγας Βελεστῖνος» στήν τραγωδία «Ἐλλάς» τοῦ Κάρπου Παπαδοπούλου⁸⁷.

Ο Γεώργιος Τερτσέτης⁸⁸, ὁ ὄποιος εἶχε χρηματίσει καὶ Διευθυντής τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, χρησιμοποιεῖ τό «Ρήγας Φεραῖος», στά 1857 καὶ τό «Ρήγας Βελεστινλῆς», στά 1872. Ἐπίσης, ὁ Κων. Παπαρρηγόπουλος⁸⁹ ἀναφέρει τό «Ρήγας Βελεστινλῆς ἡ Φεραῖος». Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τήν ἐπωνυμία «Ρήγας» ἢ «Ρήγας Φεραῖος» εἶχαν πολιτικοί σύλλογοι ὅπως στά 1862, στά 1875, πού ἴδρυθηκε ἀπό τόν Γεώργιο Φιλάρετο καὶ Παν. Πανᾶ καὶ στά 1871, πού ἴδρυθηκε ἀπό τόν Ἰάκωβο Πολυλᾶ στήν Κέρκυρα⁹⁰. Ακόμη τό ὄνομα «Ρήγας Φεραῖος» ἀναγράφεται στόν ἀνδριάντα⁹¹ στά Προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πού στήθηκε στά 1871, μέ προσφορά τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ καὶ φιλοτεχνήθηκε ἀπό τόν γλύπτη Ἰωάννη Κόσσο, ἐνῶ τό ἐπίγραμμα γράφτηκε ἀπό τόν Φίλιππο Ἰωάννου.

87. Ἡ Ἐλλάς. Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις διηρημένη, σχεδιασθεῖσα μέν ὑπό τοῦ ἀντισυνταγματάρχου κυρίου Κάρπου Παπαδοπούλου ποιηθεῖσα δέ ὑπό τοῦ διδασκάλου τῆς ἐν Μεσολογγίῳ Ἐλλ. Σχολῆς Δημητρίου Ἰωάννου Παλαμᾶ, Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ, ὁδός Ἐρμοῦ, 1849, σελ. 5 κ. ἔξ.
88. Γεωργίος Τερτσέτη, Ἀπαντα, ὀναστύλωση Γ. Βαλέτα, Ἀθήνα 1967, ἐκδ. Γιοβάνη, τόμ. Β', σελ. 229 ἀντίστοιχα.
89. Κων. Παπαρρηγόπουλος, (1815-1891), Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους, ἐκδ. Ἐλευθερούδακη, Ἀθήνα, τόμ. 5, (χ. χ.), σελ. 112 «... περὶ τά μέσα τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρίδος ἐγεννήθη εἰς Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας ἥτοι εἰς τάς ἀρχαίας Φεραῖς ὁ Ρήγας ὁ ἐκ τούτου ἐπικληθείς Βελεστινλῆς ἡ Φεραῖος».
90. Βλ. Δημητρίου Παντελοδήμου, «Ο Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ ἡ Ἑλληνική πολιτική ζώῃ κατά τόν ΙΘ' αἰώνα», Πρακτικά Συνεδρίου Ρήγας Φεραῖος-Κισσός Πηλίου, 26-28 Μαΐου 1995, Ἀθήνα 1996, σελ. 11-21.
91. Βλ. Η. Γ. Μυκονιάτη, «Οι ἀνδριάντες τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Γρηγορίου Ε' στά Προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ τό πρῶτο κοινό τους», Ἐλληνικά, τόμ. 33, 1984, σελ. 355-370. Ἀς ἀναφερθεῖ τό ἔχης χαρακτηριστικό ἀπό τήν τελετή τῶν ἐγκαινίων κατά τό 1871, μέ τά πενηντάχρονα ἀπό τό 1821, πώς «... ἡ μουσική δέν παιάνισε θούρια τοῦ Ρήγα ὀλλά τόν Υμνον στήν Ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ».

Πρῶτες ἀπόπειρες ἐπαναφορᾶς τοῦ πραγματικοῦ ὄνοματος «Ρήγας Βελεστινλῆς»

Γιά τήν μεταλλαγή τοῦ ὄνοματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ σέ «Ρήγας Φεραίος» πρῶτος διαμαρτυρήθηκε ὁ Γάλλος ἑλληνιστής Αἰμίλιος Λεγράνδ⁹², ὁ ὅποιος ἔφερε στό φῶς τά ἔγγραφα ἀπό τά ἀρχεῖα τῆς Βιέννης σχετικά μέ τή σύλληψη, τήν ἀνάκριση καὶ τό στραγγαλισμό τοῦ Ρήγα καὶ τῶν Συντρόφων του. Ὁ Λεγράνδ γράφει χαρακτηριστικά στόν πρόλογό του: «Πρίν ἡ περάνω τοῦτον τόν πρόλογον θά ἐπιτρέψωσιν εἰς ἐμέ τόν φιλέλληνα οἱ Ἑλληνες μου φίλοι νά ἐκφράσω εὐχή τινά. Ἡ εὐχή μου αὕτη εἶνε νά ἴδω καταργούμενην τήν εἰς τό ὄνομα τοῦ Ρήγα προσάρτησιν τοῦ ἑθνικοῦ Φεραίος. Αὐτός ἐκεῖνος οὐδέποτε προσέλαβεν ἐκεῖνο τό ὄνομα. Ἡ δέ συναίσθησις τῆς ιστορικῆς ἀκριβείας, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐλάβεια ἀπαιτοῦσι νά διατηρήσωμεν τοῦ μάρτυρος τούτου τό ὄνομα ἐκεῖνο διότε φέρων ὑπέστη τόν θάνατον ὑπέρ πίστεως, πατρίδος, νόμων καὶ ἐλευθερίας, ὡς εἶχεν ἐπιγεγραμμένον ἐπί τῆς σφραγίδος».

Στό ἵδιο πνεῦμα ἔνα χρόνο μετά, τό 1892, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος⁹³ δημοσίευσε τό ἐμπεριστατωμένο καὶ ιστορικά τεκμηριωμένο βιβλίο του «Ἀποκαλύψεις περί τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα», ὃπου χρησιμοποιεῖ μόνο τό «Ρήγας Βελεστινλῆς» καὶ ποτέ τό «Ρήγας Φεραίος». Μάλιστα παρατηρεῖ «Αὐτό τό ὄνομά του διεστράφη, καὶ μένει μέχρι τῆς σήμερον μεταβεβλημένον. Τίς καλεῖ τόν μάρτυρα ἄλλως ἡ Ρήγαν τόν Φεραίον; Ἀγνωστον δέ πᾶς εἰσεπήδησεν ἥδη

-
92. Αἰμ. Λεγράνδ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων μετά μεταφράσεως ἑλληνικῆς ὑπό Σπυρίδωνος Λάμπρου, Ἀθήνησιν 1891. Ἐπανέκδοση φωτομηχανική ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, μέ ἐπιμέλεια καὶ εὑρετήριο ἀπό τόν Δημ. Καραμπερόπουλο, Ἀθήνα 1996.
93. Σπυρ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις περί τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 11, φωτοαναστατική ἐπανέκδοση βιβλιοπωλείου Νότη Καραβία, Ἀθήνα 1981. Ἐνδιαφέρον ἔχει νά παρατηρήσουμε ὅτι γιά τό ἐπώνυμο «Φεραίος» ὁ Σπυρίδων Λάμπρος σημειώνει ὅτι «ἄγνωστον δέ πᾶς εἰσεπήδησεν ἥδη ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἡμετέρων πάππων παρά τό ὄνομα τοῦ Ρήγα τό ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος του». Μέ τή μελέτη μας τώρα δίνεται ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό, καὶ δείχνουμε μέ στοιχεία «πᾶς εἰσεπήδησεν» καὶ πότε τό «Φεραίος» ἀντικατέστησε τό «Βελεστινλῆς».

ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἡμετέρων πάππων παρά τό ὄνομα τοῦ Ρήγα τό ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος του... Καὶ δώς ὁ Ρήγας οὐδέποτε προσεπωνόμασεν ἔαυτόν ἄλλως ἡ Βελεστινλῆν. Ἀπό τοῦ πρώτου βιβλίου του μέχρι τῶν τελευταίων δημοσιεύσεών του τοῦτο ἔδιδεν εἰς ἔαυτόν τού ἐπώνυμον, ὑπό τού ἐπώνυμον τοῦτο ἀνεκρίθη καὶ παρεδόθη εἰς τούς Τούρκους καὶ ἐμαρτύρησεν».

Έκτοτε καὶ τά δύο δόνοματα «Ρήγας Βελεστινλῆς» καὶ «Ρήγας Φεραΐος» συνυπάρχουν στά κείμενα τῶν ιστορικῶν καὶ μελετητῶν. Τό δόνομα «Ρήγας Βελεστινλῆς» χρησιμοποιοῦν ἀρκετοί συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἰατρός Δημ. Α. Στωϊκός⁹⁴, ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος⁹⁵, ὁ Ἡλίας Βουτιερίδης⁹⁶, ὁ Γεώργ. Ἀσπρέας⁹⁷, ὁ Π. Μαγιάκος⁹⁸, ὁ Τ. Πιπινέλης⁹⁹, ὁ Βασίλης Ρώτας¹⁰⁰. Τό δόνομα «Ρήγας Φεραΐος» ἀναφέρουν ὁ Ἀριστ. Κυριακοῦ¹⁰¹, ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας¹⁰², ὁ Γιάνης Κορδάτος¹⁰³. Ὡστόσο, ὁ Κορδάτος χρησιμοποιεῖ ἀργότερα καὶ τό «Ρήγας Βελεστινλῆς»¹⁰⁴

-
94. Δημ. Α. Στωϊκοῦ, «Βιογραφία Ρήγα τοῦ Βελεστινλῆ», *Προμηθεύς*, Βόλου, ἀρ. ΟΕ', Φεβρουάριος 1895, σέ συνέχειες μέχρι 16 Νοεμβρίου 1895, δρ. ΠΗ'.
95. Φάνη Μιχαλόπουλου, *Οἱ μεγάλοι μας Ἀναγεννηταὶ...* Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς (1757-1798), Ἀθήνα 1930, Φάνη Μιχαλόπουλου, «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς. Βιογραφικὸν ἐράνισμα», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμ. 1, 1930, σελ. 3-21.
96. Ἡλία Π. Βουτιερίδη, *Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθήνα 1924, σελ. 103-114.
97. Γεώργ. Α. Ἀσπρέα, *Πολιτικὴ ιστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, 1821-1928*, τόμ. Α', σελ. 7.
98. Πλαναγιώτη Στ. Μαγιάκου, *Ρήγας Βελεστινλῆς ὁ Θεσσαλός 1757-1798*, Ἀθῆναι 1935.
99. Τ. Πιπινέλη, *Πολιτικὴ Ιστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως*, ἐν Παρισίοις 1927, σελ. 91.
100. Βασίλη Ρώτα, *Ρήγας Βελεστινλῆς*, τραγωδία, Ἀθῆναι 1938.
101. Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ, *Ο Ρήγας Φεραΐος*, ἐν Ἀθῆναις 1911.
102. Εὐλόγιον Κουρίλα, «Ρήγας Φεραΐος καὶ τά ἀνέκδοτα ποιήματά του ἐξ Ἀθωνικῶν Χειρογράφων», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1933. Ἐπίσης, τὴν ἴδια χρονιά τοῦ Ἰωάννου Παπαγιαννοπούλου, *Ο Ρήγας Φεραΐος ἐξεταζόμενος ψυχαναλυτικῶς*, Ἀθῆναι 1933.
103. I. K. Κορδάτου, *Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821*, Ἀθῆναι 1924, σελ. 60, Γιάνη Κορδάτο, *Ο Ρήγας Φεραΐος καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Ἀθῆναι 1931, πού στή συνέχεια τὴν ἐκδίδει μέ τόν τίτλο *Ρήγας Φεραΐος καὶ ἡ Βαλκανικὴ Ὀμοσπονδία*, Ἀθῆναι 1945, Γιάνη Κορδάτου, *Ιστορία ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιαζ*, Ἀθῆναι 1960, ἐνδεικτικά βλ. σελ. 594.
104. I. K. Κορδάτου, *Νεοελληνικὴ πολιτικὴ ιστορία*, τόμος πρῶτος, Ἀθῆναι 1925, σελ. 106.

”Ας σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἱστορικοὶ μελετητές τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα ἀναγράφουν σχεδόν πάντοτε τὸ «Ρήγας Βελεστινλῆς». Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται ὁ Λέανδρος Βρανούσης, ὁ Ἀπόστολος Δασκαλάκης, ὁ Πολ. Ἐνεπεκίδης, ὁ Νικόλαος Πανταζόπουλος¹⁰⁵, ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς¹⁰⁶, ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος¹⁰⁷. Ὁ Διονύσιος Κόκκινος¹⁰⁸ χρησιμοποιεῖ τὸ «Ρήγας Βελεστινλῆς», ὃπου μάλιστα προσθέτει καὶ τὸ «Φεραῖος» μέ τὴν παρατήρηση «ὅπως ὀνομάσθη ἀπό τούς παλαιότερους ἴστορικους».

Ἡ Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα ἐδὼ καὶ λίγα χρόνια μέ τὰ Ἐπιστημονικά Συνέδρια¹⁰⁹ της, μέ τίς ἐπανεκδόσεις τῶν βιβλίων τοῦ Ρήγα, καθώς καὶ τίς προσπάθειές της πρός τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας νά διορθωθοῦν οἱ ἴστορικές ἀνακρίβειες σχετικά μέ τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα στά Σχολικά Ἐγχειρίδια Ἰστορίας καθιερώνει τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη, τό «Ρήγας Βελεστινλῆς».

Τό ὄνομα «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραῖος»

Ἄπό τά μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος ἔχουμε καὶ τήν ἐμφάνιση τοῦ ὄνόματος «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραῖος», πού πρῶτα ἀπαντᾶται στά 1851 στόν ὑμνο «Constantino Riga Ferreo», πού ἔξεδωσε ὁ Ἰταλός ποιητής Luigi Mercantini¹¹⁰, ὁ ὥποιος διέμεινε

-
105. Νικ. Πανταζόπουλου, *Μελετήματα γιά τὸν Ρήγα Βελεστινλῆ*, ἔκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα [1994], β' ἔκδοση, Ἀθήνα 1998.
  106. Ἐνδεικτικά βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, 3η ἔκδοση, 1983.
  107. Ἀπ. Βακαλόπουλου, *Ιστορία τοῦ Νέου Ελληνισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1973, τόμ. 4, σελ. 592.
  108. Βλ. Διον. Κόκκινου, *Ἡ Ελληνική Ἐπανάστασις*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1967, σελ. 63 καὶ Διον. Κόκκινου, *Ιστορία τῆς Νεωτέρας Ελλάδος*, Ἀθήνα 1970, τόμ. 1, σελ. 31.
  109. Α' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», στό Βελεστίνο 1986, Β' Συνέδριο 1992 κοι τά Πρακτικά τοὺς μέ τὸν τίτλο *Ὑπέρεια 1*, Ἀθήνα 1990 καὶ *Ὑπέρεια 2*, Ἀθήνα 1994.
  110. Βλ. Κ. Ἀμάντου, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ*, 1930, φωτομηχανική ἐπανέκδοση ἀπό τὴν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα μέ τὴν προσθήκη εύρετηρίου καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Δημ. Καραμπερόπουλου, Ἀθήνα 1997, σελ. κζ'.

στή Ζάκυνθο. Έκτοτε ἔχουμε τήν ἀναγραφή αὐτή σέ γερμανικά δημοσιεύματα¹¹¹ καί τό ἐπαναλαμβάνει ἡ Edmonds¹¹². Ἐπίσης, τό ἀναγράφει χωρίς νά καταχωρίζει ἐπεξηγηματικά στοιχεῖα καί ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης¹¹³, ὁ διποίος ἦταν «καθηγητής τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν καί τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης». Μάλιστα, ὁ Δῆμος τῆς Βιέννης, στά 1930, ἔδωσε τό ὄνομα τοῦ Ρήγα σέ δρόμο στή δυτική συνοικία τοῦ 17ου διαμερίσματος Wattgasse, ὅπου τοποθετήθηκε ἀναμνηστική πλάκα¹¹⁴ μέ τό κείμενο «Κωνσταντίνος Ρήγας Φεραίος 1754-1798. Ἐλλην τῆς ἑλευθερίας ποιητής». Μᾶλλον, ὑπαίτιος τῆς ἀναγραφῆς αὐτῆς θά ἦταν ὁ Κλ. Νικολαΐδης.

Σχετικά ὁ Ἀπ. Δασκαλάκης¹¹⁵ παρατηρεῖ πώς «Πρόκειται περί συγχύσεως μεθ' ἐνός Ἐλληνος «Κωνσταντίνου Ρήγα»¹¹⁶ ζῶντος εἰς Βιέννην κατά τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους, συγχύσεως τήν ὁποίαν εἶχον ὑποστῆ γερμανικά τινα ἐγκυκλοπαιδικά λεξικά καί ἐκ τῶν ὁποίων ἐλαβεν ἀνεξετάστως ἡ πόλις τῆς Βιέννης».

111. Βλ. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περί τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα», στόν τόμο Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα, τόμ. 2, Ἀθήνα 1940, σελ. 142.

112. E. M. Edmonds, *Rhigas Pheraios*, London, 1890, σελ. 2, 9, 37. Ὡστόσο, ως «Constantin Rhigas» ἀναγράφεται καί στό περιηγητικό κείμενο Fredrica Bremer, *Greece and Greeks*, London, 1863, τόμ. II, σελ. 102.

113. Κλεάνθους Νικολαΐδου, *Ιστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ μέ κέντρον καί βάσιν τήν Μακεδονίαν...*, Ἀθήνα 1923, σελ. 246.

114. Βλ. Δ. Α. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτική Ιστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. 1, (1453-1843), Ἀθήναι 1935, σελ. 116-118, ὅπου δημοσιεύονται ἡ ἐπιστολή τοῦ Δημάρχου τῆς Βιέννης πρός τόν Ἐλληνα πρέσβυ τῆς Βιέννης γιά τήν ὄνοματοθεσία δρόμου τῆς Βιέννης καί τήν τοποθέτηση ἀναμνηστικῆς πλάκας, καθώς καί τό ἔγγραφο τοῦ Ἐλληνος πρέσβεως πρός τό Ἐλληνικόν «Υπουργείον τῶν Ἑξωτερικῶν. Πρβλ. Πολ. Ἐνεπεκίδη, Ρήγας-Ὑψηλάντης-Καποδίστριας...», Ἀθήνα 1965, σελ. 11-12.

115. Ἀπ. Δασκαλάκη, *Ο Ρήγας Βελεστινῆς ως Διδάσκαλος τοῦ Γένους*, Ἀθήνα 1977, σελ. 117.

116. Ο Ἐρμῆς ὁ Λόγιος, 1821, σελ. 126, ἀναφέρει ἀπό τό Ιάσιο σχετικά μέ τήν ἐξέταση τῶν «μαθητοδιδασκάλων τοῦ σχολείου τῆς ὀλληλοδιδακτικῆς». «Ἐνας ἀπό τούς ἐξέτασθέντες ἦταν καί ὁ «Ρήγας ἰερεύς κοι Σακελλάριος ἐκ Μουρίσης τοῦ Πηγίου δρους...». Ὁμοίως στή σελίδα 186 μνημονεύεται στήν Πέστη ὁ «Κωνσταντίνος Ρήγας».

Στά 1936, ο Τρύφων Εύαγγελίδης¹¹⁷ ἀναφέρει μία φορά τό «Κωνσταντίνος Ρήγας (Φεραίος)», χωρίς ὅμως νά ἔξηγει αὐτήν τήν ἀλλαγή, ἐνῶ στίς ὑπόλοιπες ἀναφορές του γράφει «Ρήγας» ή «Ρήγας Βελεστινλῆς».

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ρῶσος ἱστορικός συγγραφέας Γκ. Λ. Ἀρς ἐπαναλαμβάνει τό «Κωνσταντίνος» σέ δρθρο του στή Μεγάλη Σοβιετική Ἐγκυκλοπαίδεια¹¹⁸, τό ὅποιο ὅμως διορθώνεται στό συμπληρωματικό σχόλιο τῆς Ἑλληνικῆς ἔκδοσης. Ἐπίσης τό «Κωνσταντίνος» ἀναγράφεται καὶ σέ Ισπανικές Ἐγκυκλοπαίδειες, ὅπως στήν *Enciclopedia Universal Ilustada Europeo-Americanana*, 1926, τόμ. LI, σελ. 238 καὶ τήν *Gran Enciclopedia Larousse*, 1990, τόμ. 10, σελ. 9455.

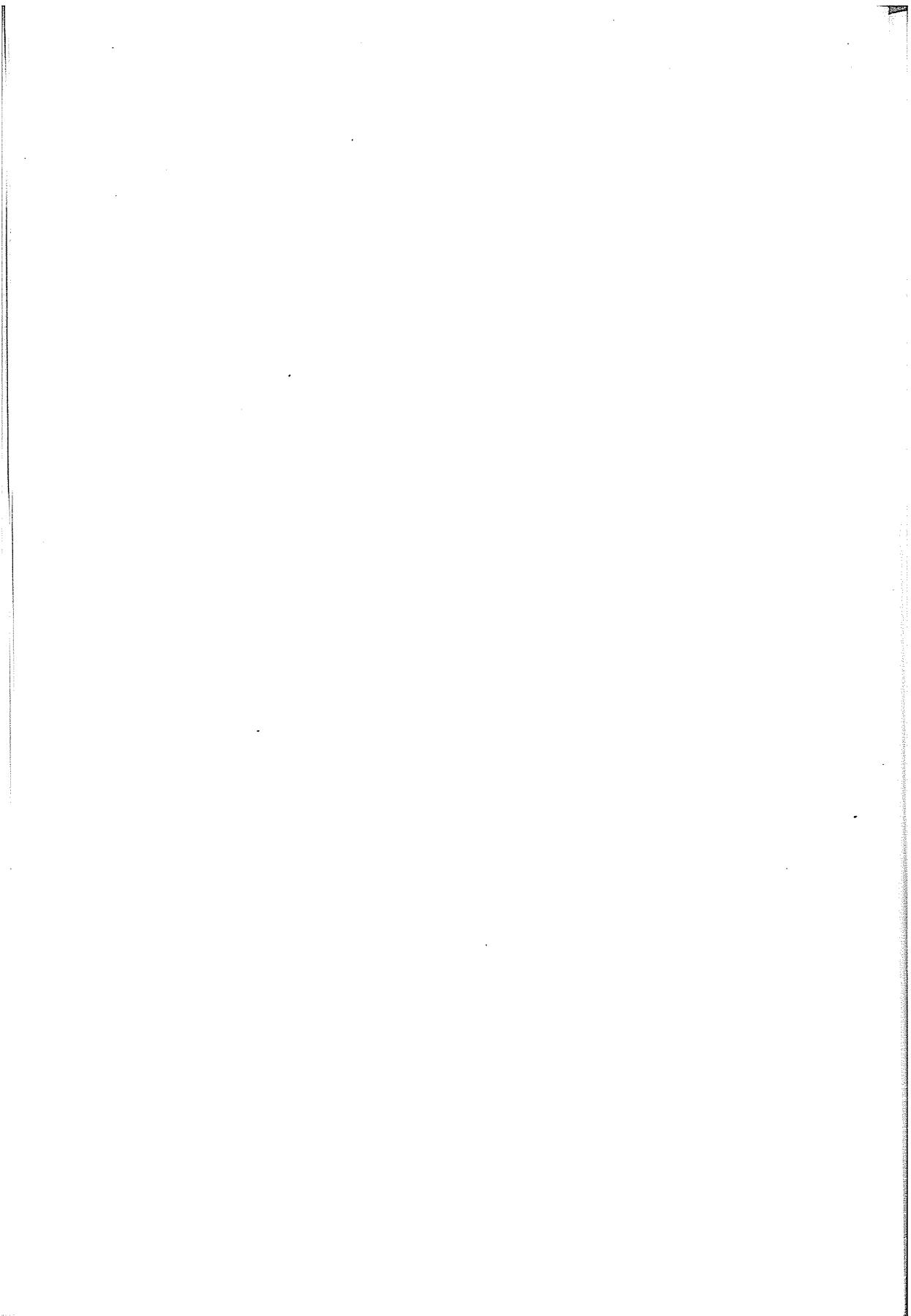
---

117. Τρύφωνος Εύαγγελίδου, *Ἡ παιδεία ἐπί Τουρκοκρατίας*, ἐν Ἀθήναις 1936, ἐπανέκδοση 1992, εὑρετήριο Κώστα Λάππα, τόμ. Α', σελ. 202. Οἱ ὑπόλοιπες ἀναφορές ώς «Ρήγας Βελεστινλῆς», στίς σελ. ΣΠ, 188, 211, 217.

118. Γκ. Λ. Ἀρς, «Ρήγας Βελεστινλῆς (ἢ Ρήγας Φεραίος Κωνσταντίνος)», *Μεγάλη Σοβιετική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 29, Ἀθήνα 1982, σελ. 397.

ΠΟΙΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΟΝΟΜΑ: «ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ» ή «ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ»

Τό πραγματικό όνομα του έθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλή είναι αύτό, που ό τιδιος χρησιμοποίησε στά βιβλία του και στά έγγραφά του, δηλ. τό «Ρήγας Βελεστινλῆς» ή μήπως τό «΄Αντώνιος Κυριαζῆς», ὅπως ίσχυρίσθηκαν μερικοί συγγραφεῖς και διδασκόταν ἀπό δεκαετίες μέχρι πρόσφατα στά 1995 οί μαθητές τῆς ΣΤ' Τάξεως του Δημοτικοῦ Σχολείου στό μάθημα τῆς Ιστορίας τῶν Νεωτέρων Χρόνων και, μέχρι στά 1997, οί μαθητές τῆς Α' Τάξεως Λυκείου στό μάθημα Ιστορίας;

Πώς προέκυψε τό «Αντώνιος Κυριαζῆς»

Α'. Τό όνομα «Αντώνιος»

Η ύποθεση αύτή τοῦ ὀνόματος τοῦ Ρήγα ἀρχισε κατά τό 1869 στήν ἐφημερίδα τῆς Τεργέστης «Κλειώ»¹¹⁹ ἀπό τόν Κων. Σάθα, ὁ ὄποιος δημοσίευσε ὅρθρο μέ τίτλο «Περί Ρήγα τοῦ Φεραίου», στό ὄποιο γίνεται ἀναφορά στό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προξένου τῆς Τεργέστης Μπρεσέ: «Ο ἐν Τεργέστῃ πρόξενος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας πρός τόν παρά τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης Γάλλον ὑπουργόν», ὅπου ἀναγράφει τό όνομα «Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς». Παράλληλα, ὁ Ἀναστάσιος Γούδας¹²⁰ ἔνα χρόνο ἀργότερα ὑποστηρίζει τά ἀναγραφόμενα στήν ἐφημερίδα «Κλειώ».

Στή συνέχεια ἀπό τόν Λεγράνδ¹²¹ δημοσιεύθηκαν στά 1891 στό βιβλίο του τά ἔγγραφα ἀπό τά Ἀρχεῖα τῆς Βιέννης (ἀρ. ἔγγραφου 34), ὅπου ὁ Γάλλος Πρόξενος Μπρεσέ ἀπευθύνεται στίς 30 Ιανουαρίου 1798 στόν Γάλλο Πρεσβευτή τῆς Γαλλίας στή Βιέννη Βερναδόττη, «Ο Ἐλλην, περί οὗ εἶχον τήν τιμήν νά κάμω εἰς Υμᾶς λόγον ἐν τῇ τελευταίᾳ μου, ὀνομάζεται Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς ἐκ Ζαγορᾶς τῆς Θεσσαλίας...». Ἐπίσης, ὁ Γάλλος πρόξενος στή Τεργέστη Μπρεσέ στίς 5 Φεβρουαρίου 1798 ἀπευθύνεται στόν Αὐστριακό Διοικητή τῆς Τεργέστης κόμητα de Brigitto, «Κύριε Διοικητά, Πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ όνομαζόμενος ANTONIOS

119. Κλειώ Τεργέστης, ἀρ. 431, στίς 20 Οκτωβρίου 1869.

120. Ἀναστ. Γούδα, «Ρήγας Φεραίος», *Bίοι Παράλληλοι*, Αθήνα 1870, σελ. 123.

121. Αἰμ. Λεγράνδ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων, Αθήνησιν, 1891, σελ. 169. Βλ. καὶ τό ἀντίστοιχο σχόλιο τοῦ Δημ. Καραμπερόπουλου, ἐπιμελητή τῆς ἐπανέκδοσης ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερδν-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1996, στή σελ. 1 (μετά τή σελ. 182).

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗΣ ἀπό τήν Ζαγορά τῆς Θεσσαλίας, γραμματεύς τῶν ἥγεμόνων τῆς Βλαχίας...»¹²².

Οἱ «εὐφάνταστοι» συγγραφεῖς θεώρησαν ὡς ὄνομα τοῦ Ρήγα τό «Ἀντώνιος», χωρὶς ὅμως νά κάνουν καμμία συσχέτιση μέ τά ὑπόλοιπα ἐκατό περίπου ἔγγραφα, γιά τήν ἔξαγωγή σωστῶν συμπερασμάτων.

Σχετικά μέ τό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προξένου Μπρεσέ

Ἄλλα ὅμως ᾧς δοῦμε ἀν τό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προξένου τῆς Τεργέστης, πού δημιούργησε τό πρόβλημα καί στό ὄποιο δόθηκε τόση σημασία, ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα ἡ ἦταν κάποιο λάθος κατά τήν ἔγγραφή του. Σχετικά, ὁ ἔγκριτος ἴστορικός καί μελετητής τοῦ Ρήγα Λέανδρος Βρανούσης¹²³ σημειώνει: «Στό κουρέλι, ὅπου ἔγραφε τό σημείωμά του ἀπό τό δεσμωτήριο ὁ Ρήγας, (τό ὄποιο δεσμωτήριο φυλαγότανε ἀπό δύο φύλακες, ἔνα τῆς ἀστυνομίας καί ἔνα τοῦ στρατοῦ καί πού ἀλλάζανε κάθε δύο ὥρες), αὐτές ἵσως ἦταν οἱ τελευταῖς του λέξεις καί συνέχεια ἡ ὑπογραφή του ...Κορωνίος Ἀντώνιος, Ρήγας Βελεστινλῆς». Δέν εἶναι παράξενο λοιπόν ἀν ὁ Brechet, διαβάζοντας τό δυσανάγνωστο αὐτό σημείωμα τῆς φυλακῆς, μετέγραψε τρία συνεχόμενα ὀνόματα ὡς μία ὑπογραφή: «Ἀντώνιος Ρήγα Βελεστινλῆς».

Ἄς προστεθεῖ ἀκόμη ὅτι ὁ Αὐστριακός Διοικητής τῆς Τεργέστης Brigit¹²⁴ ὁ ὄποιος εἶχε λάβει τό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προξένου Μπρεσέ, μέ τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς», μετά τέσσερις ἡμέρες τοῦ ἀπαντᾶ (ἀρ. ἔγγραφου 43) σχετικά, «Κύριε, τό ἔγγραφον τῆς 5 Φεβρουαρίου, τό ὄποιον μοῦ ἐνεχειρίσατε χθές ἀφορᾶ τόν Ἑλληνα Ρήγαν Βελεστινλῆν», καί συνεχίζει ἀναφέ-

122. Κ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ, δ. π., σελ. 123.

123. Λ. Βρανούση, Ρήγας, Ἀθήνα [1954], σελ. 101. Βλ. ἐπίσης Ἀπ. Δσκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα», Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφ. Βορέα, τόμ. Β', Ἀθήνα 1940, σελ. 138-139, Σπ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, Ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 99.

124. Κ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα..., δ. π., σελ. 125.

ροντας ἄλλες δύο φορές μόνο τό «Ρήγας Βελεστινλῆς», πού σημαίνει ότι ο Γάλλος πρόξενος θά εἶχε κάνει λάθος, διότι μαζί με τόν Ρήγα βρισκόταν καί ὁ Ἀντώνιος Κορωνιός, ὁ ὅποιος θά ἦταν γνωστός στήν Τεργέστη. Κάτι ὀκόμη, πού δείχνει τήν προχειρότητα τοῦ ἐγγράφου τοῦ προξένου Μπρεσέ, εἶναι καί ἡ ἀνεξήγητη παρουσία ὡς τόπου καταγωγῆς τοῦ Ρήγα ἡ «Ζαγορά»¹²⁵ τῆς Θεσσαλίας.

Ἡδη, ὅμως, ἀπό τό 1896 εἶχαν ἀρχίσει οἱ ἀμφισβητήσεις γιά τήν ὀρθότητα τῶν ἀναφερόμενων στά ἔγγραφα τοῦ Μπρεσέ. Στή μονογραφία του ὁ Θεοφίλου¹²⁶ σημειώνει, «Καί ἡμεῖς κατ' ἀρχάς ἐνομίσαμεν, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γάλλου προξένου λαμβάνοντας ἀφορμήν, ὅτι ἵσως τό ὄνομα Ἀντώνιος ἦτο ἀληθές ὄνομά του, τό δέ Ρήγας Φεραίος, ἦτο τίτλος τιμητικός. Ἐξήλθομεν ὅμως τῆς ἀπάτης ταύτης, καθόσον μείναντες ἐπί τετραετίαν ἐν Βελεστίνῳ γινώσκομεν ὅτι τό ὄνομα Ρήγας εἶνε σύνηθες ἐν Θεσσαλίᾳ καί πολλοί γέροντες φέρουσι αὐτό»¹²⁷.

Ἐπί πλέον, ὃν ὁ ἀναγνώστης μελετητής δεῖ ὄλα τά ὑπόλοιπα ἔγγραφα ἀπό τά Ἀρχεῖα τῆς Βιέννης, περί τά ἑκατό περίπου, σέ ὄλα ἀπαντᾶται μόνο τό «Ρήγας Βελεστινλῆς», ποτέ τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς». Φαίνεται πώς οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν σχετικά μέ τόν Ρήγα καί ἀναφέρουν τό «Ἀντώνιος» δέν θά μελέτησαν τά ἔγγραφα, τά ὅποια οἱ Αἴμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρος καί Κ. Ἀμαντος ἔφεραν στήν ἐπιφάνεια καί ἐξηγήθηκαν ἔτσι πολλά θέματα σχετικά μέ τόν Ρήγα.

125. Ἡ ἀναφορά αὐτή ἵσως ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ λόγου ὅτι πολλοί κάτοικοι τῆς περιοχῆς τοῦ σημερινοῦ N. Μαγνησίας καί ἰδίως τοῦ Πηλίου τήν ἐποχή αὐτή ὀναφέρονται ὡς καταγόμενοι ἐκ Ζαγορᾶς, γνωστῆς λόγω τῆς ἐμπορικῆς σημασίας της στίς ἡγεμονίες καί στή N. Εύρωπη. Πρβλ. Δανιήλ Φιλιππίδου-Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, *Νεωτερική Γεωγραφία*, Βιέννη 1791. Ἐπανέκδοση μέ ἐπιμ. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, Ἀθήνα 1970, σελ. 120: «Ολοι οἱ κάτοικοι τῆς καθ' αὐτό Μαγνησίας εἰς τά ἔξω μέρη, ἔξω ἀπό τή Λάρισσα, ὄνομάζονται Ζαγοραῖοι· αὐτό προηλθε ἀπό τό πλῆθος τῶν Ζαγοριανῶν ὅποι εὐγαίνων καί εὐγαίνουν εἰς ταῖς ξενιτιαῖς».

126. Γ. Θεοφίλου, *Βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου*, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 12.

127. Ἡ ἔρευνα στό «Υποθηκοφυλάκειο Φερῶν ἔχει δείξει διτι πράγματι κατά τήν ἐποχή αὐτή ἔχουν καταχωρισθεῖ ἔγγραφα μέ τό ὄνομα Ρήγας. Εύχαριστίες ἐκφράζονται στόν κ. Σταύρο Παπαγεωργίου, συμβολαιογράφο καί πρόεδρο τοῦ Μουσείου Γεωργικῶν Ἐργαλείων Βελεστίνου, γιά τήν καλωσύνη του νά κοιτάξει τά ἔγγραφα στό «Υποθηκοφυλάκειο Φερῶν.

B'. Τό ἐπώνυμο «Κυριαζῆς»

Ο Ν. Πολίτης¹²⁸ σημειώνει στά 1885 ότι κατά τίς διηγήσεις τῶν κατοίκων τοῦ Βελεστίνου τό ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ρήγα ἦταν «Κυριαζῆς», ὄνομα τό ὅποιο μνημονεύουν καί ἄλλοι συγγραφεῖς. Ὡστόσο, μερικοί «εὐφάνταστοι» συγγραφεῖς συνδύασαν τό ὄνομα «Ἀντώνιος» ἀπό τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς» τοῦ ἔγγραφου τοῦ Γάλλου προξένου καί τό «Κυριαζῆς», ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ρήγα, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργήσουν τό ἀνιστόρητο «Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

Ο Ἀπ. Δασκαλάκης¹²⁹ γράφει, χαρακτηριστικά, γιά τήν κατασκευή τοῦ ὄνόματος τοῦ Ρήγα σέ «Ἀντώνιος Κυριαζῆς»: «Τινές δε, συνδυάσαντες τήν τοπικήν παράδοσιν, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ Κυριαζῆ, ἀλλ' οὐδείς περὶ ὄνόματος Ἀντωνίου καί τά ἔγγραφα τοῦ Μπρεσέ, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ Ἀντωνίου, ἀλλ' οὐδείς περὶ Κυριαζῆ, κατασκεύασαν ὡς οἰκογενειακόν ὄνοματεπώνυμον τοῦ ἔθνομάρτυρος τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

Πότε κατασκευάσθηκε τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς»

Ἡ ἔρευνά μας ἔδειξε ότι τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» γιά πρώτη φορά ἀναφέρεται σάν τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἀπό τόν Φάνη Μιχαλόπουλο¹³⁰ στά 1930. Συγκεκριμένα, ὁ συγγραφέας σημειώνει (σελ. 3) μέ ἔμφαση: «Ἐνα τῶν σκοτεινοτέρων θεμάτων τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας εἶνε καί τό ζήτημα τῆς ζωῆς καί τῶν σχέσεων τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ΡΗΓΑ, τοῦ αὐτοκαλούμενου ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ἡ ΘΕΣΣΑΛΟΥ... Αὐτό τό μικρό καθάς καί τό κύριον ὄνομα τοῦ ἔθνομάρτυρος παρέμειναν ἀγνωστα γιά μακρό διάστημα καί μόλις σήμερα μποροῦμε νά τά γνωρίζουμε μέ σχετική βεβαιότητα» (ὑπογράψμιση δική μας). Αὐτή ἡ παρατήρηση τοῦ Μιχαλόπουλου νομίζουμε ότι

128. Ν. Πολίτου, «Ἡ νεότης τοῦ Ρήγα», *Ἔστία*, τόμ. 18, 1 Ιανουαρίου 1885, σελ. 13-16.

129. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ Ρήγα» ὁ. π., σελ. 140-141.

130. Φάνη Μιχαλοπούλου, «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς. Βιογραφικόν ἐράνισμα», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 3-21.

βοηθάει νά συμπεράνουμε τήν ἀρχή τῆς παρεμηνείας και διαστρέβλωσης τοῦ ὄνοματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Πρίν ἀπό τό 1930 δέν ἔχουμε συναντήσει, ἀπό ὅσο ἐρευνήθηκαν σχετικές μελέτες, ἄλλη ἀναφορά στό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς». ¹³¹ Ας σημειωθεῖ ὅτι ἔξι χρόνια πιό πρίν, στά 1924, σέ σχετική μελέτη¹³¹ γιά τόν Ρήγα, δέν μνημονεύεται κάτι σχετικό μέ τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς», παρά μόνο ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ρήγα ὄνομαζόταν «Κυριαζῆς». Τή μελέτη αὐτή ὁ Φ. Μιχαλόπουλος τή μνημονεύει λέγοντας ὅτι κυκλοφόρησε σέ πολλές ἐπανεκδόσεις στούς Βαλκανικούς πολέμους, χωρίς φυσικά νά δίνει σημασία στά ἀναγραφόμενα τοῦ βιβλίου σχετικά μέ τό ὄνομα τοῦ Ρήγα.

Μέ αὐθαίρετους συλλογισμούς και παρεμηνεύοντας τά σχετικά ἔγγραφα ὁ «εὐφάνταστος» Φ. Μιχαλόπουλος καταλήγει στό συμπέρασμα πώς ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς «Όνομαζόταν ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΥΡΙΕΖΗΣ· ἀλλά λόγοι... τόν ἀνάγκασαν, ὅπως μεταλλάξῃ τόσον τό κύριον ὅσο και τό μικρό του ὄνομα». Γιά παράδειγμα, ἀναφέρει (σελ. 4) ὅτι «αὐτός ὁ Ρήγας στήν ἐπιστολή, που ἀπηύθυνε στόν Γάλλο πρόξενο Τεργέστης, μετά τή σύλληψή του, ὑπογράφεται μέ τό μικρό του και τό κύριον ὄνομα ὡς ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ». Ομως, πρέπει νά γίνει γνωστό, και αὐτό τό παραβλέπει ὁ Μιχαλόπουλος, ὅτι δέν γνωρίζουμε τήν ἐπιστολή ᾧ μᾶλλον κανένα χαρτάκι ᾧ κουρελόχαρτο αὐτό πού θά ἔστειλε ὁ Ρήγας μέσα ἀπό τή φυλακή μέ τήν αὐστηρή ἐπιτήρηση τῶν δύο φρουρῶν, πρός τόν Γάλλο Πρόξενο. Δέν ἔχει ἀνευρεθεῖ στά Ἀρχεῖα και δέν ξέρουμε τί ἔγραψε ὁ Ρήγας. Τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς» ἀναγράφεται στήν ἐπιστολή τοῦ Γάλλου προξένου πρός τόν Διοικητή τῆς Τεργέστης Brigido και ὅχι στήν ἐπιστολή τοῦ Ρήγα. Αὐτή ἡ παρατήρηση εἶναι σημαντική γιά τήν κατανόηση τῆς αὐθαίρετης πρότασης τοῦ Μιχαλόπουλου, που θεωρεῖ ὡς ἐπιστολή τοῦ Ρήγα τήν ἐπιστολή τοῦ Γάλλου προξένου. Ακόμη, ὁ Μιχαλόπουλος δέν πρόσεξε ὅτι μαζί μέ τόν Ρήγα βρισκόταν και ὁ Ἀντώνιος Κορωνιός, σηματίνον ἀτομο

131. [Ιωάν. Δραγούμη], Ἀπό τόν βίον και τό ἔργον Ρήγα τοῦ Φεραίου, Ἐν Ἀθήναις 1924. Καταχωρίζεται και ποίημα τοῦ Σπύρου Ματσούκα στόν Ρήγα. Τό βιβλίο πρωτοεκδόθηκε στά 1912, ὅπου ἐπίσης μνημονεύεται τό ὄνομα «Ρήγας».

στήν Τεργέστη, πού μᾶλλον σ' αὐτόν ἀναφέρεται τό «΄Αντώνιος». Ἐπίσης ὅλα τά υπόλοιπα ἔγγραφα, περί τά ἑκατό, ἐκτός ἀπό αὐτά τά δύο τοῦ Γάλλου προξένου, γράφουν πάντα τό «Ρήγας Βελεστινῆς».

Ἐπί πλέον, ὁ Φ. Μιχαλόπουλος ἀναφέρει καί ἀναληθῆ στοιχεῖα πώς τάχα ἡ τοπική παράδοση τοῦ Βελεστίνου ἐγνώρισε τόν Ρήγα ὃς «΄Αντώνιο» καί ἀκόμη (σελ. 7) πώς «Ο Ν. Πολίτης ...μετέβηκε στό Βελεστίνο, ὅπως περισώσῃ ὅτι νά σωθῇ ἀπό τίς προφορικές ἀναμνήσεις τῶν γεροντοτέρων». Ἀλλά ὅμως, τίς γνωστές τοπικές παραδόσεις τίς συνέλεξε ὅχι ὁ Ν. Πολίτης, ἀλλά ὁ τότε, στά 1885, δάσκαλος τοῦ Βελεστίνου Γ. Βαϊούτόπουλος. Συγκεκριμένα, ὁ Ν. Πολίτης γράφει ὅτι τίς διηγήσεις τῶν «Φεραίων πρεσβευτῶν» «... συνέλεξεν ὁ ἐν Βελεστίνῳ φιλόμουσος δημοδιδάσκαλος κ. Γ. Βαϊούτόπουλος», ὅπου ὅμως ἀναφέρεται ὡς ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη τό «Ρήγας» καί ὅχι τό «΄Αντώνιος» καί ὡς ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ρήγα τό «Κυριαζῆς».

Ωστόσο καί οἱ ἄλλες μονογραφίες, πού ἀναφέρει ὁ Μιχαλόπουλος, ὅπως τοῦ Βλασ. Σκορδέλη καί τοῦ Ἰωαν. Δραγούμη¹³² κάνουν λόγο μόνο γιά ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη «Ρήγας» καί ὅχι «΄Αντώνιος». Ἐπίσης, ἡ ἀπορία του ὅτι καί ὁ Γούδας, στά 1870, ἀναφέρει τό ὄνομα «΄Αντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς» δέν εἶναι βάσιμη. Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος θά ἀγνοεῖ πώς μετά τή δημοσίευση στά 1869 ἀπό τόν Κων. Σάθα στήν ἐφημερίδα τῆς Τεργέστης «Κλειώ», μνημονεύεται ἀπό τόν Ἀν. Γούδα τό ὄνομα «΄Αντώνιος».

Ἀκόμη, ὁ Μιχαλόπουλος αὐθαίρετα πάλι προσθέτει ὡς ἐπώνυμο τοῦ Ρήγα τό «Κυριαζῆς». Χωρίς τεκμηρίωση δημιουργεῖ τό νέο ἐπίθετο τοῦ Ρήγα, τό ὅποιο ἐκτοτε ἐπαναλαμβάνεται ἀνεξέταστα καί ἀπό ἄλλους, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναγραφοῦν καί στά σχολικά βιβλία Ἰστορίας τοῦ Δημοτικοῦ καί τοῦ Λυκείου. Ἐκτοτε, ἀρχίζει συχνά νά μνημονεύεται τό «΄Αντώνιος Κυριαζῆς» ὡς τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

132. Βλ. Βλασ. Σκορδέλη, *Oι γονεῖς τοῦ Ρήγα, ἡ περί ἐθνικῆς παιδείας, τέταρτη ἐκδοση, Ἀθήνα 1886, καί [Ιωάν. Στ. Δραγούμη], Ἀπό τόν βίον καί τό ἔργον Ρήγα τοῦ Φεραίου, Ἀθήνα 1912.*

Ένδιαφέρον παρουσιάζει ή περίπτωση τοῦ συγγραφέα Γιάνη Κορδάτου, ὁ ὅποιος, ἐνῶ στά 1925¹³³ στό βιβλίο του «Νεοελληνική πολιτική ἱστορία» δέν ἀναγράφει κάτι γιά τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς», στά 1931¹³⁴, ἔνα χρόνο μετά τή δημοσίευση τοῦ Φάνη Μιχαλόπουλου, θεώρησε τό «Ρήγας Βελεστινλῆς» ὡς ψευδώνυμο.

Χαρακτηριστικά παρατηρεῖ πάως «Τό ὄνομα Ρήγας Βελεστινλῆς εἶναι ψευδώνυμο. Τό μικρό ὄνομα τοῦ Ρήγα εἶταν ἀπό μαρτυρία τοῦ Γάλλου προξένου στό Τριέστι, Brechet Ἀντώνης». Και συνεχίζει ὁ Κορδάτος λέγοντας ἀκόμη πάως «... εἶνε δε πιθανό πᾶς τό οἰκογενειακό του ὄνομα εἶταν Κυριαζῆς. Τόν ἔλεγαν δηλ. Ἀντώνη Κυριαζῆς». Μάλιστα παραπέμπει τόν ἀναγνώστη στά ἔγγραφα τοῦ Λεγράνδ γιά νά δεῖ τί λέει ὁ Γάλλος πρόξενος, ἀλλά φαίνεται πᾶς ὁ ἴδιος ὁ Κορδάτος δέ δίνει σημασία στά ὑπόλοιπα ἔγγραφα ὅπου μνημονεύουν μόνο τό «Ρήγας Βελεστινλῆς».

Στή συνέχεια, τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στά 1935, ὁ Παναγιώτης Μαγιάκος¹³⁵ στή μονογραφία του «Ρήγας Βελεστινλῆς ὁ Θεσσαλός» σημειώνει μέ ἔμφαση: «Καί ὅσον ἀφορᾷ μέν τό μικρό του ὄνομα δέν χωρεῖ καμμία ἀμφιβολία πλέον ὅτι ἔλεγετο Ἀντώνης, κατόπιν τῶν ἔγγραφων πού ἔφερε εἰς φᾶς ἡ ἀρχειακή ἔρευνα τοῦ Λεγράνδ καί τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ἀμάντου στήν Αὐστριακή πρωτεύουσα, μέ τά ὅποια συμφωνεῖ καί ἡ παράδοση». Ομως, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας δέν ἔκανε τόν κόπο νά μελετήσει, νά διαβάσει τά ὑπόλοιπα 95 ἔγγραφα τῶν ἔρευνητῶν ἱστορικῶν Λεγράνδ καί Ἀμάντου, ἀλλά μέ προχειρότητα καταλήγει στό συμπέρασμά του. Ἀν τά μελετοῦσε δέν θά ἔκανε τό ἱστορικό αὐτό λάθος, σχετικά μέ τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἔθνεγέρτη Ρήγα Βελε-

33. I. K. Κορδάτου, *Νεοελληνική πολιτική ἱστορία*, τόμος πρῶτος, Ἀθῆναι 1925, σελ. 106, ὑποσ. 3, δῆν σημειώνεται: «... Τό πατρωνυμικό του ὄνομα δέν εἶναι ἔξακριβωμένο. Ὁ Γάλλος πρόξενος τῆς Τεργέστης Brechet, πού τόνε γνώρισε, τό Ρήγας τό παίρνει γιά ἐπίθετο (Γούδα Β, 124). Ἀλλά τότες πᾶς λεγότανε; Ἀντώνης; Ἰσως, ὃν ἡ πληροφορία τοῦ Brechet, εἶναι σωστή γιατί ἔτσι ἀναφέρεται σ' ἔνα ἐπίσημο ἔγγραφό του. Ἀντώνης Ρήγας Βελεστιάδης (sic)».

134. Γιάνη Κορδάτου, *Ο Ρήγας Φεραίος καί ἡ ἐποχή του*, Ἀθῆναι 1931, σελ. 26-27, ὑποσ. 1.

135. Παν. Μαγιάκου, *Ρήγας Βελεστινλῆς ὁ Θεσσαλός, 1757-1798*, Ἀθῆναι 1935, σελ. 21.

στινλή, διότι έκτος τῶν ἐγγράφων τοῦ Γάλλου προξένου ὅλα τὰ ἄλλα ἀναφέρουν τὸ «Ρήγας Βελεστινλῆς». Ἀκόμη, ὁ Ρήγας ἦταν σαφῆς στά ἐγγραφά του καὶ στά βιβλία του. Ἀκόμη καὶ στό χειρόγραφο, ὃταν ἦταν μαθητής στή Ζαγορά. Ἀλλά ὁ Μαγιάκος συνεχίζει τούς ἀπίθανους συλλογισμούς του: «Οσον ἀφορᾶ ὅμως τό κύριο ὄνομα αὐτοῦ, πολλοί πού παραδέχονται τήν παράδοσι, ἡ ὁποία ἀναφέρει ὡς Κυριαζῆ τό οἰκογενειακό του ὄνομα, ὑποστηρίζουν ὅτι Ρήγας εἶναι ψευδώνυμο καὶ συνεπῶς τό πραγματικό αὐτοῦ ὄνομα εἶναι Ἀντώνης Κυριαζῆς».

Ἡ τελευταία αὐτή φράση ἀποκτᾶ ἴδιαίτερη σημασία, διότι αὐτούσια μεταφέρεται ἀργότερα στά σχολικά ἐγχειρίδια Ιστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ, μέ ἀποτέλεσμα οἱ μαθητές νά διδάσκονται μέχρι τό 1995 πώς «τό πραγματικό ὄνομα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς», διασπείροντας στούς ἔλληνόπαιδες ὡς τάχα ἀληθινή ιστορική γνώση κάτι πού δέν εἶχε ἐπιστημονικά τεκμηριωθεῖ.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σχετική ἔρευνα γιά τό ποιό ὄνομα ἀποδίδουν στόν ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλή τά βιβλία Ιστορίας Νεωτέρας Ἑλλάδος τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ. Παρατηρήθηκε ἀπό τήν ἐνδεικτική διερεύνηση ὅτι τά βιβλία τῶν ἐτῶν 1904, 1923, 1927, 1934, 1945, 1946¹³⁶ ἀναφέρουν μόνο τό «Ρήγας Φεραίος» καὶ

136. Βλ. Νικολάου Μεταξᾶ, *Ιστορία Ἑλλάδος πρός χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ Σχολείου*, Ἀθήνα 1904, σελ. 25-26, «Ο πρωτομάρτυς τῆς ἔλληνικῆς ἀνεξαρτησίας Ρήγας ὁ Φεραίος ἐγεννήθη κατά τό 1757 ἐν Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας λέγεται δέ Φεραίος, διότι ἡ πατρίς του Βελεστίνον, ὡς ἐκ τοῦ ὄποιού ὑπεγράφετο καὶ Βελεστινλῆς ἐλέγετο κατά τό παλαιόν καιρόν Φεραίη». Νικολάου Γκινοπούλου, *Ιστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος διά τούς μαθητάς τῆς ΣΤ' Τάξεως τῶν Δημοτικῶν Σχολείων*, ἔκδοσις τρίτη, Ἀθήνα 1923. X. Θεοδωρίδου-Α. Λαζάρου, *Μαθήματα Ιστορίας δη Δημοτικοῦ*. Τά νέα χρόνια, δεύτερη ἔκδοση, Ἀθήνα 1927. Αδαμαντίου Αδαμαντίου, *Η Τουρκοκρατία καὶ ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις. Ιστορία διά τήν ΣΤ' Τάξη τῶν Δημοτικῶν Σχολείων*, ἔκδοση δευτέρα, Ἀθήνα 1934. A. Λοΐζου, *Νεώτερη Ἑλληνική ιστορία ΣΤ' Δημοτικοῦ*, ἔκτη ἔκδοση, Ἀθήνα 1946. A. Τουμασῆ, *Ιστορία Νεωτέρας Ἑλλάδος ΣΤ' Δημοτικοῦ*, Ἀθήνα 1945-1946, σελ. 25-26, «Ρήγας Φεραίος. Ο Ρήγας ἐγεννήθη τό 1757 εἰς τό Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, διόπου ἥτο ἡ ἀρχαία πόλις Φεραίη, διά τοῦτο ἐλέγετο Βελεστινλῆς ἡ Φεραίος». Εύχαριστά τόν κ. Λώρη Κουλαπῆ, ὑποψήφιο διδάκτορα τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου μέ θέμα τήν Όθωμανική Ιστορία στά Ἑλληνικά καὶ Τουρκικά σχολικά ἐγχειρίδια Ιστορίας τοῦ Δημοτικοῦ, γιά τή βοήθειά του νά βρω τά ἀναφερόμενα Ἑλληνικά βιβλία Ιστορίας ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ.

τό «Βελεστινλῆς». Δέν γίνεται ἀναφορά στό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς». Ἀντίθετα ἀπό τό 1950¹³⁷ ἐμφανίζεται τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» καὶ ἔκτοτε καθιερώνεται στά βιβλία Ἰστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ.

Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι τό ἀνιστόρητο πώς «τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς», ἀναφέρουν ὁ Γ. Δ. Παυλίδης¹³⁸ στά 1940, ὁ Τάσος Βουρνᾶς¹³⁹ στά 1956, ὁ ὥποιος, ἀν καὶ στό προλογικό σημείωμα τῆς Α΄ ἐκδόσεως λέει ὅτι τόν βοήθησαν στή δουλειά του «οἱ ἐργασίες τοῦ μακαρίτη Σπ. Λάμπρου, τῶν καθηγητῶν Ἀμάντου καὶ Δασκαλάκη, τοῦ Γιάνη Κορδάτου καθώς καὶ ἡ τελευταία συναγωγή καὶ κριτική ἀνακατάταξη τῶν πληροφοριῶν γιά τό Ρήγα τοῦ Λ. Βρανούση», ὅμως φαίνεται ὅτι στό θέμα τοῦ ὄνοματος δέν τίς ἔλαβε ὑπόψιν του παρά μόνο ἐκείνη τοῦ Κορδάτου. Ἐπίσης, ὁ ἴδιος συγγραφέας¹⁴⁰ στά 1989 ἀναφέρει ὅτι «τό Ρήγας Βελεστινλῆς πού χρησιμοποίησε ὁ ἴδιος εἶναι τό ἐπαναστατικό ψευδώνυμο!!! Ὁμοίως, ὁ Χρήστος Θεοχαράτος στά 1971 ἐπαναλαμβάνει ὅτι τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» εἶναι πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Ἄλλη μιά περίπτωση προχειρότητος στό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἀποτελεῖ αὐτή τοῦ Πέτρου Ρούσσου¹⁴¹, ὁ ὥποιος σημειώνει πώς «σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις πού ἀναφέρει ὁ Ν. Πολίτης, τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα ἦταν Ἀντώνης Κυριαζῆς». Ὅμως, ὁ συγγραφέας ἀν διάβαζε τό δημοσίευμα τοῦ Ν. Πολίτη¹⁴² θά ἔβλεπε ὅτι κάτι τέτοιο δέν ἔγραψε ὁ Ν. Πολίτης, ἀλλά ἀντιθέτως ἀναφέρει γιά τόν ἔθνομάρτυρα τό ὄνομα «Ρήγας» καὶ γιά τόν πατέρα του τό ὄνομα «Κυριαζῆς».

137. Βλ. Δ. Δούκα - Μ. Θ. Γιαννοπούλου, «Νέα Ἑλλάδα», Ἑλληνική Ἰστορία γιά τήν ΣΤ' Δημοτικοῦ, Ἀθήνα 1950, ἐγκεκριμένο ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας: «Ρήγας Φεραίος εἶναι τό ψευδώνυμο τοῦ πρωτομάρτυρα τῆς ἐλευθερίας Ἀντώνη Κυριαζῆ».

138. Γεωργίου Δ. Παυλίδου, *Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς*, 1940, σελ. 1.

139. Τάσου Βουρνᾶ, «Ο πολίτης Ρήγας Βελεστινλῆς, μυθιστόρημα», Ἀθήνα 1956, ἐπανέκδοση 1978, σελ. 7.

140. Τάσου Βουρνᾶ, *Γαλλική Ἐπανάσταση καὶ Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1989, σελ. 122. Χρήστου Θεοχαράτου, *Ρήγας Φεραίος*, Ἀθήνα 1971, τόμ. Α', σελ. 37

141. Πέτρου Ρούσσου, *Βοήθημα νέας Ἰστορίας τῆς Ἑλλάδας*, τρίτη ἐκδοση, Ἀθήνα 1984, σελ. 176.

142. N. Πολίτου, «Ἡ νεότης τοῦ Ρήγα», *Ἑστία*, τόμ. ΙΘ', 1885, σελ. 12-16.

Τρίτο συμπέρασμα

Η ἔρευνα ἔδειξε ότι στά 1930 πρωτοεμφανίζεται ὡς πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» ἀπό «εὐφάνταστους» συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνδύασαν τό «Ἀντώνιος» τῶν δύο ἔγγραφων τοῦ Γάλλου προξένου, ἀγνοῶντας ὅστόσο τά ύπόλοιπα ἔγγραφα καὶ τό «Κυριαζῆς», πού ἦταν τό ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ρήγα. Ἐκτοτε, ἀρκετοί συγγραφεῖς, πού δέν μελετοῦν τά τεκμήρια, τά ἔγγραφα ἐπαναλαμβάνουν τό ἀνιστόρητο λάθος μέ ἀποτέλεσμα νά καθιερωθεῖ μετά τό 1950 καὶ στά σχολικά βιβλία Ιστορίας τῆς ΣΤ΄ Τάξεως Δημοτικοῦ.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α'. Διόρθωση τοῦ σχολικοῦ βιβλίου Ἰστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ

Γιά τήν παρερμηνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα¹⁴³ μέ εγγραφό της κατά τό 1991 στό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο τοῦ Ὅπουργείου Παιδείας, ὑπεύθυνο γιά τήν ὑλη τῶν σχολικῶν βιβλίων, προσκόμισε δλα τά ἰστορικά τεκμήρια καὶ τή σχετική βιβλιογραφία ζητῶντας τή διόρθωση τῆς ἰστορικῆς ἀνακρίβειας στό βιβλίο Ἰστορίας τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Πράγματι τό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο¹⁴⁴ ὅμόφωνα ἀποφάσισε μέ τήν ὑπ. ἀρ. πράξη 3/1992 νά διαγραφεῖ ἀπό τή σελ. 101 τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου τό ἀνιστόρητο ὅτι «τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

“Ομως ἡ ἀπόφαση αὐτή δέν προωθήθηκε γιά νά γίνει ἡ διόρθωση τῶν βιβλίων Ἰστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ. Νέες προσπάθειες ἐκ μέρους τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας μέ παρέμβαση στό Γραφεῖο τοῦ Ἀν. Ὅπουργον Παιδείας, Διευθυντής τοῦ ὀποίου ἦταν ὁ Θεσσαλός καὶ συνδρομητής τῆς ἐφημερίδος μας «Φωνή τοῦ Βελεστίνου» κ. Στέλλιος Χονδρονάσιος, στόν ὅποιο

143. Τό ἔγγραφο μέ τή σχετική ἰστορική βιβλιογραφία στάλθηκε στίς 4-6-1991.

144. «Ὕπουργειο Ἐθν. Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Διεύθυνση Σπουδῶν Πρωτοβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως, Τμῆμα Β'. Ἀθήνα 30-3-1992. Πρός τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα... «Ἀπαντῶτας στό ἀριθ. 46/4-6-91 ἔγγραφό σας, σᾶς πληροφοροῦμε τά ἔξῆς: Τό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο μέ τήν 3/1992 πράξη τοῦ ὅμόφωνα ἀποφαίνεται νά διαγραφεῖ ἡ παρενθετική πρόταση τῆς σελ. 101 τοῦ βιβλίου τῆς Ἰστορίας ΣΤ' Δημοτικοῦ «πού τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς», Ὁ Διευθυντής Πέτρος Μπερερῆς».

προσκομίσαμε ὅλα τά σχετικά ἔγγραφα. Ἀμέσως ἐνδιαφέρθηκε καὶ ἔτσι ἐκδόθηκε ἡ ἀπόφαση 15-1-1995 τοῦ Ἀν. Ὑπουργοῦ κ. Φιλ. Πετσάλνικου¹⁴⁵ γιά τή διόρθωση στό ὑπό ἐκτύπωση βιβλίο τῆς Ἰστορίας ΣΤ' Δημοτικοῦ, καθώς ἐπίσης οἱ δάσκαλοι πού διδασκαν τό μάθημα τῆς Ἰστορίας νά διαγράψουν μέ εὐθύνη τους ἀπό τά βιβλία τῶν μαθητῶν τους τό ἀνιστόρητο ὅτι «πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

Μετά ἀπό δύο αἰώνες διορθώσαμε, ἀποκαταστήσαμε στήν συνείδηση τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα, γεγονός τό δόποιο θεωρήθηκε πραγματικός ἀθλος. Ἐμεῖς ἀπλῶς ἐπιτελέσαμε τό χρέος μας στήν ἐπιστημονική ἴστορική ἔρευνα καὶ στό μεγάλο τέκνο τοῦ Βελεστίνου καὶ ἐθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλῆ.

Β'. Διόρθωση Σχολικοῦ Βιβλίου Ἰστορίας τῆς Α' Τάξεως Λυκείου

Τό ἀνιστόρητο λάθος σχετικά μέ τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, περιέχεται καὶ στό βιβλίο Ἰστορίας τῆς Α' Τάξεως Λυκείου¹⁴⁶, ὅπου χαρακτηριστικά γράφεται ὅτι «Ο κορυφαῖος ἐκπρόσωπος καὶ ὁ κύριος ἐκφραστής τοῦ Νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ στή θεωρία καὶ στήν πράξη εἶναι ὁ Ἀντώνιος Κυριαζῆς (1757-1798) γνωστός μέ τό ψευδώνυμο Ρήγας Βελεστινλῆς». Καὶ αὐτά γράφονται στά 1996 μετά ἀπό τόσα ἐπιστημονικά δημοσιεύματα.

145. Τό Ὑπουργεῖο Παιδείας στίς 11-1-1995, ἀρ. πρωτ. Γ1/37 τήν κατωτέρω ἐντολή πρός τόν Ὁργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.) «Ὑστερα ἀπό τήν ἀριθ. 3/1992 πράξη τοῦ Τμήματος Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου παρακαλοῦμε νά διαγραφεῖ ἡ παρενθετική πρόταση τῆς σελ. 101 τοῦ βιβλίου Ἰστορίας ΣΤ' Τάξ. Δημοτικοῦ, «...πού τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς», ἀπό τά βιβλία πού ἀνατυπώνονται γιά τό σχολικό ἔτος 1995-96, ὁ Ἀναπληρωτής ὑπουργός Φίλιππος Πετσάλνικος». Παρόμοια ἐντολή δόθηκε καὶ στίς Διευθύνσεις καὶ Γραφεῖα Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης.

146. Β. Σκουλάτου-Ν. Δημακοπούλου-Σ. Κόνδη, Ἰστορία νεότερη καὶ σύγχρονη, ἐκδοση ΣΤ', Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1996, σελ. 282.

Μέ ἔγγραφο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα¹⁴⁷ στίς 9-12-1996 ἀπευθυνθήκαμε στό Παιδα-

147. «Πρός Ὑπουργεῖο Ἑθν. Παιδείας, Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο, Τμῆμα Δευτεροβάθμιου Ἐκπαιδεύσεως, Μεσογείων 396, Ἀγ. Παρασκευή, Ἀθήνα, 9-12-1996, Ἀρ. Πρωτ. 45.

Ἄξιότιμοι κύριοι, Στό βιβλίο τῆς Α' Λυκείου, τεῦχος Α' τῶν Β. Σκουλάτου -Ν. Δημακοπούλου - Σ. Κόνδη, *Ἴστορία νεότερη καὶ σύγχρονη*, ἐκδοση ΣΤ' 1996, σελ. 282 διαστρεβλώνεται ἡ ἴστορική ἀλήθεια σχετικά μὲ τό πραγματικό ὄνομα καὶ τό ἔτος γεννήσεως τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινῆ. Συγκεκριμένα ἀναγράφεται ὅτι «Ο κορυφαῖος ἐκπρόσωπος καὶ ὁ κύριος ἐκφραστής τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ στή θεωρία καὶ στήν πράξη εἶναι ὁ Ἀντώνιος Κυριαζῆς (1755-1798) γνωστός μέ τό ψευδώνυμο Ρήγας Βελεστινῆς.» (Ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Διερωτώμεθα ἂν οἱ τρεῖς συγγραφεῖς χρησιμοποίησαν τήν ἐπιστημονική βιβλιογραφία, διότι εἶναι πλέον γνωστόν ὅτι τό βαπτιστικόν ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη ἦταν «Ρήγας» καὶ ὁ ἴδιος πρόσθεσε, κατά τή συνήθεια τῆς ἐποχῆς, τό «Βελεστινῆς» γιὰ ἐπώνυμο. Ἄς δεῖ κανεῖς τό βιβλίο, πού βρίσκεται στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῆς Ἐλλάδος Γραφ. Διευθυντοῦ ἀρ. ΕΦ 1095/α, *Proclus Diadochus, de Sphaera...*, ἐκδοση Βασιλείας τοῦ 1561, τήν κτητορική χειρόγραφη ὑπογραφή τοῦ Ρήγα, ὅταν ἦταν μαθήτης ἀκόμη, 16 ἐτῶν περίπου, στή Ζαγορά, δου οι γράφει χαρακτηριστικά «Ρήγας Κυριαζῆς Βελεστίνου».

Γιά τά περί ψευδωνύμου καὶ «Ἀντώνιος Κυριαζῆ», μόνον ὅσοι δέ μελετοῦν τήν ἐπιστημονική ἴστορική βιβλιογραφία θά ἔγραφαν τέτοιες ἀνακρίβειες μετά ἀπό δσα ἔχουν φέρει στή δημοσιότητα οἱ ἔγκριτοι ἴστορικοι συγγραφεῖς καὶ ἰδιαίτερο οἱ Ἀπ. Δασκαλάκης καὶ Λέανδρος Βρανούσης. Πάντως συνοπτικά σᾶς γνωρίζουμε ὅτι:

1. Τό ἔτος γεννήσεως τοῦ ἐθνομάρτυρος ἦταν τό 1757 καὶ αὐτό συμπεραίνεται ἀπό τήν κατάθεση τοῦ Ρήγα Βελεστινῆ, πού ἀναφέρει ὅτι κατά τό 1797 ἦταν 40 ἐτῶν. Βλ. Αἰμ. Λεγράνδ - Σπ. Λάμπρου, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινῆ καὶ τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων, Ἀθήνησιν 1891*, ἐπανέκδοση Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1996, ἐπιμέλεια Δημ. Καραμπερόπουλου, σελ. 59. Βλ. ἐπίσης μετά τή σελ. 182 καὶ τό σχόλιο στό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προϊζένου, πού ἀναφέρει τό «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινῆς» καὶ δημιούργησε τό πρόβλημα γιά τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινῆ στούς «εὐφάνταστους» συγγραφεῖς.
2. Γιά τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη ἃς μελετηθοῦν τά βιβλία τουλάχιστον τοῦ ἐγκυρότερου μελετητή τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα Βελεστινῆ Λέανδρου Βρανούση (ἀποστέλλονται φωτοτυπίες τῶν κειμένων). Βλ. α) Λ. Βρανούση, *Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη*, ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 7, 100-101, 399. β) Λ. Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινῆς*, Ἀθήναι 1963, σελ. 7. γ) Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, τόμ. 9, σελ. 45-48, λῆμμα «Ρήγας Βελεστινῆς ἢ Φερραῖος». δ) Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα» στό *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. Β', Ἀθήνα 1940, σελ. 123-143.

γωγικό Ίνστιτούτο του Υπουργείου Παιδείας γιά τή διόρθωση τῆς ιστορικῆς παραποίησης τοῦ δνόματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ προσκομίζοντας τή σχετική βιβλιογραφία. Τό ἔγγραφο τό κοινοποιήσαμε ἐκτός τῶν ἄλλων καὶ στούς βουλευτές τῆς Μαγνησίας ἐκ τῶν ὅποιων οἱ κ. Γ. Σούρλας καὶ Ἀθ. Νάκος κατέθεσαν σχετική ἀναφορά μὲν ἀποτέλεσμα ὁ ὑφυπουργός Παιδείας κ. Ἡ. Ἀνθόπουλος¹⁴⁸ νά δεχθεῖ τό οἰτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, ὑποσχόμενος ἀφ' ἐνός διόρθωση τῶν βιβλίων πού θά ἐκδοθοῦν καὶ ἀφ' ἑτέρου τήν ἀποστολή

Σᾶς ἐπισυνάπτουμε ἀκόμη τήν πράξη 3/1992 τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ίνστιτούτου, Τμῆματος Πρωτοβαθμίου Ἐκπαίδευσεως, πού ὁμόφωνα ἀποφάσισε νά διαγράψει ἀπό τό Σχολικό ἔγχειριδίο Ιστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ τήν ἀνακρίβεια δτι «τό πραγματικό δνομα ἡταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς», καθώς καὶ τίς ἀποφάσεις Γ1/36 καὶ Γ1/37 11-1-1995 τοῦ τότε Ἀν. Υπουργοῦ Παιδείας κ. Φιλ. Πετσάλνικου, γιά τή διόρθωση τόσο τῶν βιβλίων, πού θά ἐκδίδονταν κατά τό 1995, δσο καὶ γιά τή διόρθωση τῶν ἡδη διανεμειθέντων στούς μαθητές βιβλίων Ιστορίας.

Πάντως, στό βιβλίο Ιστορίας τῆς Γ' Λυκείου Δέσμη γ' καὶ δ', ΙΕ' ἔκδοση 1996 τῶν Φ. Βώρου-Ξ. Οἰκονομόπουλου-Β. Ἀσημομύτη-Ν. Δημακοπούλου-Θ. Κατσουλάκου, «Θέματα νεότερης καὶ σύγχρονης ιστορίας» δέν ἀναγράφονται αὐτές οἱ ἀνακρίβειες πού ἔχουν ἐπισημανθεῖ.

Θέλουμε νά πιστεύουμε δτι σύντομα θά διορθωθοῦν οἱ ιστορικές ἀνακρίβειες καὶ θά δοθεῖ ἐντολή γιά τή διόρθωση τοῦ βιβλίου Ιστορίας, πού θά ἐκτυπωθεῖ γιά τό Σχολικό ἔτος 1997-1998 καὶ θά διανεμηθεῖ στούς μαθητές τῆς Α' Λυκείου, ὥστε στήν ἐπέτειο τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ (1798-1998), οἱ μαθητές νά διάσκονται τήν ιστορική ἀλήθεια γιά τό δνομα καὶ τό ἔτος γεννήσεώς του.

Γιά τό Δ.Σ. Ό Πρόεδρος Δρ. Δημ. Καραμπερόπουλος, δ Γ. Γραμματέας Δημ. Κογκούλης.

148. Ἐλληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Έθν. Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Τμῆμα Κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου, Ἀθήνα, 9 Ιανουαρίου 1997, Ἀρ. Πρω. ΙΗ/1464 Πρός τή Βουλή Τῶν Ἐλλήνων, Διεύθυνση Κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου, Τμῆμα Ἀναφορῶν.

«Ἀπαντῶντας στά ἀνωτέρω σχετικά ἔγγραφα σας καὶ στήν ἀναφορά τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα σχετικά μέ τό δνομα καὶ τή χρονολογία γέννησης τοῦ Ἐθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλῆ, πού κατέθεσαν οἱ Βουλευτές κ. Γ. Σούρλας καὶ Ἀθ. Νάκος, σᾶς γνωρίζουμε, δτι, δπως μᾶς πληροφόρησε τό Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο ἡ ἀποψη τοῦ κ. Καραμπερόπουλου καὶ τοῦ συλλόγου πού ἔκπροσωπεῖ ἔχει ἡδη ληφθεῖ ὑπόψη. Σε περίπτωση ἐπανέκδοσης τοῦ βιβλίου «Ιστορία Νεότερη καὶ Σύγχρονη», Α' Λυκείου (τεῦχος α') Σκουλάτου, Κόνδη, Δημακοπούλου, θά ἀξιοποιηθεῖ ἡ παραπάνω ἀποψη. Γιά φέτος θά σταλεῖ ἔγγραφο στούς καθηγητές νά γίνει χειρόγραφη διόρθωση. Ό ύφυπουργός Ιωάν. Ἀνθόπουλος».

έγγραφου στους καθηγητές των Λυκείων της χώρας γιά τή διόρθωση των βιβλίων τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1996-1997, ὥστε οἱ μαθητές τῆς σχολικῆς χρονιᾶς νά μάθουν τήν ιστορική ἀλήθεια γιά τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ ὅχι τό ἀνιστόρητο «Ἀντώνιος Κυριαζῆς». Πράγματι, ἡ Διεύθυνση Σπουδῶν Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀπέστειλε στίς 23-4-1997 σχετικό ἔγγραφο στά Λύκεια δὲ λητοῖς τῆς χώρας γιά τή «...χειρόγραφη διόρθωση τοῦ λάθους, πού σχετίζεται μέ τό ὄνομα τοῦ Ρήγα».

Γ'. Διόρθωση τοῦ βιβλίου Ἰστορίας τῆς Β' Τάξεως τοῦ Ἐνιαίου Πολυκλαδικοῦ Λυκείου

Παρά τή σχετική διαβεβαίωση τοῦ Ὑφυπουργοῦ Παιδείας ὅτι στήν ἐπόμενη σχολική χρονιά θά εἶναι διορθωμένο τό ἀνιστόρητο λάθος τοῦ ὄνοματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τό βιβλίο Ἰστορίας¹⁴⁹ τῆς Β' Τάξεως τοῦ Ἐνιαίου Πολυκλαδικοῦ Λυκείου κυκλοφόρησε σέ 180.000 ἀντίτυπα μέ τά ἴδια λάθη ὅτι ἦταν «ὁ Ἀντώνιος Κυριαζῆς (1755-1798) γνωστός μέ τό ψευδώνυμο Ρήγας Βελεστινλῆς». Ἔτσι μέ ἔγγραφο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερᾶν-Βελεστίνου-Ρήγα, ἀρ. πρωτ. 3/9-2-1999, ἀπευθυνθήκαμε στόν ὑφυπουργό Παιδείας κ. Ἰωάννη Ἀνθόπουλο ἐπισημαίνοντας τίς ἰστορικές ἀνακρίβειες τοῦ βιβλίου Ἰστορίας, οἱ ὅποιες δέν διορθώθηκαν, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ στό προηγούμενο ἀπαντητικό του ἔγγραφο (βλ. ὑποσημ. ἀρ. 148). Παράλληλα, οἱ βουλευτές Μαγνησίας κοι Γ. Σούρλας καὶ Ἀθ. Νάκος, στους ὅποιους εἶχε κοινοποιηθεῖ τό ἔγγραφο μας, κατέθεσαν νέα Ἀναφορά στή Βουλή, στήν ὅποια δόθηκε ἀπάντηση ἀπό τόν ὑφυπουργό στίς 10 Μαρτίου 1999 ὅπου σημειώνονται τά ἔξῆς: «Τό ἔγγραφο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερᾶν-Βελεστίνου-Ρήγα ἀναφέρεται σέ ἓνα θέμα γιά τό ὅποιο ἡ ἴδια Ἐταιρεία ἔχει ἀποστείλει καὶ στό Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο, τό

149. Β. Σκουλάτου-Ν. Δημακοπούλου-Σ. Κόνδη, *Ίστορία νεότερη καὶ σύγχρονη (1789-1909)*. Γιά τή Β' Τάξη τοῦ Ἐνιαίου Πολυκλαδικοῦ Λυκείου, ἔκδοση ΙΓ'. Ἀθήνα 1998, Ὁργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων, σελ. 60.

όποιο ήδη σέ συνεδρία τοῦ Τμήματος Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης στίς 24-2-1999 (πράξη 4) ἔχει ἐτοιμάσει εἰδικό ἔγγραφο πρός τή Διεύθυνση Σπουδῶν Δ. Ε. τοῦ ΥΠΕΠΘ, προκειμένου νά σταλεῖ στά Λύκεια δῆλης τῆς χώρας ἡ προτεινόμενη ἀπό τήν παραπάνω Ἐταιρεία, διόρθωση τοῦ σημείου ἐκείνου τῆς Ἰστορίας τῆς Β' Λυκείου (Γενικῆς Παιδείας), ὅπως ἀκριβῶς ἐπισημαίνεται στό ἔγγραφο τῆς Ἐταιρείας. Η ἴδια διόρθωση ἔχει προταθεῖ καὶ στόν ΟΕΔΒ, ἡ ὁποία πιστεύουμε ὅτι θά γίνει κατά τή νέα ἔκδοση τοῦ βιβλίου».

Πράγματι, δῆλα τά Λύκεια τῆς χώρας ἐνημερώθηκαν ἀπό τή Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Σπουδῶν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μέ σχετικό ἐνημερωτικό ἔγγραφο γιά τό ἔτος γεννήσεως τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τό πραγματικό του ὄνομα, μέ τή σύσταση νά διαγραφοῦν τά ἀνιστόρητα πού ἦταν γραμμένα στό βιβλίο Ἰστορίας τῆς Β' Τάξεως Λυκείου. Ἔτσι γιά τρίτη φορά κατόπιν τῶν ἐνεργειῶν μας ἀποκαταστάθηκε τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα σέ Σχολικό βιβλίο Ἰστορίας.

Ἐνημέρωση συγγραφέων σχετικά μέ τό ὄνομα τοῦ Ρήγα

Σχετικά μέ τό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ ἡ Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα ἀπέστειλε ἐπιστολές, μέ τήν ἀπαραίτητη ἐπιστημονική ἰστορική βιβλιογραφία, σέ συγγραφεῖς πού δημοσίευσαν βιβλία γιά τόν Ρήγα καὶ ἀνέγραψαν σάν πραγματικό του ὄνομα τό ἀνιστόρητο «Ἀντώνιος Κυριαζῆς». Μάλιστα κυκλοφόρησαν πρόσφατα βιβλία γιά τόν Ρήγα, πού οἱ συγγραφεῖς τους δέ λάβανε ὑπ' ὅψιν τους τήν ἐπιστημονική βιβλιογραφία.

Συγκεκριμένα ἐνημερώσαμε τούς: Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Ρήγας Φεραίος, ὁ τροβαδοῦρος τῆς ἐλευθερίας, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1984, Γιάννη Μαρρέ, Ρήγας Βελεστινλῆς, Ἀγωνιστής καὶ ἐθνεγέρτης, ἐκδόσεις Καλέντης, Ἀθήνα 1989, Γ. Σπανδωνή, Ρήγας Βελεστινλῆς, ὁ ἐπαναστάτης μέ τά τραγούδια, ἐκδόσεις Ὁκεανίδα, Ἀθήνα 1995, Ἀρχιμανδρίτη Τιμόθεο Κιλίφη, Φωτιά ζωῆς καὶ ἐλευθερίας, Πατρο-

κοσμὸς Αἰτωλός, Ρήγας Φεραίος, Ὀδυσσέας Ἐλύτης, Ἀθῆνα 1996, Πότη Στρατίκη, Τό Ἀθάνατο 1821, τόμος Α', Ἀθῆνα, σελ. 32-34. Ἐπίσης, τά περιοδικά «Εἰκονογραφημένη Ἰστορία», τεῦχος 261, Μάρτιος 1990, σελ. 16, «Εἰκόνες», τεῦχος 399, 24-6-1992, σελ. 86 καὶ τίς ἐφημερίδες «Ἐλευθερία» τῆς Λάρισας, 16 Φεβρουαρίου 1995 καὶ «Θεσσαλία» τοῦ Βόλου, 2 Ιουλίου 1997.

Χαρακτηριστικό εἶναι τό γεγονός ὅτι οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς δέν ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν τους ἢ δέ γνώριζαν τήν ἐπιστημονική ἴστορική βιβλιογραφία σχετικά μέ τό ὄνομα, ἀν καὶ οἱ ἐργασίες τοῦ Ἀποστόλου Δασκαλάκη εἶχαν δημοσιευθεῖ ἀπό τό 1940 καὶ ἰδιαίτερα τά δημοσιεύματα τοῦ Λεάνδρου Βρανούση ἀπό τό 1954 καὶ μετέπειτα.

Ἡ ἐνημέρωση γιά τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ συνεχίσθηκε καὶ μετά τήν κυκλοφορία τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἀνά χεῖρας βιβλίου. Ἐτσι στάλθηκε ἐπιστολή στόν Γενικό Διευθυντή τῆς Ἑλληνικῆς Ραδιοφωνίας γιά τό ἐπετειακό πρόγραμμα τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ Πρώτου Προγράμματος ὅπου παρουσιαζόταν ὁ ἀνιστόρητος τίτλος ἐκπομπῆς «Τί ἥθελε ὁ Ἀντώνης Κυριαζῆς», μέ ἀποτέλεσμα τήν ἡμέρα τῆς παρουσιάσεως τῆς ἐκπομπῆς νά γίνει ἡ σχετική διόρθωση τοῦ ὄνόματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἐπίσης, στήν ἐφημερίδα Ἐθνος γιά δημοσίευμα στίς 22-12-1998 σχετικά μέ τό ὄνομα «Φεραίος», καθώς καὶ στόν ἐκδοτικό Οἶκο Gutenberg στίς 30-6-1999 γιά τό βιβλίο τῶν συγγραφέων Ζωή Μπέλλου-Δημήτρη Πτολεμαίου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἐνα διδακτικό βοήθημα, τόμ. 2, γιά τήν Β' Γυμνασίου, 1982, σελ. 79, ὅπου στό κεφάλαιο «Ρήγας Βελεστινλῆς» ἀναγράφεται τό ἀνιστόρητο πώς «τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀντώνιος Κυριαζῆς».

Ἴδιαίτερα μέ τή διοργάνωση τοῦ Γ' Διεθνοῦ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Ὁκτώβριος 1997 καὶ τή συμμετοχή μας σέ πολλές ἐκδηλώσεις καὶ συνέδρια, πού διοργανώθηκαν κατά τό ἔτος 1998, ἐπέτειο τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τό μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ρήγα καὶ τῶν Συντρόφων του, συμβάλλαμε στήν καθιέρωση τοῦ ὄνόματος «Ρήγας Βελεστινλῆς». Ἐπίσης ἦταν καθοριστική ἡ συμβολή τῆς Ἐπιστημονικῆς μας Ἐταιρείας γιά τήν ἀναγραφή τοῦ πραγματικοῦ ὄνόματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στό χαρτονόμισμα τῶν διακοσίων δραχμῶν καθώς καὶ τοῦ ἐπετειακοῦ γραμματοσήμου, ἐπίσης τῶν διακοσίων δραχμῶν.

Πρόσφατα, μέ σχετική έπιστολή στίς 6-7-2000 ένημερώθηκε ό υπουργός Έθνικής Οίκονομίας κ. Γιάννος Παπαντωνίου γιά τήν άναγραφή τοῦ πραγματικοῦ όνόματος «Ρήγας Βελεστινλῆς» ἀντί τοῦ «Ρήγας Φεραίος» στό νόμισμα τοῦ Εὐρώ τῶν 10 λεπτῶν.

Τό ἐπώνυμο τοῦ Ρήγα «Οἰκονομᾶς»

Σχετικά μέ τήν παράδοση ὅτι ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καταγόταν ἀπό τή «γενιά τῶν Οἰκονομάδων», ὅπως παρατηρεῖ καί ὁ Λέανδρος Βρανούσης¹⁵⁰ «εἶναι πολύ συγκεχυμένες καί σέ πολλά ἀμφίβολες, γιατί ἔχουν συγκεντρωθῆ κ' ἔχουν καταγραφῆ σέ πολύ μεταγενέστερη ἐποχή, ἐνάμιση σχεδόν αἰώνα ἀπό τή γέννηση τοῦ Ρήγα». Ὡς «Ρήγας Οἰκονομᾶς» ἀναφέρεται τό «πραγματικό όνομα» τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἀπό τόν Βᾶσο Καλογιάννη¹⁵¹, δ ὁποῖος, ἂν καί γράφει ὅτι βασίστηκε «στήν Βιβλιογραφία, στήν ἔρευνα τῶν Ἀρχείων...», δυστυχῶς δέν καταχωρίζει ἀρχειακά ἔγγραφα, πού νά τεκμηριώνουν ἐπιστημονικά τήν πρόθεσή του αὐτή. Ἀκόμη οὔτε τά ἔργα τοῦ Ρήγα, οὔτε αὐτή ἡ Χάρτα του μελετήθηκαν στή συγγραφή τοῦ πονήματος του!

150. Λ. Βρανούση, *Ρήγας*, Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10, Ἀθήνα [1954], σελ. 8, Δημ.

Π. Φεραίου, «Τινά περὶ τῆς Οἰκογενείας τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου», στό *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, ἔτος Γ', 1910, σελ. 266-268, Βασιλείου Τρ. Ἀναγνώστου, *Ρήγας Βελεστινλῆς* (*Ρήγας Κυρίτση Οἰκονομᾶς*), Θεσσαλονίκη 1968, ὅπου στόν πρόλογό του σημειώνει ὅτι «Ἡ κατά καιρούς ἐμφανιζομένη ἐπίμονος πλαστοπροσάθεια τῶν Ρουμάνων, διπος ἐμφανίσουν τόν Ρήγαν ως Βλάχον καί σιγά-σιγά Ρουμανόβλαχον, ἵνα δι' αὐτοῦ χαρακτηρίσουν ως Ρουμανοβλάχους καί τούς καλούς πατριώτας Ἑλληνοβλάχους τοῦ Βελεστίνου, μέ ἐξηνάγκασαν εἰς ἔρευναν τῶν περὶ τοῦ Ρήγα δημοσιευθέντων».

151. Βλ. Θεσσαλικός Χάρος, τόμ. πρῶτος, Γενικά τῆς Θεσσαλίας, (χ.χ. καὶ χ.τ.), σελ. 276. Βάσου Καλογιάννη, *Ἡ γενιά τοῦ Ρήγα. Κλάδοι καί παρακλάδια τοῦ δένδρου τῶν Βελεστινλήδων*, Λάρισα 1973, σελ. 6.

ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

1. Ὁ Ρήγας στά βιβλία, τούς Χάρτες και τά ἔντυπα, πού ἐξέδωσε, ὑπέγραφε πάντοτε ώς «Ρήγας Βελεστινλῆς Θετταλός».
2. Στά χειρόγραφα ἐπίσης ὑπέγραφε ώς «Ρήγας Βελεστινλῆς» ἢ «Ρήγας».
3. Ποτέ δέ χρησιμοποίησε ἄλλο ὄνομα στά βιβλία του και στά ἔγγραφά του, οὔτε στή σύλληψη και ἀνάκρισή του. "Ολα ἀναφέρουν τό «Ρήγας Βελεστινλῆς».
4. Τό «Φεραίος» δέν τό χρησιμοποίησε ὁ Ρήγας. Τό πρόσθεσαν οἱ ἀρχαιόπληκτοι συγγραφεῖς.
5. Τό ὄνομα «Ἀντώνιος Ρήγας Βελεστινλῆς», εἶναι γραμμένο ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο Μπρεσέ σέ δύο ἔγγραφά του. Δέν ἔχουμε τήν ἐπιστολή τοῦ Ρήγα, τόν ὅποιο στή φυλακή συντρόφευε και ὁ Ἀντώνιος Κορωνιός. "Ολα τά ἄλλα ἔγγραφα ἀναγράφουν τό Ρήγας Βελεστινλῆς.
6. Τό «Ἀντώνιος Κυριαζῆς» εἶναι κατασκεύασμα τῶν εὐφάνταστων συγγραφέων, ἀπό τό 1930 και μετά. Δέν ἀναγράφεται προγενέστερα οὔτε ἀπό τόν Ρήγα οὔτε ἀπό ἄλλον συγγραφέα.
7. Τό πραγματικό ὄνομα τοῦ ἐθνεγέρτη ἦταν «Ρήγας» και ώς ἐπώνυμο πρόσθεσε τό ὄνομα τῆς γενέτειράς του τό «Βελεστινλῆς» κατά τή συνήθεια τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἡ καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ

Εἰσαγωγή

Ἄς ἔξετάσουμε τώρα ποιά ἦταν ἡ καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἡταν δηλαδὴ ντόπιος ἀπό τό Βελεστίνο, ὅπως ὁ ἴδιος τή μνημονεύει στά βιβλία του καὶ οἱ εἰδικοί ἱστορικοί τοῦ Ρήγα μέ τεκμήρια τό ἰσχυρίζονται ἡ ἀπό τά βλαχοχώρια τῆς Πίνδου, ὅπως βλαχόφωνοι συγγραφεῖς ὑποστηρίζουν, χωρίς ὥστόσο νά ἔχουν μελετήσει τά ἔργα τοῦ Ρήγα καὶ τούς εἰδικούς ἱστορικούς;

Ἄπό τήν ἀρχή χρειάζεται νά γίνει μιά διευκρίνηση ἀν ὁ Ρήγας καταγόταν ἀπό τό Βελεστίνο καὶ ἦταν ντόπιος ἡ καταγόταν ἀπό τό Περιβόλι καὶ ἦταν βλαχόφωνος, γίνεται γιά τήν ἱστορική ἀλήθεια καὶ μόνον. Καμάρι τοῦ Ἑλληνισμοῦ θά ἦταν ὁ Ρήγας κι' ἀν εἶχε βλάχικη καταγωγή. Καὶ οἱ δύο πληθυσμοί Ἐλληνες εἶναι. Για τήν ἱστορική τεκμηρίωση καὶ μόνο, γιά νά γραφεῖ ὁ, τι εἶναι ἀληθινό καὶ νά μήν ὑποστηρίζονται λαθεμένες ἱστορικές ἀπόψεις ἡ σκοπιμότητες γράφονται αὐτές οἱ σελίδες.

Ὅταν ὑπάρχουν τεκμήρια γιά τήν ντόπια καταγωγή τοῦ Ρήγα, ἡ ἱστορία δέν στηρίζεται σέ ὑπόθεση καὶ σέ «πιθανότητα νά ἦταν Ἐλληνόβλαχος ὁ Ἐθνομάρτυς Ρήγας», ὅπως σημειώνεται ἀπό ἐπιστήμονες, πού θέλουν νά ὑπηρετοῦν τήν ἱστορική ἐπιστήμη.

Θά πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι εἶναι πολύ περιέργη αὐτή ἡ ὑπόθεση τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα. Ἡ ἀρχή της καὶ καθώς καὶ ἡ συνέχειά της μέ τίς λαϊκές τάχα παραδόσεις, ἐνῶ ἀγνοοῦνται τά ἴδια τά κείμενα τοῦ Ρήγα καὶ τά σχετικά ἱστορικά τεκμήρια. Θεωροῦμε δτι μέ τήν καταχώριστη τῶν ἱστορικῶν στοιχείων στήν ἀνά χεῖρας ἐργασία θά πρέπει νά λήξει τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ὅπως ἔληξε καὶ στήν περίπτωση τοῦ πραγματικοῦ ὀνόματός του.

Πότε ἀνέκυψε τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ

Τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα, ὅπως ἀναφέρουν ὁ Γιάνης Κορδάτος¹⁵² καὶ ὁ Ἀπόστολος Δασκαλάκης¹⁵³, εἶχε τεθεῖ ἀπό τά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα ἀπό τούς Ρουμάνους ἴστορικους, οἱ δόποιοι ὑποστήριζαν, χωρίς νά προσκομίζουν τά ἀπαραίτητα ἐπιστημονικά ἴστορικά τεκμήρια, διτὶ ὁ Ρήγας ἦταν «Βλάχος». Ἐτσι ὁ Χένορολ¹⁵⁴ στά 1896 στήν πλήρη δηλ. ἀνάπτυξη τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, γράφει:

«Celui qui, le premier, donna le signal du mouvement, qui ne devait s'arrêter qu'à la complète indépendance de la Grèce, fut un Roumain de Macédoine grécisé, Riga Veleschtinlioul, (de Veleschtin), que les Grecs nomment Rigas Fereos».

Καὶ ἀργότερα στά 1925, ὁ Ιοργά¹⁵⁵ συνεχίζει στόν ἵδιο ρυθμό:

«Le premier dans lequel les Grecs mirent de grande espoirs fut Rhigas, de Velestino, qui était un Roumain de Balkans à l'époque où des marchands de cette race étaient répandus dans toute l'Europe».

Σχετικά ὁ Κορδάτος¹⁵⁶ σημειώνει:

«Μερικοί ρουμάνοι ἴστορικοι, ὅπως ὁ Χένορολ : Ἰστορία τῶν Ρουμούνων, τόμ. B' 286, ὁ Γιόργκα: Histoire des Etats Balcaniques σ. 186, ὑποστηρίζουν πώς ὁ Ρήγας εἶταν ρουμοῦνος (= βλάχος)».

152. Γιάνη Κορδάτου, ‘Ο Ρήγας καὶ ἡ ἐποχὴ του’, Αθήνα 1931, σελ. 22-27.

153. Ἀποστόλου Δασκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν ὄνομα τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα», στόν τόμο Τεσσαρακονταεπτήρις Θεοφίλου Βορέα, τόμ. B', 1940, σελ. 140.

154. A. -D. Χένορολ, *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane*, τόμ. II, (1633-1859), Paris 1896, σελ. 286.

155. N. Iorga, *Histoire des États Balcaniques jusqu'à 1924*, Paris 1925, σελ. 186.

156. Γιάνη Κορδάτου, ὁ. π., σελ. 27.

Ἐπίσης ὁ Δασκαλάκης¹⁵⁷ ἐκτενέστερα παρατηρεῖ:

«Ρουμᾶνοι τινές ιστορικοί συγγραφεῖς θεωροῦσι τὸν Ρήγαν ὡς καταγόμενον ἐκ τῶν Κουτσοβλάχων τῆς Πίνδου, λαμβανομένων δέ υπ' ὄψιν τῶν ἐπ' αὐτῶν Ρουμανικῶν ἀξιώσεων ἀποκαλοῦσι τὸν Ρήγαν «Ρουμάνον». Ὁ *Xéropol (histoire des Roumains, Paris 1886, τ. 2, σελ. 286)*, ἀποδίδει εἰς τὸν Ρήγαν τὸ Ρουμανικόν ὄνομα «Βιλισχτινλιούλ», ἐν φούδέποτε ἀπεκλήθη οὗτος οὗτω, ὁ δέ διαπρεπής ιστορικός καὶ σεβαστός διδάσκαλός μου ἐν τῇ Σορβώνη N. Jorga χαρακτηρίζει αὐτόν «Ρουμάνον τῆς Θεσσαλίας». Δέν εἶναι τοῦ παρόντος θέματος τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν βλαχοφώνων τῆς Πίνδου, ἐφ' οὗ ἔχομεν διάφορον γνώμην. Περιοριζόμενοι εἰς τὸ θέμα ἡμῶν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

1ον) *Καθ' ὅλας τάς τοπικάς παραδόσεις, ὁ πατήρ τοῦ Ρήγα ἦτο Ἑλλην πρόκριτος.*

2ον) *Καθ' ὅλας τάς πληροφορίας τῶν συγγραφέων τοῦ 18ου αἰώνος εἰς τὸ Βελεστίνον δέν κατώκουν μονίμως βλαχόφωνοι, ἀλλά διεχείμαζον μόνον τοιοῦτοι κατερχόμενοι ἐκ τῆς ὁρεινῆς περιφερείας τοῦ Περιβολίου, ὡς συμβαίνει ἄλλως τε καὶ σήμερον ἔτι. Ἀλλ' ὁ Ρήγας ἦτο μόνιμος κάτοικος τοῦ Βελεστίνου καὶ αὐτό ὄνομάζει ὡς τόπον γεννήσεως καὶ οἰκογενειακῆς καταγωγῆς.*

3ον) *Εἰς ἡλικίαν δεκαέξη ἡ δεκαεπτά ἐτῶν ὁ Ρήγας ἦτο διδάσκαλος ἑλληνικοῦ σχολείου, πρᾶγμα φυσικῶς ἀδύνατον ἐάν ἡ Ἑλληνικὴ δέν ἦτο μητρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα.*

4ον) *Δέν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίας ἀν ἐγνώριζε τήν Βλαχικήν γλῶσσαν καὶ οὐδέν ἄφησε γραπτόν ἵχνος εἰς τήν Κουτσοβλαχικήν διάλεκτον. Ἀλλά καὶ ἀν ἔτι εἶχε γνώσεις τινάς τῆς διαλέκτου ταύτης ἀπό νεανικῆς ἡλικίας, τοῦτο δέν θά ἀπετέλει ἀπόδειξιν καταγωγῆς. Ὁ Ρήγας ἦτο προκισμένος μέ ἐκπληκτικήν ἴδιοφυῖαν εἰς τήν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, κατά δέ μαρτυρίας τῶν χρόνων, εἶχε ἐκμάθει ἐκτός τῶν τεσσάρων κυριωτέρων Εύρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ τήν Τουρκικήν καὶ τήν Ρουμανικήν, ἔτι δέ καὶ τήν Ἀραβικήν...*

157. Ἀπ. Δασκαλάκη, δ. π., σελ. 140.

Ταῦτα μόνο χάριν τῆς ιστορικῆς ἀκριβείας. Ἀληθῶς, ὁ ἀνήρ, ὅστις δέν ἔγραψε μίαν λέξιν εἰς ἄλλην γλῶσσαν, πλήν τῆς μητρικῆς αὐτοῦ ἑλληνικῆς γλώσσης, διεκήρυξε τά ιστορικά δικαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἔψαλε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἐθνους, ὁ ἀνήρ ὅστις ἔκαμε νά ἡχήσῃ ἀνά τὰ πέρατα τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς ἡ σάλπιγξ τῆς Ἑλληνικῆς ἀναστάσεως «ἐν ὀνόματι τῶν μεγάλων ἡμῶν προγόνων» καὶ τέλος, προσέφερεν ἑαυτόν ὡς τό πρωτὸν ἔξιλαστήριον θῦμα εἰς τὸν βωμόν τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, ὁ ἀνήρ οὗτος δέν ἔχει ἀνάγκην γενεαλογικῶν ἐρευνῶν πρός ἀπόδειξιν τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ».

Ἐπίσης, ὁ Πολ. Ἐπενεκίδης¹⁵⁸ σημειώνει γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα καὶ τήν ἀμφισβήτηση κατά τό παρελθόν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς του:

«Ὑπῆρξε μία ἐποχή, κατά τήν ὁποίαν οἱ γείτονες τῆς Ἑλλάδος ἀμφισβήτησαν τήν ἑλληνικήν καταγωγήν τοῦ Ρήγα. Οἱ Βούλγαροι^{158a} τόν ἥθελαν τουλάχιστον σλαβόφωνον, οἱ Κουτσόβλαχοι μάρτυρα Βλάχον, τό δέ κάποιο ταλέντο του εἰς τάς ξένας γλῶσσας ἀπεδόθη σοβαρῶς εἰς τήν ἀρβανικήν του καταγωγήν! Ἀπό τουρκικῆς πλευρᾶς, δέν ἦγέρθη πρός τό παρόν ἀκόμη καμμία ἀξίωσις».

Παρόμοια εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ C. Evelydi¹⁵⁹, πού χωρίς ἀποδεικτικά στοιχεῖα, χωρίς αἰτιολόγηση γράφει γιά τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Συγκεκριμένα στά 1930 ἀναφέρει:

«Les Koutzovalaques ont donné à la Grèce des héros nationaux comme Androutsos, Vlahavas et Thanassi Diakos; des poètes et littérateur come Righas Ferraios, Valaoritis, Cristallis, et Lambros; de grands donaters (éverghetes nationaux comme Sina, Avéroff, Tositsa, et Zappas».

158. Πολ. Ἐπενεκίδη, *Ρήγας-Ὑψηλάντης-Καποδίστριας*. Ἐρευναι εἰς τά ἀρχεῖα τῆς Αύστριας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1965, σελ. 25.

158a. Βλ. Νάντια Ντάνοβα, «Ἐνας ἀγνωστος Βούλγαρος θαυμαστής τοῦ Ρήγα», *Ὑπέρεια*, τόμ. 3, Πρακτικά Γ' Διεθνοῦ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1997), Ἀθήνα 2000, ὑπό ἐκτύπωση.

159. C. Evelydi, *Les États Balkaniques, étude comparée politique, sociale, économique et financière*, Paris 1930, ὑποσημείωση 1.

Καί τήν καταγραφή αυτή τοῦ Εύελπίδη οἱ μετέπειτα συγγραφεῖς τήν ἐκλαμβάνουν ώς τεκμηριωμένη ἐπιστημονικά θέση καί τήν παραθέτουν στά κείμενά τους, δημιουργῶντας ψευδεῖς ἐντυπώσεις ὅτι τάχα ὁ Εύελπίδης ἔχει τεκμηριώσει τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα.

Ἐπίσης ὁ Δημ. Οἰκονομίδης¹⁶⁰ στά 1949 καταγράφει τή θέση τῶν Ρουμάνων, οἱ ὅποιοι ὑποστήριζαν ἀτεκμηρίωτα τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα:

«Πολλοί Κουτσόβλαχοι ἐν Ιασίῳ καί Βουκουρεστίῳ μεταξύ τῶν ὄποιων καί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ώς οἱ *Joan Garagianni, Th. Capidan, N. Batzaria, V. Diamanti-Aminceanu* κ. ἢ., παρουσιάζουν τὸν Ρήγαν τὸν Φεραίον ώς Ρουμάνον κουτσοβλαχικῆς καταγωγῆς, συνεπῶς μή Ἐλληνα, διότι λέγουν κατάγεται ἐκ τοῦ «κουτσοβλαχικοῦ» Βελεστίνου».

Σχόλιο: Τό περιεργο στό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα εἶναι ὅτι οἱ Ρουμάνοι συγγραφεῖς, χωρίς ιστορικά τεκμήρια ἀπό τό ἔργο τοῦ Ρήγα καί τήν κατάσταση τοῦ Βελεστίνου στήν ἐποχή του, διατείνονταν αὐθαίρετα ὅτι ὁ Ρήγας εἶχε βλάχικη καταγωγή! Βέβαια οἱ στόχοι τους τότε, ὅπως εἶναι γνωστό, ἦταν ἄλλοι.

Χωροδιάταξη τοῦ Βελεστίνου κατά τήν ἐποχή τοῦ Ρήγα

Θά ἦταν χρήσιμο γιά τήν κατανόηση τῶν ὅσων θά ἀκολουθήσουν νά ἀναφέρουμε σχετικά μέ τή χωροδιάταξη τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Βελεστίνου κατά τήν ἐποχή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ό χριστιανικός πληθυσμός κατά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας κατοικοῦσε στή βορειοδυτική πλευρά τοῦ Βελεστίνου, «τόν μαχαλᾶν τόν ρωμαίικον»¹⁶¹, ὅπου καί τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα», στήν περιο-

160. Δημ. Οἰκονομίδου, «Ο Ρήγας Φεραίος ἐν Βλαχίᾳ», Ἀθηνᾶ, τόμ. 53, 1949, σελ. 146.

161. Τό κελί τοῦ Ἅγιου Γερασίμου τοῦ Νέου σύμφωνα μέ τό βίο του βρισκόταν στό Βελεστίνο «κοντά εἰς τήν ἐκκλησίαν ἐπάνω εἰς τόν μαχαλᾶν τόν ρωμαίικον». Βλ. Ἀργ. Ἰντζεσίλογλου, «Τό ἀρχαιολογικό-ιστορικό πάρκο Φερῶν-Βελεστίνου. Μιά ἐφαρμόσιμη πρόταση», Ὑπέρεια, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Ἀθήνα 1994, σελ. 48.

χή τήν ὄνομαζόμενη Βαροῦσι, ἐνῶ οἱ μωαμεθανοὶ στὸ νοτιοανατολικό μέρος, κοντά στούς μπακτσέδες, στά καλλιεργήσιμα χωράφια¹⁶².

‘Ο γνωστός περιηγητής Leake¹⁶³, ὁ ὅποῖς πέρασε ἀπό τό Βελεστίνο στίς 27 Δεκεμβρίου 1809, γράφει σχετικά:

«Τό Βαροῦσι, τό ἑλληνικό τμῆμα, τό ὅποιον κάποτε εἶχε τόσες οἰκογένειες δσες σήμερα ἔχει τό τουρκικό τμῆμα, ἀποτελεῖται τώρα στό μεγαλύτερο μέρος του ἀπό ἐρείπια ἡ ἀκατοίκητα σπίτια καὶ ἔνα κομμάτι του ἔχει μετατραπεῖ σέ περιβόλια ἡ σιτοχώραφα».

Στή συνέχεια, ὁ Leake παρατηρεῖ: «Τά τουρκικά σπίτια εἶναι κτισμένα ἀνάμεσα σέ περιβόλια πού ἐκτείνονται ἐπίσης καὶ πέρα ἀπό τά οἰκήματα».

Μάλιστα γράφει καὶ γιά τήν ‘Υπέρεια Κρήνη:

«Οἱ Ἑλληνες τοῦ Βαρουσιοῦ προτιμοῦν τό νερό τῶν πηγαδιῶν¹⁶⁴ τους ὡς πόσιμο καὶ δέν κάνουν χρήση τοῦ νεροῦ τῆς

162. Μέχρι σήμερα διατηρείται τό τοπωνύμιο «Τσιφλίκι» στό νοτιοανατολικό μέρος τοῦ Βελεστίνου. Πρβλ. Γ. Ντελόπουλου, «Τοπωνυμικά-όνοματολογικά Βελεστίνου. Ιστορικογλωσσική ἐπισκόπηση», *Ύπέρεια*, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, σελ. 405.

163. William Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμ. 4, Αμστερνταμ 1967, σελ. 400, Βλ. καὶ Νίτσα Κολιοῦ, *Τά Βελεστινιώτικα. Χρονικά τοῦ Δήμου Φερῶν*, Βόλος 1993, σελ. 14 κ. ἐξ. ἀπό ὅπου τό ἑλληνικό κείμενο.

164. Πράγματι, στήν περιοχή τοῦ Βαρουσιοῦ, τής χριστιανικῆς περιοχῆς τοῦ Βελεστίνου πού ἐκτεινόταν ὅπως δείχνει καὶ ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα μέχρι τίς ὑπώρειες τής Μαλούκας, πού τώρα βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν κατοικίσιμη περιοχή τοῦ σημερινοῦ Βελεστίνου, ἔχουν ἐντοπισθεῖ πηγάδια. Μάλιστα, ὅπως μοῦ διηγήθηκε δ. κ. Μιχάλης Τσούρικας, ἔνα πηγάδι εἶχε ἐντοπισθεῖ στήν περιοχή κοντά στήν Μαλούκα, πιό πάνω ἀπό τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα». Πρβλ. Εὐαγγέλου Κακαβογιάννη. «Ἐνας δρόμος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα» *Κείμενα τοῦ Βόλου* 1979, σελ. 12-13, «Οπως μὲ ἐπληροφόρησαν ἡλικιωμένοι Βελεστινιώτες, στούς ἀγρούς, πού ἀπλώνονται στά Νότια τής ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, ἔχουν κατά κοιρούς ἐπισημανθεῖ μέ τήν καλλιέργεια διάφορα πηγάδια... Ἡ ὑπαρξη τῶν πηγαδιῶν μέσα στούς ἀγρούς προξένησε τήν εὐλογη ἀπορία τῶν ιδιοκτητῶν τους, δέν πρόκειται ὅμως γιά τίποτε ἀλλο παρά γιά τά πηγάδια τῶν χριστιανικῶν σπιτιῶν, ἐπειδή μεγάλο μέρος τῆς συνοικίας Βαροῦσι ἐκτεινόταν, σύμφωνα μέ τήν Ἐπιπεδογραφία, στά νότια τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας».

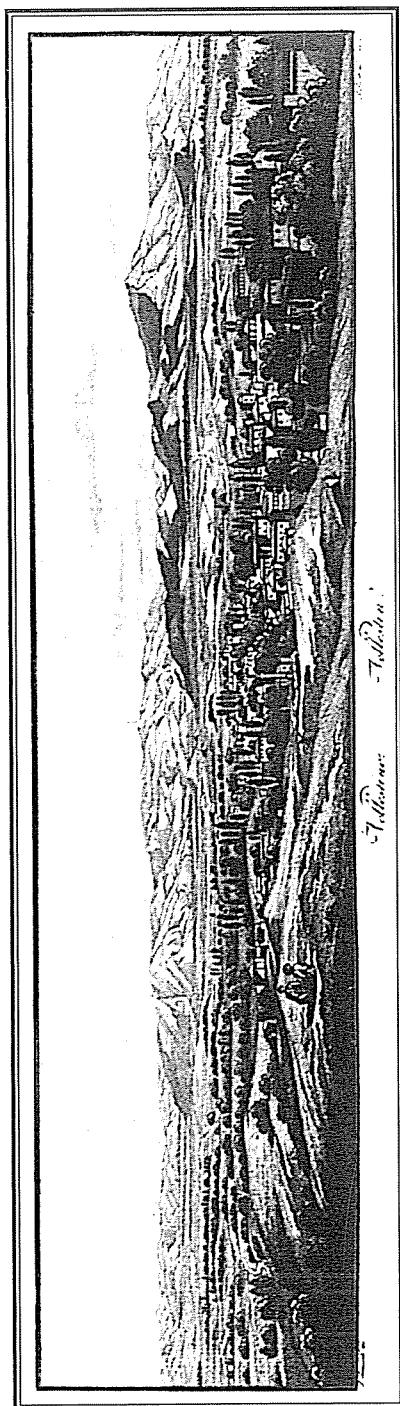
Υπέρειας ούτε γιά άλλους σκοπούς, καθώς ή ἀνάβαση στό
ὑψωμα μέ ρεμάτα τά δοχεῖα εἶναι κοπιαστική καί οἱ γυνατ-
κες φοβοῦνται μή προσβληθοῦν ἀπό τούς Τούρκους».

‘Ο ἐκ Μηλεῶν καταγόμενος Δάσκαλος τοῦ Γένους Γρηγόριος
Κωνσταντᾶς¹⁶⁵ στά 1838 σημειώνει σέ χειρόγραφό του:

«Βελεστῖνος αἱ πάλαι Φεραὶ καθέδρα τοῦ Ἀδμήτου καὶ μετά
τοῦ Ἰάσονος τοῦ τυρράνου, πάλαι μέν πόλις περίφημος· νῦν δέ
Κώμη μικρά μόλις ἔχουσα τριακοσίας οἰκίας... Κατοικεῖται
ἀπό Τούρκους καὶ πολλά ὀλίγους χριστιανούς (ὑπογράμμιση
δική μας). Πρόσοδοι δέ αὐτῆς γεννήματα παντοῖα καὶ πολλά
στίος μάλιστα ἔξαιρετος, μετάξι ἵκανόν. Τρέφει καὶ ποίμνια
προβάτων ἵκανά καὶ ἀγέλαι βοῶν. Σάζονται περί αὐτήν
πολλά λείψανα τῆς ἀρχαίας λαμπρότητάς της. Θεωρεῖται καὶ
τήν σήμερον ὡς πρωτεύουσα τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς χωρίων,
κριτήν τουτέστιν καδὴν ἴδιον ἔχουσα».

‘Υπογραμμίσαμε τό «κατοικεῖται ἀπό Τούρκους καὶ πολλά
ὀλίγους χριστιανούς», γιά νά φανεī πῶς ἦταν γραμμένο τό
πρωτότυπο κείμενο, τό ὅποιο πῆρε ὁ Νικόλαος Μάγνης καὶ
ἔγραψε τήν «Περιήγησή» του, ὅπου στήν φράση αὐτή ἔχει
προσθέσει δίπλα στή λέξη «Χριστιανῶν» τή λέξη «ξένων». Καὶ
αὐτό τό «Χριστιανῶν ξένων» ἀπό συγγραφεῖς, πού θέλουν τά
ϊστορικά γεγονότα μέ τήν προκρούστεια μέθοδο νά τά προσαρμό-
ζουν στά δικά τους μέτρα, ἔρμηνεύεται ἀκολούθως: «τουτέστιν
μετοίκων στόν Βελεστῖνο, καταγομένων ἐκ τῶν βουνοκορφῶν

165. Βλ. Γιώργου Θωμᾶ, Ἡ ἀνέκδοτη Χωρογραφία τῆς ἀνατ. Θεσσαλίας ἀπό τό
Γρηγόριο Κωνσταντᾶ. Ἐνα χειρόγραφο τοῦ 1838, Βόλος 1991, σελ. 27-28.
Πρβλ. Νικολάου I. Μάγνητος, Περιήγησις ἡ τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας
καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας, Ἐν Ἀθήναις 1860 σελ. 20, κείμενο σχεδόν τό
ἴδιο, ἔχοντας ἀλλάξει λίγες λέξεις, μιά καὶ ὁ Μάγνης θεωρεῖται λογο-
κλόπος, ὅπως ἔχει ἀποδείξει ὁ Βαγγέλης Σκουβαρᾶς, «Ο Νικόλαος Μάγνης
καὶ τό βιβλίο του γιά τή Θεσσαλία», περιοδ. Βιβλιόφιλος, ἔτος ΙΔ' 1960,
ἀριθμ. 3-4, Ἰούλιος-Δεκέμβριος, σελ. 31-43 καὶ ἀνάτυπο.

Τό Βελεστίνο σέ γκραφούρα τοῦ 1806 τοῦ Simone Pomardi.

τῆς Πίνδου καὶ δή ἐκ Περιβολίου»¹⁶⁶. Πρίν ἀπό τίς ἐρμηνευτικές προσπάθειες ἃς κοιτάζει κανείς τά βιβλιογραφικά δεδομένα. Τό πρωτότυπο κείμενο τοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους Γρηγορίου Κωνσταντᾶ ἔγραψε στά 1838 ἀπλᾶ καὶ μόνο «Χριστιανοί». Τή λέξη «ξένων» πρόσθεσε ἀργότερα ὁ Νικόλαος Μάγνης, ὅπως τόσες ἄλλες λέξεις παρενέβαλε στό πρωτότυπο κείμενο τοῦ Κωνσταντᾶ.

Ἐπίσης στά 1877 ὁ Δωρόθεος Σχολάριος¹⁶⁷, Μητροπολίτης πρ. Λαρίσης, σημειώνει ὅτι στό Βελεστίνο οἱ δύο πληθυσμοί ὁθωμανοί καὶ χριστιανοί κατοικοῦν στά δύο ἄκρα τοῦ χωριοῦ καὶ «ἔχει οἰκογενείας τουρκικάς μέν περί τάς 100, χριστιανικάς δέ περί τά 25(;) μετερχομένας τήν γεωργίαν καὶ κηπουρίαν. Οἱ κάτοικοι οικοῦν εἰς τά δύο ἄκρα τοῦ Βελεστίνου».

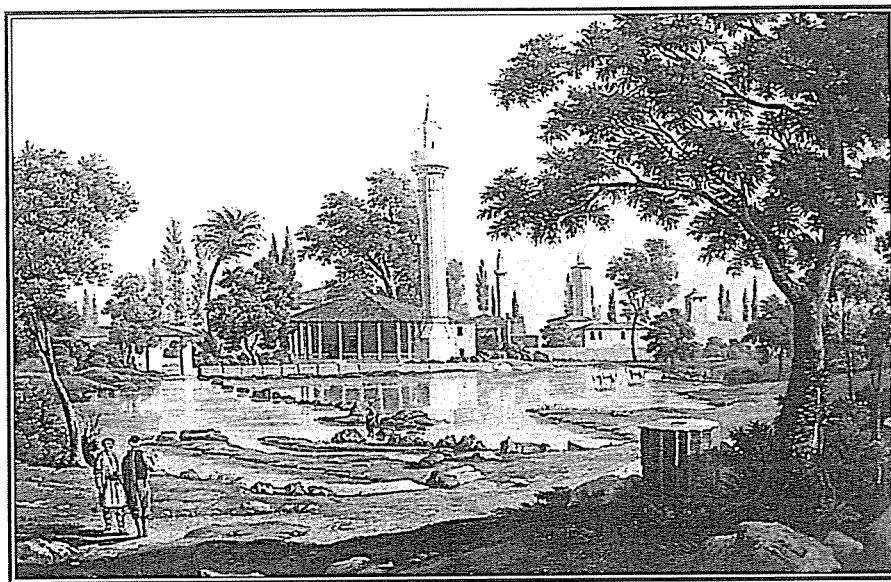
Όμοίως ὁ Σπυρίδων Λάμπρος¹⁶⁸ καθηγητής Ἰστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κατά τήν ἐπίσκεψή του στά 1894 στό Βελεστίνο σημειώνει ὅτι ἡ ἑλληνική συνοικία ἦταν στό Βαροῦσι, πού ὅπως παρατηρεῖ, τό δυτικό μέρος, πού σημειώνεται καὶ ἀπό τόν Ρήγα, «ἔχει ἐκλίπει τήν σήμερον, καταστραφέν ύπό τῶν Τούρκων ἐπί τῆς Ἐπαναστάσεως». Μάλιστα ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τό ὅτι καταγράφει τήν νέα συνοικία τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους,

166. Αὐθαίρετη ἐρμηνευτική ἀναφορά ἀπό τόν Γιώργη Ἐξαρχο, «Ρήγας: πῶς ἀπό Βελεστινλῆς ἔγινε Φερατίος», ἐφημ. Ἐλευθεροτυπία, 10 Ιουνίου 1995, σελ. 43, ὅπου βέβαια καὶ ἄλλα ἀνιστόρητα γράφονται, πώς τάχα τό «Τό σπίτι τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ βρίσκεται μέσα στό Μπαρόσι ἡ Βλαχομαχαλᾶ τοῦ Βελεστίνου! Σύμφωνα μέ τίς πηγές, τό Βαροῦσι ἦταν ἡ χριστιανική συνοικία κατά τήν ἐποχή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ἐπίσης, τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» βρίσκεται ἔξω ἀπό τήν οἰκιστική ζώνη τοῦ Βελεστίνου, ἔξω καὶ ἀπό τόν βλαχομαχαλᾶ. Καλό θά είναι, γιά νά ἀποφεύγει κανείς τά ἀνιστόρητα λάθη, νά ἔχει προσωπική εἰκόνα τῆς περιοχῆς, νά ἔχει μελετήσει τό τοπογραφικό διάγραμμα τοῦ Βελεστίνου, πού ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καταχώρισε στήν Χάρτα τῆς Ἐλλάδος καὶ, ἐπί πλέον, δέν θά πρέπει νά ταυτίζει τήν σημερινή κατάσταση τοῦ Βελεστίνου μέ τήν πρίν ἀπό διακόσια χρόνια!

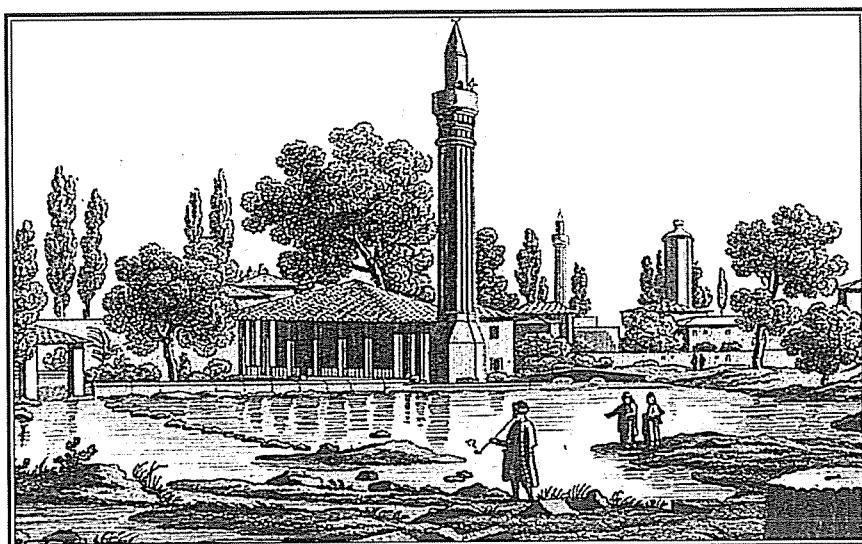
167. Δωροθέου Σχολαρίου, Ἐργα καὶ ἡμέραι, 1877, σελ. 233.

168. Σπ. Λάμπρου, «Ἡ πατρίς τοῦ Ρήγα», Νέος Ἐλληνομήμων, τόμ. 15, 1921 σελ.

63. Παρόμοια σημειώνει καὶ ὁ Paul Moncean, «Ταξίδι στή Θεσσαλία 1887», Θεσσαλικό Ήμερολόγιο, τόμ. 36, 1999, σελ. 39-63: «...Μέσα στά ἄλση καὶ τούς δροσερούς κήπους, οἱ ὄποιοι φθάνουν ἔως τήν πεδιάδα, ζοῦν ἀκόμη 300 τουρκικές οἰκογένειες. Μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας (1881) ἔρχονται ἐδῶ κάθε χρόνο νέοι ἀποικοί καὶ μεγαλώνουν τό Βαροῦσι, δηλαδή τήν ἑλληνική συνοικία».

Η Υπέρεια Κρήνη σέ γκραβούρα τοῦ 1806 ἀπό τό «*Views in Greece, drawings by Edward Dodwell, London 1821*».

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο σέ γκραβούρα τοῦ 1806 ἀπό τόν *Simone Pomardi*.

«Βλάχικα», πού δημιουργήθηκε μετά τήν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας στά 1881. Χαρακτηριστικά γράφει:

«Κατά ταῦτα ἡ κάτω πόλις τῶν ἀρχαίων Φερῶν ἔκειτο ὅπου καὶ σήμερον ἡ παλαιοτέρα συνοικία, ἡ τῶν Τούρκων ἐπί τουρκοκρατίας καὶ ἡ ταύτης ἀρχαιοτέρα ἑλληνικὴ συνοικία, τό Βαροῦσι. Πρός δ' ἀντίληψιν τοῦ μέρους τούτου, ὅπερ κατελαμβάνετο ὑπό τῆς ἀρχαίας πόλεως, μέχρι τινός μόνον δύναται νά χρησιμεύσῃ τό διάγραμμα τοῦ Ρήγα. Καὶ ταῦτα διότι τό πλεῖστον τοῦ ὑπερθεν τῆς Υπερείας πρός δυσμάς ἐπί τοῦ τοπογραφικοῦ ἔκείνου χάρτου ἀναγεγραμμένου μέρους τοῦ Βελεστίνου, ἔχει ἐκλίπει τήν σήμερον, καταστραφέν ὑπό τῶν Τούρκων ἐπί τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς θά ἴδωμεν κατωτέρω. Αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη εἰς τόν χάρτην τοῦ Ρήγα ἐπελθοῦσα ἐντός τῆς ἐκατονταεπρίδος ταύτης μεταβολής. Ἀλλ' ἀντί τῆς εἰς ἔδαφος καταρριφθείσης ἔκείνης χριστιανικῆς συνοικίας τοῦ Βαρουσίου, ἦν πρέπει νά εξαλείψωμεν ἐκ τοῦ διαγράμματος, ἀντί τῶν οἰκοδομικῶν ἀνωμάλων τετραγώνων τῆς συνοικίας ἔκείνης πρέπει νά προσθέσωμεν εἰς τόν χάρτην ὅλως λείπουσαν ἐπ' αὐτοῦ νέαν συνοικίαν πρός βορρᾶν τῆς Υπερείας ἐπί ἐνός τῶν ὑπερθεν αὐτῆς ὑψωμάτων. Εἶνε ἡ φερώνυμος τοῦ ἀγίου Χαραλάμπους συνοικία, ἡ καὶ Βλάχικα ὄνομαζόμενη ἀπό τῶν πρώτων ἐποίκων, προσελθόντων ἀθρόων μετά τήν προσάρτησιν καὶ συντελεσάντων εἰς τόν ἐντός ὀκταετίας ἀπό τῆς προσαρτήσεως μέχρι τοῦ 1889, ὅτε ἐνεργήθη ἡ ἀπογραφή, τριπλασιασμόν τῶν κατοίκων ἀπό 856 εἰς 2.389».

Στά 1882 ὁ Εἰρηναῖος Ἀσώπιος¹⁶⁹ ἐπισκέφθηκε τό Βελεστίνο καὶ σημειώνει ὅτι:

«Ο Βελεστίνος, κατοικούμενος τό πλεῖστον ὑπό ὁθωμανῶν, ἦτοι αἱ πάλαι ὁμηρικαὶ Φεραί μετά τῆς περιφήμου ἰαματικῆς πηγῆς Υπερείας... Ή περιπαθής καὶ ἐνταῦτῳ ὀρειμάνιος Μουσα τοῦ Ρήγα ἐνωφέλευε μόνον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ὀρεσοβίων κατοίκων τῆς πατρίδος του Θεσσαλίας, οἱ τῶν χθαμαλῶν πεδιάδων κάτοικοι μοί ἐφάνησαν ἔχοντες τό φρόνημα κατά τό μᾶλλον ἢ ἡττον τεταπεινωμένον».

169. Εἰρηναῖον Ἀσωπίου, «Ἐις Θεσσαλίαν ἐκδρομῆς», Ἀττικόν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1883, Ἀθηνήσιν 1882, σελ. 298-9 γιά τό Βελεστίνο.

Ἐπίσης ὁ Ζωσιμᾶς ὁ Ἐσφιγμενίτης¹⁷⁰ στό περιοδικό του «Προμηθεύς» γράφει για τόν Δῆμο Φερῶν στά 1891:

«Ο Βελεστῖνος... πρό τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 διηρεῖτο εἰς δύο συνοικίας, καὶ εἰς μέν τὴν ΒΔ. τὴν καλουμένην βαρούσιον κατώκουν Χριστιανοί, εἰς δέ τὴν ΑΜ. Τοῦρκοι. Τῷ 1821 κατά Μάϊον ἡ χριστιανική συνοικία κατεστράφη ὑπό τῶν Τούρκων ὅλως διόλου· τό μέρος δέ ἐκεῖνο σήμερον εἶναι χωράφια περιτοιχισμένα ἀτινα καλούσιν «Αὐλαγάδες», ἵνα δέ τούτων τῶν αὐλαγάδων διέκριναν ὡς πατρικήν οἰκίαν τοῦ ἐνδόξου Ρήγα».

Κατά τόν Ἰωάννη Κοκκίδη¹⁷¹ στά 1880, τό Βελεστῖνο εἶχε 150 χριστιανούς καὶ 1.000 μωαμεθανούς κατοίκους, ἐνῷ στά «Οδοιπορικά Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας» τοῦ Ἐπιτελικοῦ Γραφείου¹⁷² τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, στά 1880, ἀναφέρεται ὅτι τό Βελεστῖνον... κατοικεῖται ὑπό 300 Ἑλλήνων, 1.500 Ὀθωμανῶν καὶ ἔχει 4 χάνια».

Τό Βελεστῖνο κατά τήν ἀπελευθέρωση (31 Ὁκτωβρίου 1881) εἶχε λίγες χριστιανικές οἰκογένειες, ὅπως ἀναφέρει σχετικό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ «Μή χάνεσαι» 15 Νοεμβρίου 1881, πού δημοσίευσε ἡ Νίτσα Κολιοῦ¹⁷³:

«...Αἱ Φερραί, κωμόπολις ἑλληνικωτάτη, καίτοι μόνον 30-35 ἀριθμεῖ ἑλληνικάς οἰκογενείας, τοῦ λοιποῦ πληθυσμοῦ συγκειμένου ἔξ θωμανῶν».

Μάλιστα, ἡ Κολιοῦ ἀναφέρει ὅτι σέ 856 ἄτομα ἀνέρχονταν ὁ πληθυσμός τοῦ Βελεστίνου στήν ἀπογραφή τοῦ 1881.

170. Προμηθεύς, Βόλου, Φεβρουάριος 1891, σελ. 208.

171. Ἰωάννη Κοκκίδη, «Οδοιπορικά Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὑπό τοῦ παρά τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν Ἐπιτελικοῦ Γραφείου, Ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 194.

172. Ἐπιτελικοῦ Γραφείου «Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, Οδοιπορικά Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, Ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 155.

173. Βλ. Νίτσα Κολιοῦ, «Δῆμος Φερῶν καὶ Βελεστῖνο στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα», Ὑπέρεια, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστῖνο 1992), Ἀθήνα 1994, σελ. 269.

Σχόλια:

1. Ἐπί τίς πηγές διαπιστώθηκε ὅτι οἱ χριστιανοί, οἱ ντόπιοι κάτοικοι ἔμειναν στό Βαροῦσι, συνοικία πού ἐκτεινόταν στό νοτιοδυτικό μέρος τοῦ Βελεστίνου, ἐνῶ οἱ μωαμεθανοί στό ἄλλο ἄκρο, στό πεδινό, πού ἐκτεινόταν στό νοτιοανατολικό μέρος.
2. Τό Βελεστίνο καταστράφηκε στά Ὁρλωφικά, (μαρτυρία στά 1809 τοῦ περιηγητή Leake) καὶ στή Μάχη τοῦ Βελεστίνου, 12 Μαΐου 1821, μετά τήν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης στή Μαγνησία καὶ τή συνεδρίαση τῆς Βουλῆς Θετταλομαγνησίας¹⁷⁴ στό Βελεστίνο, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἐρήμωση καὶ τήν ἀλλαγή τοῦ οἰκιστικοῦ χώρου τοῦ Βελεστίνου.

Τί λέει ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς γιά τήν καταγωγή του

‘Ο Ρήγας, ὅπως εἴδαμε παραπάνω, σέ δλα τά βιβλία, τούς χάρτες, τά ἔγγραφά του ὑπογράφει πάντοτε μέ τό «Ρήγας Βελεστινλῆς». Πουθενά δέν ἀναφέρει ἄλλο ὄνομα τόπου, π.χ. «Περιβολιώτης», «Ἀβδελιώτης», «Σαμαρινιώτης», «Βουβουσιώτης» κ.λπ., οὔτε κάνει μνεία τέτοιας καταγωγῆς του. Ἐν εἶχε μιά τέτοια καταγωγή ἀπό τά χωριά τῆς Πίνδου Περιβόλι, Βωβοῦσα, κάπου θά τό μνημόνευε. Ἐπίσης, ὁ Ρήγας προσθέτει ἐπί πλέον καὶ τό «Θετταλός», τό ὄνομα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς γενέτειράς του, τῆς Θεσσαλίας, «Ρήγας Βελεστινλῆς Θετταλός», δηλωτικό τῆς καταγωγῆς του. Ἐν καταγόταν ἀπό τό Περιβόλι τό

174. Πρός τιμήν τοῦ Ρήγα συνεδρίασαν στή γενέτειρά του, τό Βελεστίνο, οἱ ἐπαναστάτες τοῦ Πηλίου, τῆς Μαγνησίας στίς 11 Μαΐου 1821 μέ πρόεδρο τόν Ἀνθιμο Γαζῆ καὶ Γραμματέα τόν Φίλιππο Ἰωάννου. Ἡ συνέλευση αὐτή ἀποκλήθηκε «Βουλὴ Θετταλομαγνησίας». Τό σημαντικό αὐτό ίστορικό γεγονός τιμήθηκε ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα καὶ τόν Δήμο Φερῶν μέ τήν ἀνέγερση Μνημείου, τό ὅποιο φιλοτέχνησε ὁ λόγιος καὶ καλλιτέχνης Γεώργιος Διονυσίου ἐνῶ τήν ἀρχιτεκτονική μελέτη ἔκανε ὁ Γεώργιος Γιαννακός. Τά ἀποκαλυπτήρια τοῦ Μνημείου πραγματοποιήθηκαν στίς 21 Μαΐου 2000.

πιό λογικό θά ήταν νά ἔβαζε, πέρα ἀπό τό «Περιβολιώτης» και τό «Μακεδών». ¹⁷⁵

Ο Ρήγας Βελεστινλῆς στά ἔργα του ὀναφέρει τή γενέτειρά ¹⁷⁶ του ἡ μνημονεύει γεγονότα τοῦ Βελεστίνου. Συγκεκριμένα στό πρῶτο ἔθνοδιαφωτιστικό του ἔργο «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» ¹⁷⁷ σέ ύποσημείωση ἀναφέρει γεγονότα σχετικά μέ τά πύρινα φαινόμενα τοῦ ἀέρος στό νεκροταφεῖο τοῦ Βελεστίνου. Ἐπίσης στό ἔργο του «Τά Ὀλύμπια» ¹⁷⁸ τοῦ «Ἡθικοῦ Τρίποδος» μνημονεύει τό Βελεστίνο, καθώς καὶ στόν τέταρτο τόμο «Νέος Ἀνάχαρσις» ¹⁷⁹, ὃπου μάλιστα ὁ Ρήγας, ὅταν γράφει τό κεφάλαιο περί Φερῶν, προσθέτει στήν ἔκδοσή του, ἐνῷ δέν υπάρχει στό γαλλικό κείμενο, ἐπικεφαλίδα μέ τίτλο «Βασιλεῖς τῶν Φερῶν τουτέστι τοῦ Βελεστίνου». Ας τονισθεῖ πώς μερικές φορές ἀποδίδει τό «Pheres» τοῦ γαλλικοῦ κειμένου μέ τό «Βελεστίνος».

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει στόν «Νέο Ἀνάχαρσι» ¹⁸⁰ ἡ ὀναφορά τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στούς «Γκαραγγούνηδες», ὅπως ὀνομάζονται καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι τοῦ Βελεστίνου, τούς ὅποιους ταυτίζει μέ τήν ἀρχαία φυλή τῶν «Κενταύρων». Τήν ἴδια ταύτιση κάνει καὶ στήν Χάρτα του, ὃπου στή Θεσσαλία μεταξύ Λαρίσης καὶ Βελεστίνου καταχωρίζει: «ΚΕΝΤΑΥΡΟΙ, Γκαραγκούνηδες».

175. Ας ὀναφερθοῦν σχετικά παραδείγματα πού χρησιμοποιοῦν καὶ τήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Μακεδονίας στό δημοά τους, ὅπως ὁ ἱατρός «Θωμᾶς Μανδακάστης, Καστοριανός Μακεδών», ὁ ἱατρός «Δημήτριος Καρακάστης Σιατιστεύς Μακεδών», ἡ τῆς Πίνδου, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἱατροῦ «Ιωάννη Νικολίδου τοῦ Πίνδου». Βλ. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, *Ἡ μεταφορά τῆς ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς γνώσης μέσω τῶν ἐντύπων Ἑλληνικῶν βιβλίων κατά τήν ἐποχή τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ (1745-1821)*. Διδακτορική διατριβή, Ἀθήνα 1996, σελ. 37, 38, 49 ἀντίστοιχα, ὃπου καταχωρίζονται καὶ οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων τους.

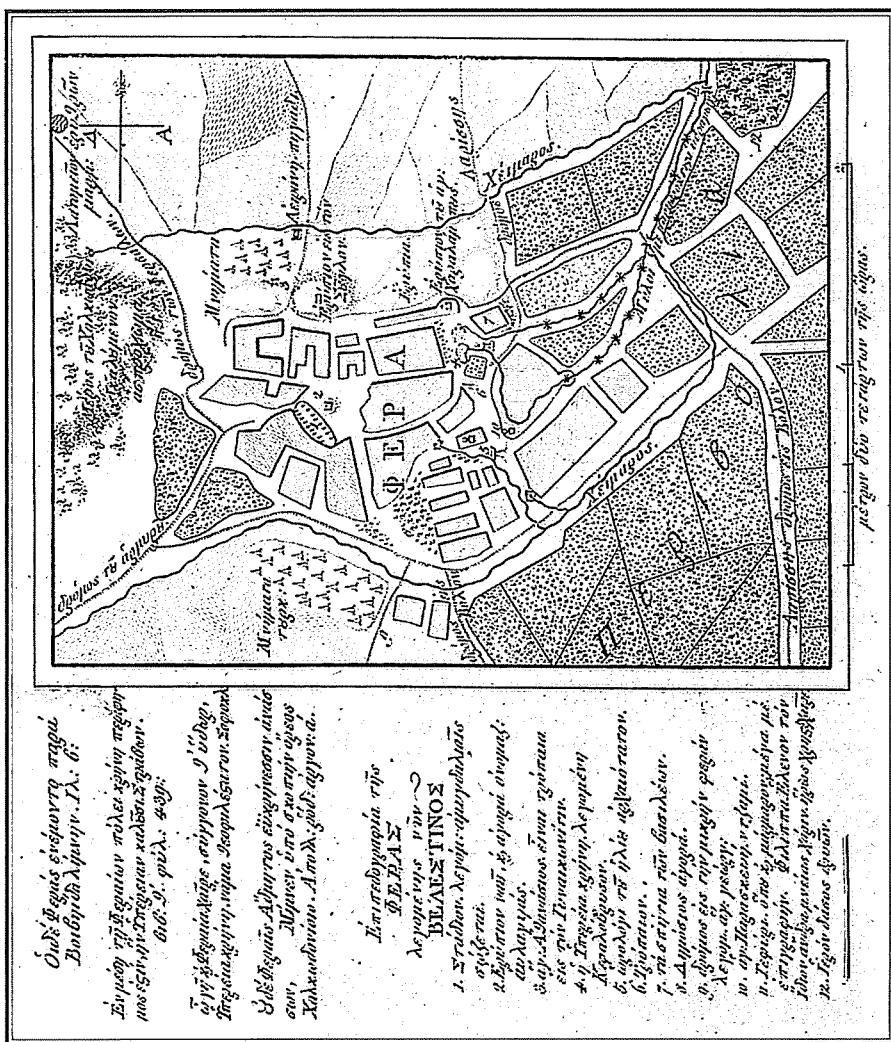
176. Αναλυτικότερα βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Τό Βελεστίνο καὶ ἡ Θεσσαλία στό ἔργο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ», *Ὑπέρεια*, τόμ. 3, Πρακτικά Γ' Διεθνοῦς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1997), Ἀθήνα 2000, ύπό ἐκτύπωση.

177. Ρήγα Βελεστινλῆ, *Φυσικῆς ἀπάνθισμα*, Βιέννη 1790, σελ. 106.

178. Ρήγα Βελεστινλῆ, *Ἡθικός τρίπους*, Βιέννη 1797, σελ. 104.

179. Ρήγα Βελεστινλῆ, *Νέος Ἀνάχαρσις*, τέταρτος τόμος, Βιέννη 1797, σελ. 127. Οἱ ύπολοιπες ἀναφορές γιά τό Βελεστίνο βρίσκονται στίς σελ. 133, 134, 136, 137, ἐνῷ στή σελ. 140 μνημονεύεται τρεῖς φορές.

180. Ρήγα Βελεστινλῆ, δ. π., σελ. 263.

Τοπογραφικό διάγραμμα του Βελεστίνου φτιαγμένο διάπο τόν Ρήγα Βελεστινλή. Τό καταχώρισε στό φύλλο 4 τῆς Χάρτας του δίπλα στήν προμετωπίδα καὶ τήν ἐπιπεδογραφία τῶν Ἀθηνῶν.

Στή «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος...», Βιέννη 1797, μεταξύ τῶν 7 ἐπιπεδογραφιῶν, ὅπως ἀποκαλεῖ τά τοπογραφικά διαιρέματα, με τά ιστορικά γεγονότα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος: Ὁλυμπίας, Δελφῶν, Θερμοπυλῶν, Πλαταιῶν, Σαλαμίνας κ.ἄ. καταχωρίζει τό τοπογραφικό διάγραμμα τῆς γενέτειράς του, τοῦ Βελεστίνου: «Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς λεγομένης νῦν Βελεστίνος» (βλέπε σχετική εἰκόνα). Ἐκπλήσσονται οἱ μελετητές¹⁸¹ γιά τήν τόση ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν, πού ὁ Ρήγας ἀναφέρει γιά τή γενέτειρά του. Καὶ νά σκεφθεῖ κανείς ὅτι ὁ Ρήγας ἀπό μνήμης, μετά ἀπό πολλά χρόνια, τά κατέγραψε μιά καὶ δέν ξαναειδε τή γενέτειρά του μετά τήν ἀναχώρησή του¹⁸².

Ἐπίσης στή Χάρτα τῆς Ἑλλάδος ἀναγράφει πάρα πολλά χωριά, αὐτά πού γνώριζε, κυρίως στή Μαγνησία καὶ στή Βλαχία. Χαρακτηριστικά ὁ Βλάχος ιστορικός καὶ τ. Διευθυντής τοῦ Κέντρου Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Λέανδρος Βρανούσης¹⁸³ παρατηρεῖ:

181. Βλ. Εὐγ. Κακαβογιάννη, «Ἡ Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς» τοῦ Ρήγα Βελεστίνη ἀπό ἀποψη ὀρχαιολογική, *Ὑπέρεια*, τόμ. 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1986), Ἀθήνα 1990, σελ. 423-448.

182. Ο J. Alter, ὁ ὄποιος εἶχε ἐντυπωσιασθεῖ ἀπό τήν προσωπικότητα τοῦ Ρήγα Βελεστίνη καὶ ἀπό τά ἥδη τυπωθέντα τέσσερα φύλλα τῆς Χάρτας του, σημείωσε στά 1797 ὅτι ὁ Ρήγας πρό ἔξι ἐτῶν εἶχε περιοδεύσει τίς τουρκικές ἐπαρχίες. Τήν ἀποψη αὐτή ὑποστήριξε κοινὸς N. Camariano. Ὁμως, δέν θά πρέπει νά εὐσταθεῖ. Τό πιό πιθανό θά είναι πώς ὁ Ρήγας θά τοῦ εἴπε ὅτι εἶχε γνωρίσει πολλές τουρκικές ἐπαρχίες, δῆπος τῆς Βλαχίας, πού περιέχονται στά τέσσερα φύλλα πού εἶδε ὁ Alter. Βλ. K. Ἀμάντου, «Νέαι μελέται περί τοῦ Ρήγα Βελεστίνη», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. 48, 1938, σελ. 249, Γεωργίου Λαΐου, «Οι χάρτες τοῦ Ρήγα. Ἐρευναὶ ἐπὶ νέων πηγῶν», *Δ.I.E.E.E.*, τόμ. 1960, σελ. 296-299, ὅπου τό κείμενο τοῦ Alter μέ τήν ἀντίστοιχη μετάφραση τοῦ κειμένου. Ἐπίσης βλ. Λ. Βρανούση, *Ἐφημερίς 1797, Προλεγόμενα*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1995, σελ. 830, ὑποσημ. 335. Ωστόσο, οἱ πρόσφατες ἐρευνές μας γιά τά πρότυπα τῆς ΧΑΡΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ἔδειξαν ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποίησε συγκεκριμένους χάρτες γιά νά σχεδιάσει τή Χάρτα του καὶ δέν περιόδευσε τίς ἐπαρχίες τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου. Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ἡ Χάρτα τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα, ἔκδοση τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερᾶν-Βελεστίνου-Ρήγα, με τήν ὑποστήριξη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», Ἀθήνα 1998, σελ. 26-28.

183. Λέανδρου Βρανούση, «Ρήγας Βελεστίνης-Φεραῖος», *Ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*, τόμ. 52, 1992, σελ. 45-48.

«...ἄν ὁ Ρήγας εἶχε ἔστω καὶ κάποια μακρινή καταγωγή (ἢ εἶχε ἀκούσει ἀόριστες ἀναμνήσεις κάποιας μακρινῆς καταγωγῆς) ἀπό τούς ὅρεινους ἐκείνους πληθυσμούς πού παραχείμαζαν στά βοσκοτόπια τοῦ Βελεστίνου, ὅταν συνέτασσε τόν μεγάλο Χάρτη του καὶ τόν παραγέμιζε μέ αἰπειρες λεπτομέρειες, θάθυμόταν καὶ θά σημείωνε δύο-τρία τουλάχιστον ἀπό τά ὅρεινά χωριά τῶν ἡμινομαδικῶν ἐκείνων πληθυσμῶν. Δέν σημείωσε ὅμως κανένα. Τά χωριά τῆς Πίνδου, Περιβόλι, Σαμαρίνα, Ἀβδέλλα κ.λ.π. δέν ἀναγράφονται στόν Χάρτη. Ὁ Ρήγας δέν ἦξερε οὔτε τήν ὑπαρξή τους».

”Ἄς προστεθεῖ ἔδῶ ὅτι ὁ Ρήγας σημείωνε στή Χάρτα του καὶ στόν τόμο «Νέος Ἀνάχαρσις» πληροφορίες, πού γνώριζε, ὅπως γιά τό Βόλο, τή Δημητριάδα, τήν Πορταριά, γιά τό σπήλαιο στό Πλιασίδι¹⁸⁴, γιά τά Λεχώνια καὶ τόν Ἀναυρο ποταμό¹⁸⁵. Πολλές φορές καταχωρίζει, κατά τήν μετάφραση τοῦ κειμένου, τίς ὀνομασίες τῆς ἐποχῆς, ὅπως π. χ. Ξηρόμερον γιά τήν Ἀκαρνανία, Ἀσπροπόταμος γιά τόν Ἀχελῶο.

Τί γράφει ὁ Ρήγας γιά τήν κατάσταση τῶν Βελεστινιωτῶν τῆς ἐποχῆς του

Νά τί γράφει ὁ Ρήγας γιά τή γενέτειρά του, τό Βελεστίνο, σέ ύποσημείωση στό Νέο Ἀνάχαρση¹⁸⁶, στό κείμενο τοῦ Βαρθελεμῆ, πού είναι ἀπάντηση στά δημοσιεύματα τοῦ καιροῦ μας γιά τήν κατάσταση τοῦ Βελεστίνου ἐποχῆς του. Ὁ Ρήγας παρατηρεῖ ὅτι οἱ φυσικές χάριτες ἀνάγκαζαν τούς δικούς του ἀνθρώπους, τούς κατοίκους τοῦ Βελεστίνου, νά παραμένουν στή γῆ τῶν πατέρων τους. Μιά πολύ ἀνθρώπινη καὶ μέ πόνο μαρτυρία τοῦ Ρήγα:

« Ἡτον ὕστερον ἀπό μερικούς χρόνους μετά τόν θάνατον τοῦ (Ιάσονος), ὅποῦ ἐπήγαμεν εἰς τάς Φερᾶς πόλιν ἀρκετά μεγάλην καὶ περιτριγυρισμένην ἀπό κήπους. Ἐνομίζομεν νά εὔρωμεν κάποια ἵχνη ἀπ' ἐκείνην τήν λαμπρότητα, ὅποῦ αὐτή ἔλαμπεν εἰς τόν καιρόν τοῦ Ιάσονος». (α)

184. Ρήγα Βελεστινλῆ, Νέος Ἀνάχαρσις, τέταρτος τόμος, 1797, σελ. 141, 142, 143.

185. ”Ο. π., σελ. 362.

186. ”Ο. π., σελ. 133.

Καί ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς στήν ὑποσημείωση σημειώνει:

(α) «*Ἡθελεν ἵδεī τά ἵδια, ἀν ἐπήγαινε καὶ τώρα κανένας νέος Ἀνάχαρσις. Τήν μίαν (ἥτις ὀνομάζεται Ἅγιος Γεώργιος), ἐννέα στάδια τῆς ἄλλης ἀπέχουσαν, νά μήν σώζῃ ἄλλην ἀρχαιότητα, παρά τεμάχια μισοκρημνισμένων θόλων, πλῆθος μαρμαρίνων ἐρειπίων καὶ μία τρίκρουνον ἀρχαιοτάτην βρύσιν. Τῆς δέ καθαυτό καθέδρας τοῦ Βελεστίνου ἐξεδόθη ἡ ἰχνογραφία· ἄξιος περιεργίας ὅμως εἶναι καὶ ὁ διά κυβικῶν μαρμάρων βωμός, ἐφ' οὗ ὁ Ἱερός Πρῖνος, εἰς τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιον.*

Οἱ συχνοὶ ἀδικοὶ φόνοι κατά τῶν χριστιανῶν, ὅπου γίνονται τήν σήμερον ἐδῶ, ἥθελον ἐρημώσει ἐξ ὀλοκλήρου αὐτήν τήν πόλιν, ἀν αἱ φυσικαὶ χάριτές της δέν ἥθελον τούς ἀναγκάζει νά ὑπομένουν ὅλα, διά ν' ἀφήσωσι κάν τά κόκκαλά των ἐκεῖ ὅπου ἐτάφησαν καὶ αἱ προπάτορές των. Ὁ Ἀνάχαρσις δέν ἐστέκετο μήτε μίαν στιγμήν τώρα, ἀλλ' ἐφευγε νά κρυφθῇ τό γληγορώτερον εἰς τά ἐνδότερα τῆς Σκυθίας του».

Τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» στό Βελεστίνο τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα

Ἄκομη ἂς προσεχθεῖ ὅτι στήν ἐπιπεδογραφία τοῦ Βελεστίνου ἡ συνοικία τοῦ Βαρουσιοῦ, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ χριστιανοί, οἱ μόνιμοι, ντόπιοι κάτοικοι, ἐκτεινόταν πιό πάνω ἀπό τή θέση πού εἶναι δ σημερινός χῶρος «Σπίτι τοῦ Ρήγα», μέχρι τίς ὑπώρειες τῆς Μαλούκας καὶ συμφωνεῖ μ' αὐτό ὅμοιώς ἡ παρατήρηση τοῦ περιηγητοῦ Leake καὶ τοῦ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου. Τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα», μετά τίς καταστροφές πού ὑπέστη τό Βελεστίνο κατά τά Ὁρλωφικά καὶ ἀργότερα κατά τό 1821¹⁸⁷, βρίσκεται ἔκτοτε ἔξω ἀπό τόν οἰκοδομικό ἴστό τοῦ Βελεστίνου. Μάλιστα ὁ ἀρχαιολόγος Εύαγ. Κακαβογιάννης¹⁸⁸ ἔχει ἐντοπίσει δρόμο τῆς ἐποχῆς τοῦ

187. Βλ. σχετικά τήν παραπομπή ἀρ. 203.

188. Εύάγ. Κακαβογιάννη, «Ἐνας δρόμος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα στό Βελεστίνο», *Κείμενα τοῦ Βόλου*, τεῦχος 5, 1979, σελ. 415-426 καὶ σέ ἀνάτυπο σελ. 1-16.

Ρήγα στό χώρο νοτιοδυτικά άπό τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» πρός τή Μαλούκα. Χαρακτηριστικά παρατηρεῖ πώς ὁ δρόμος

«...δηλώνεται σαφῶς στήν Ἐπιπεδογραφία τῆς Φερᾶς καὶ εἶναι τό πρῶτο ἀνασκαφικό (καὶ γιὰ τοῦτο ἀναμφισβήτητο) τεκμήριο τῆς ἀκρίβειας καὶ τῆς ὑπευθυνότητας, ἀκόμα δέ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντίληψης, μέ τήν ὅποια ἐργάσθηκε ὁ Ρήγας κατά τή σχεδίασή της...».

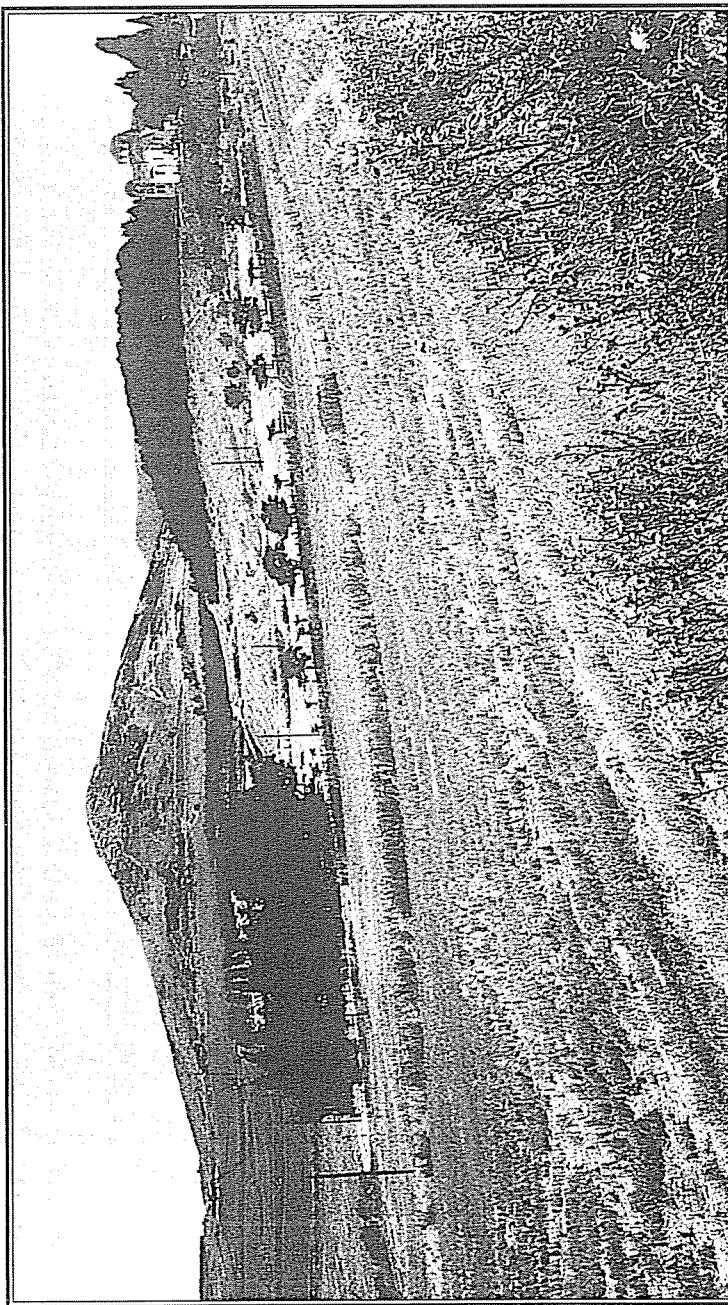
Τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» στό σημερινό Βελεστίνο

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει νά δεῖ κανείς ποῦ βρίσκεται σήμερα τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα». Ὁποιος ἔχει ζήσει στό Βελεστίνο ἢ τό ἔχει ἐπισκεφθεῖ θά πήγε καὶ στό χώρο ὃπου ἦταν τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα». Θά ἔχει διαπιστώσει πώς τώρα βρίσκεται ἔξω ἀπό τόν οἰκοδομικό ἴστο τοῦ Βελεστίνου, σέ καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις, ὅπως φαίνεται καὶ στήν φωτογραφία. Δέν ὑπάρχει σήμερα ἐκεῖ συνοικία, ὅπως ὑποστηρίζουν μερικοί συγγραφεῖς, πού ἵσως δέν ἔχουν ἐπισκεφθεῖ τό Βελεστίνο ἢ ἥθελαν νά βγάλουν (ἀστήρικτα βέβαια) συμπεράσματα ἀπό μεταγενέστερα δεδομένα τοῦ χώρου.

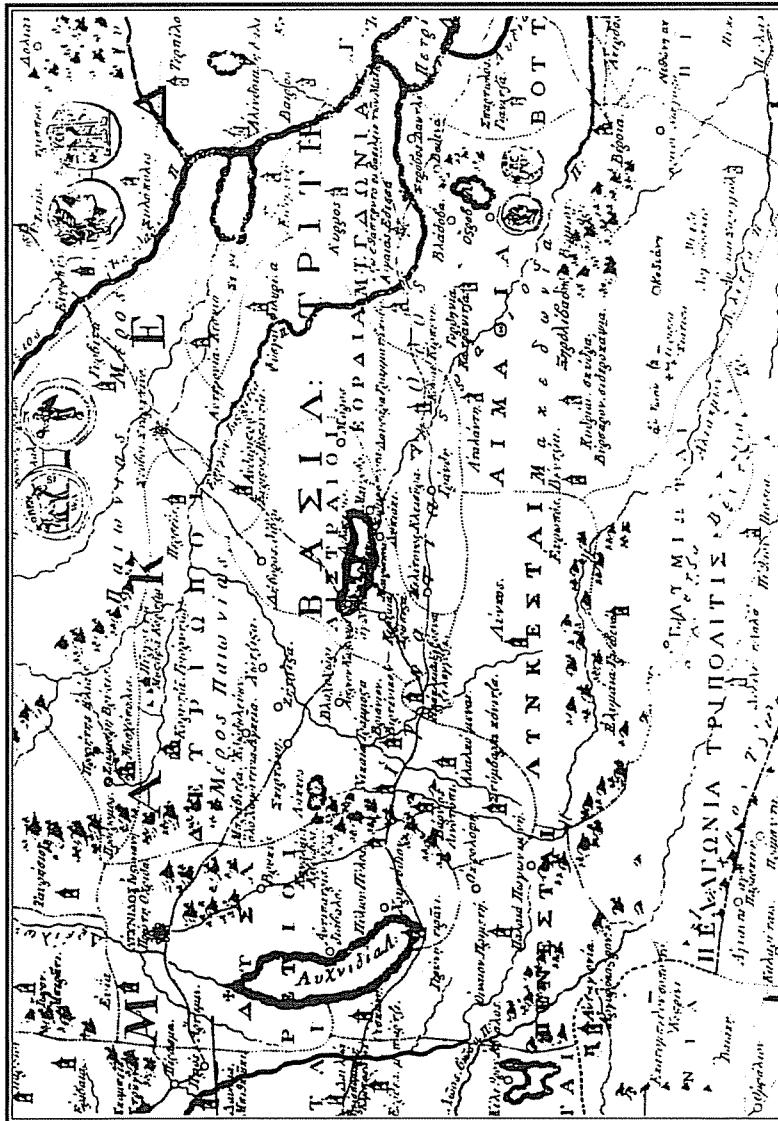
Ἡ «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τό Περιβόλι τῆς Πίνδου

Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς στή «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος...» καταχωρίζει πάρα πολλά τοπωνύμια, ἴδιαίτερα ἐκεῖ ὃπου ἔζησε, ὅπως στή Μαγγησία καὶ στή Βλαχία (βλ. τή σχετική λεπτομέρεια στή Χάρτα τοῦ Ρήγα). Ὁμως, ἀν κοιτάξει κανείς ἐρευνητικά τή Χάρτα¹⁸⁹, στήν περιοχή τῆς Πίνδου, θά παρατηρήσει ὅτι δέν ἀναγράφονται τά χωριά Περιβόλι, Σαμαρίνα, Βωβοῦσα (βλ. τή σχετική λεπτομέρεια στή Χάρτα τοῦ Ρήγα). Ἀν ὁ ἴδιος εἶχε πάει σ' αὐτά τά

189. Βλ. Λέανδρου Βρανούση, «Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραῖος», *Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*, τόμ. 52, 1992, σελ. 45-48 καὶ στό Λέανδρου Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλῆς*, ἐκδοση Ἐπιστημονικῆς Εταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα-Βελεστίνο 1998, σελ. 15-16.

Ο σημερινός χώρος μέ το «Σπίτι του Ρήγα» στο Βελεστίνο. Δεξιά διακρίνεται ο Τερός Ναός τῆς Πανογίας μέ τά πεῦκα πολύ πάνω. Στό μέσον τῆς φωτογραφίας μέ τά πεῦκα, διακρίνεται ο χώρος δύπου βρισκόταν τό «Σπίτι του Ρήγα». Στό βάθος η Μαλούκα. Σημερα το «Σπίτι του Ρήγα» είναι έξω από τόν οικιστικό ίστο τού Βελεστίνου περιφρυγισμένος από τά καλλιεργήσματα χωραφίας, (φωτ. 1997).

Η περιοχή της Πτυνδου ἀπό τα φύλλα 5 και 8 τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα Βελεστινῆς Βιένην 1797. Διακρίνεται κανεὶς τὰ Γρεβενά, ἐνθὲ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τῆς Χάρτα τὰ χωρά Περβόλι, Σαμαρίνα, Βωβοῦσσα.

χωριά ἢ ἂν οἱ γονεῖς του ἢ πάλι ἂν οἱ παπποῦδες του κατάγονταν ἀπό ἐκεῖ, θά τά γνώριζε καὶ θά τά ἀνέγραφε στή Χάρτα του. Ὁ Ρήγας φαίνεται ὅτι παντελῶς τά ἀγνοοῦσε.

Τί γράφουν οἱ ιστορικοί συγγραφεῖς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ σχετικά μὲ τήν καταγωγή του

‘Ο Γιάνης Κορδάτος¹⁹⁰ στά 1931 παρατηρεῖ πώς στήν ἐποχή του δέν εἶχαν ιστορικές πηγές σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Γι’ αὐτό καὶ σημειώνει μεταξύ τῶν ἄλλων:

«Ἄν ὁ Ρήγας εἴταν ἀπό γενιά βλάχος μιά πού δέν ἔχουμε πηγές δέν μποροῦμε νά τό ἐπιβεβαιώσουμε...».

«Μερικοί Ρουμάνοι ιστορικοί δύνανται ότι πώς ὁ Χένορος : Ιστορία τῶν Ρουμουνῶν, τόμ. Β' 286, ὁ Γιόργκα: *Histoire des États Balcaniques*. 186, ὑποστηρίζουν πώς ὁ Ρήγας ἦταν ρουμοῦνος (= βλάχος). Γιά τήν καταγωγή του δέν ἔχουμε ἐξακριβωμένες πληροφορίες. Εἶνε βέβαια σωστό πώς ὁ Βελεστίνος ἀπό τόν 80 αἰώνα εἶνε σλαβικός (Κοίτα Κορδάτου: Ἡ Ἐπανάσταση τῆς Θετταλομαγνησίας σ. 27) κι’ ὀκόμα πώς ἀπό τό 11ον αἰώνα καὶ δᾶθε ἵσα μέ τά σήμερα ὀκόμη κατοικεῖται ἀπό βλάχους. Ἄν ὁ Ρήγας εἴταν ἀπό γενιά βλάχος μιά πού δέν ἔχουμε πηγές δέν μποροῦμε νά τό ἐπιβεβαιώσουμε. Ἰσως ὅμως καὶ νάταν, αὐτό εἶνε τό πιθανότερο, ὡς τόσο ὅμως ὁ ἴδιος θεωροῦσε τόν ἔαυτό του... γιά ἀπόγονο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων».

‘Ο Ἀπόστολος Δασκαλάκης¹⁹¹ στά 1940, ὠστόσο, ὑποστηρίζει μέ στοιχεῖα τήν ντόπια καταγωγή τοῦ Ρήγα. Ἐκτενές κείμενο καταχωρίσθηκε σέ προηγούμενη σελίδα.

‘Ο Βλάχος ιστορικός τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ Λέανδρος Βρανούσης¹⁹² στά 1992 γράφει σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα:

190. Γιάνη Κορδάτου, ‘Ο Ρήγας Φεραίος καὶ ἡ ἐποχή του, Ἀθήνα 1931, σελ. 27.

191. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περὶ τό πραγματικόν δνομα τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα», στόν τόμο *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. Β', Ἀθήνα 1940, σελ. 140.

192. Λέανδρος Βρανούση, δ. π.

«Δέν ήταν δυνατόν νά θεωρεῖται και νά αύτοαποκαλεῖται «Βελεστινλῆς» παρά μόνον ἔνας ἀπό τους μόνιμους κατοίκους τοῦ Βελεστίνου, γέννημα και θρέμμα τοῦ χωριοῦ, και ὅχι κάποιος ἀπό τους ἐποχικοὺς περιοίκους, ὅπως ἐκεῖνοι πού κατέβαιναν τὸν χειμῶνα ἀπό τὰ ὁρεινά τῆς Πίνδου και παραχειμαζαν στὰ βοσκοτόπια τῆς γύρω περιοχῆς. Αὐτοὶ θεωροῦσαν και θεωροῦν γενέτειρα τὸ ὁρεινό χωριό¹⁹³ τους, ποτέ τὰ χειμαδιά. Οἰκογένειες ὁρεινῶν ἡμινομάδων ἀρχισαν νά εἰσχωροῦν και νά ἀποκτοῦν κάποια μονιμότερη στέγη στό Βελεστίνο μετά τὴν ἐρήμωση τῶν χριστιανικῶν μαχαλάδων του, κατά τὴν ἐποχή τῶν Ὁρλωφικῶν (γύρω στά 1771) και κατά τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἐνῶ οἱ περισσότεροι ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχή ἀσκῶντας διάφορα ἐπαγγέλματα, πολύ ἀργότερα. Ἀλλωστε, ἂν ὁ Ρήγας εἶχε ἔστω και κάποια μακρινή καταγωγή (ῃ εἶχε ἀκούσει ἀόριστες ἀναμνήσεις κάποιας μακρινῆς καταγωγῆς) ἀπό τους ὁρεινούς ἐκείνους πληθυσμούς, πού παραχειμαζαν στὰ βοσκοτόπια τοῦ Βελεστίνου, ὅταν συνέτασσε τὸν μεγάλο Χάρτη του και τὸν παραγέμιζε μέ ἀπειρες λεπτομέρειες, θά θυμόταν και θά σημείωνε δύο τρία τουλάχιστον ἀπό τὰ ὁρεινά χωριά τῶν ἡμινομαδικῶν ἐκείνων πληθυσμῶν. Δέν σημείωσε ὅμως κανένα. Τὰ χωριά τῆς Πίνδου Περιβόλι, Σαμαρίνα, Ἀβδέλλα κ.λπ. δέν ἀναγράφονται στὸν Χάρτη. Ο Ρήγας δέν ἥξερε οὔτε τὴν ὑπαρξή τους».

193. Ἀκόμη και στὰ μεταπολεμικά χρόνια, οἱ βλαχόφωνοι συμμαθητές μου στό Σχολεῖο θεωροῦσαν τὸν ἔαυτό τους «Περιβόλιώτη» και μέ καμάρι μᾶς διηγοῦνταν τίς ἐμπειρίες τους ἀπό τίς μετακινήσεις τους μαζί μέ τὰ ποιμνια κατά τὴν Ἀνοιξη πρός τό Περιβόλι και τό Φθινόπωρο πρός τό Βελεστίνο. Ἐπίσης, ὄρισμένοι βλαχόφωνοι μόνιμοι πλέον κάτοικοι τοῦ Βελεστίνου θεωροῦν γενέτειρά τους τό Περιβόλι και ἀποκαλοῦνται «Περιβόλιώτες», οἱ οποῖοι εἶναι μάλιστα ἐγγεγραμένοι στό Δημοτολόγιο τῆς Κοινότητας Περιβολίου Γρεβενῶν.

Λαϊκές παραδόσεις σχετικά μέ τήν καταγωγή¹⁹⁴ τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ

‘Η Καλλ. Μουσιοπούλου-Παπαθανάση¹⁹⁴ ἀναφέρει λαϊκές παραδόσεις σχετικά μέ τόν Ρήγα. Μιά παράδοση λέει ὅτι καταγόταν ἀπό τό Περιβόλι καί μιά ἄλλη ἀπό τή Βαβοῦσα:

«..ἄλλη παράδοση τοῦ Περιβολιοῦ ὅτι παλιά βρίσκονταν στήν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ δύο εἰκόνες, στό πίσω μέρος τῶν ὅποιων ἦταν γραμμένα μηνύματα τοῦ Ρήγα. Ἐπίσης, λέγεται ὅτι ἡ μητέρα του γεννήθηκε στό χωριό Περιβόλι.»

«Οἱ Βαβουσιῶτες διασώζουν τήν παράδοση ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Ρήγα Μαρία ἦταν ἀπό τό χωριό τους. Τελευταῖα ἡ ἐφημερίδα τους γράφει ὅτι ὁ Ρήγας γεννήθηκε στή Βαβοῦσα.»

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀποστροφή κειμένου τοῦ Χρ. Ἐνισλείδη γιά τήν ἐπιμονή τῶν Βλάχων νά οίκειοποιηθοῦν «καλά καί σώνει» τόν Ρήγα ὅτι καταγόταν ἀπό τά χωριά τῆς Πίνδου:

194. Καλλ. Μουσιοπούλου-Παπαθανάση, «Η νεανική ζωή τοῦ Ρήγα ἀπό τήν παράδοση καί τή λογοτεχνία», *Ὑπέρεια*, τόμ. 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», Αθήνα 1990, σελ. 576 κοί 577. Ἀλλη μιά παράδοση γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα ἀπό τή Βαβοῦσα κατοχωρίζεται στό βιβλίο τοῦ Ἀντ. Μιχ. Κολτσίδα, *Ιστορία τῆς Βαβοῦσας*. Ἀπομνημονεύματα Ἀποστόλου Χατζῆ ἡ Τσαρούχα γιά τή Βαβοῦσα Ιωαννίνων τοῦ 19ου αιώνα, Θεσσαλονίκη 1997. Καί γιά τά δσα ἀνιστόρητα καταγράφει ὁ παπποῦς στό χειρόγραφό του εἶναι δικαιολογημένος. Τόσα ιστορικά στοιχεῖα ἔξερε, τόσα ἔγραφε. Ὁμως τά σχετικά μέ τόν Ρήγα Βελεστινλῆ ὁ διδάκτορας Ιστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Κολτσίδας θά ἐπρεπε νά ὑποβληθεῖ στόν κόπο νά τά μελετήσει, νά κάνει τούς σχολιασμούς του, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν καί τούς ιστορικούς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ σχετικά μέ τήν καταγωγή του. Ἐμεῖς συμπεράίνουμε ὅτι ἡ δέν γνωρίζει τήν ιστορική βιβλιογραφία τοῦ Βλάχου Λέανδρου Βρανούση καί τοῦ Ἀπ. Δασκαλάκη γιά τόν Ρήγα, πού ὄφειλε νά τήν ἀναζητήσει, ώς συγγραφέας καί ιστορικός διδάκτορας, ἡ θέλει νά τήν ἀγνοεῖ μιά καί καταλήγει στό «Πάντως σέ καμμιά περίπτωση καί ἀπό κανένα δέν ἀμφισβητεῖται ἡ βλάχικη (κουτσο-βλάχικη-έλληνοβλάχικη) καταγωγή τοῦ Ρήγα». Ἐξ ὅλου, ἡ Ἐπιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα μέ ἐπιστολή της, 11 Ἀπριλίου 1995, τοῦ γνωστοποίησε τίς ἀπόψεις της γιά τή λαθθεμένη θέση του γιά τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα, πού ἔγραφε στό βιβλίο του «Οἱ Κουτσόβλαχοι», τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1976. Τοῦ ἔστειλε μάλιστα τίς ἐκδόσεις της καί τήν σέ σμίκρυνση Χάρτα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

«ἡ παράδοση τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου θέλει καλά καὶ σώνει Περιβολιώτην δηλαδή ἀπό τό Περιβόλι καταγόμενον τὸν Ρήγαν Βελεστινλῆν ἥ Φεραῖον...».

“Ομως σχετικά μέ τίς λαϊκές παραδόσεις καὶ τούς θρύλους θά πρέπει νά τονισθεὶ πώς εἶναι μέν σεβαστές, ἀλλά δέν εἶναι δυνατόν νά ἀντικαταστήσουν τά ἵστορικά τεκμήρια, πού ἔχουμε, τόσο τοῦ ἴδιου τοῦ Ρήγα, ὅσο καὶ τῆς ἵστορικῆς ἔρευνας γιά τήν καταγωγή του. Πρέπει νά ἔξετάζεται ἥ ἀξιοπιστία τους. Σχετικά δὲ Λέανδρος Βρανούσης¹⁹⁵ παρατηρεῖ:

«Ἡ ἵστορική ἔρευνα, μέ τίς λιγοστές θετικές μαρτυρίες πού διαθέτει, δέν εἶναι σέ θέση νά μᾶς παρουσιάσῃ μ' ὅλες τίς λεπτομέρειες πού θά θέλαμε τήν προϊστορία καὶ τήν ἵστορία τοῦ Θεσσαλοῦ Ἐθνεγέρτη. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι μποροῦμε, γιά ν' ἀναπληρώσουμε τά κενά, νά καταφεύγουμε στήν Παράδοση. Συχνά εἶναι ἀνάγκη ν' ἀντισταθοῦμε στή γοητεία τῶν ὠραίων θρύλων, ὅταν μάλιστα ἐπιμένουν νά ἐμφανίζουν τόν ἥρωά μας ἀπό τά παιδικά του χρόνια ἀντάρτη κ' ἐθναπόστολο».

Ἐπίσης ὁ καθηγητής Ἰστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀπ. Δασκαλάκης¹⁹⁶ σημειώνει:

«Ἡ ἵστορική ἔρευνα καὶ ἡ κριτική ἔξονυχισις, διέλυσαν κατά μέγιστον μέρος τούς θρύλους ἐνός αἰῶνος καὶ ἔδωσαν σάρκα καὶ ὀστᾶ ἱστορικῆς πραγματικότητος εἰς τό μεγαλουργόν ἐπιχείρημα καὶ τό δραματικόν τέλος τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ρήγα Βελεστινλῆ».

195. Λ. Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλῆς*, β' ἐκδοση, Ἀθήνα 1963, σελ. 6.

196. Ἀπ. Δασκαλάκη, «Περί τό πραγματικόν ὄνομα...», δ. π., σελ. 123.

Συγγραφεῖς πού ἀτεκμηρίωτα ὑποστηρίζουν τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ

‘Ο Κωνσταντīνος Ἀμαντος¹⁹⁷ στά 1932 σέ ἔνα κριτικό σημείωμά του γιά τά βιβλία περί Ρήγα, πού εἶχαν τότε κυκλοφορήσει, σημειώνει χαρακτηριστικά τά ἔξῆς:

«Δυστυχῶς ἡ ἴστοριογραφία ἐν Ἑλλάδι δέν συνηθίζει πάντοτε νά φέρη τάς ἀποδείξεις τῶν ἴσχυρισμῶν της».

Κι' αὐτή ἡ παρατήρηση, ἡ τόσο εῦστοχη, ἔχει ἐφαρμογή στή νεώτερη ἴστοριογραφία σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα, ὅπου οἱ συγγραφεῖς ὁρισμένων βιβλίων, χωρίς νά προσκομίζουν τά σχετικά ἴστορικά τεκμήρια τῶν ἴσχυρισμῶν τους, ἀναγράφουν ἀπλῶς ὅτι ὁ Ρήγας ἦταν «Βλάχος» ἢ ὅτι ὁ Ρήγας γεννήθηκε στό Βελεστίνο ἔξ οἰκογενείας Περιβολιωτῶν.

Ἐκτοτε, ἀπό βλαχόφωνους συγγραφεῖς ὑποστηρίζεται ἡ ἀποψη ὅτι ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος τήν καταγωγή, ἀπό τά μέρη τοῦ Περιβολίου, ὅτι οἱ γονεῖς του ἡ οἱ παπποῦδες του εἶχαν τήν καταγωγή τους ἀπό τό Περιβόλι. Ὅποστηρίζεται κάθε φορά χωρίς τεκμήρια, ἀνάλογα μέ τήν περίπτωση καί σύμφωνα μέ τίς «παραδόσεις». Κοινό χαρακτηριστικό ὅλων αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶναι ὅτι, χωρίς νά προσκομίζουν ἐπιχειρήματα, ἐπιστημονικά τεκμήρια, γράφουν πώς ὁ Ρήγας καταγόταν ἀπό τό Περιβόλι ἢ τή Βωβοῦσσα. Ἀκόμη καί συγγραφεῖς μέ γνώση καί καλή χρήση τῆς βιβλιογραφίας στά συγγράμματά τους, καταφεύγουν στήν «αὐθαιρεσία». Γράφουν χωρίς νά τεκμηριώνουν τίς ἀπόψεις τους ἢ νά μή χρησιμοποιοῦν στίς μελέτες τους τά στοιχεῖα καί συμπεράσματα καταξιωμένων ἴστορικῶν στό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ὥπως τοῦ Ἀπ. Δασκαλάκη, τοῦ Λέανδρου Βρανούση, τοῦ ὄποίου βιβλίο κυκλοφόρησε στά Ρουμάνικα¹⁹⁸ τό 1980 καί ἐπί

197. K. Ἀμάντον, «Ρήγας Βελεστινλῆς. Νέα βιβλία περί αὐτοῦ», *Ἑλληνικά*, τόμ. 5, 1932, σελ. 48, ὑποσημ. 2.

198. L. Vrancoussis, *Rigas, un patriot grec din Principate*, Editura Eminescu, Bucuresti 1980, σελ. 13-14.

πλέον ξεκαθάρισε τό θέμα της καταγωγῆς, ότι δηλαδή ὁ Ρήγας ἦταν ντόπιος, αὐτόχθων καὶ ὅχι Βλάχος.

Μερικές φορές όρισμένοι συγγραφεῖς, γιά νά ύποστηρίξουν τήν ἀποψη ὅτι ὁ Ρήγας ἦταν βλαχόφωνος, καταχωρίζουν στά κείμενά τους τάχα ἀποδεικτικά στοιχεῖα, τά διποῖα δέν τά ύπεβαλαν σέ κριτική βάσανο. Ἐτσι, παρουσιάζονται στή συνέχεια μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις.

I. Ὁ Χρ. Ἐνισλείδης¹⁹⁹ στό βιβλίο του «Ἡ Πίνδος καὶ τά χωριά της» γράφει πώς ἡ παράδοση τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου «θέλει καλά καὶ σώνει Περιβολιώτην» τόν Ρήγα Βελεστινλῆ:

«Ἡ παράδοση τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου θέλει καλά καὶ σώνει Περιβολιώτην δηλαδή ἀπό τό Περιβόλι καταγόμενον τόν Ρήγαν Βελεστινλῆν ἡ Φεραῖον. Δέν ἀποκλείεται ὁ μεγάλος αὐτός Ἑλλην πατριώτης, ὡς Θεσσαλός νά ἐπισκέπτετο μέ τούς συγχωριανούς του τά μέρη αὐτά τό καλοκαῖρι...».

Μά ἄν ὁ Ρήγας ἐπισκεπτόταν τό Περιβόλι κατά τό καλοκαῖρι θά τό γνώριζε καὶ θά τό ἀνέγραφε στή «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος», δημως τό ἀγνοεῖ παντελῶς. Ἐπίσης θά μνημόνευε στά ἔργα του κάτι σχετικό. Ὁταν κανείς μελετήσει τά ἔργα τοῦ Ρήγα θά δεῖ πώς καταχωρίζει πολλές ύποσημειώσεις καὶ παραπομπές, στίς διοῖες, δημως, ἀπουσιάζει διποιαδήποτε ἀναφορά στήν καταγωγή του ἀπό τό Περιβόλι. Ἀς τονισθεῖ μέ ἔμφαση ὅτι ἡ ύποθετική πρόταση τοῦ Ἐνισλείδη «Δέν ἀποκλείεται νά ἐπισκέπτετο μέ τούς συγχωριανούς του τά μέρη αὐτά τό καλοκαῖρι» θεωρεῖται ἀπό τούς μετέπειτα συγγραφεῖς ὡς βεβαιότητα, πώς τάχα ὁ Ἐνισλείδης γράφει ὅτι ὁ Ρήγας ἐπεσκεπτόταν τό Περιβόλι. Πάντως είναι ἀποκαλυπτική ἡ φράση τοῦ Ἐνισλείδη πώς ἡ παράδοση τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου «θέλει καλά καὶ σώνει» τόν Ρήγα Περιβολιώτην!!!

199. Χρ. Ἐνισλείδης, *Ἡ Πίνδος καὶ τά χωριά της*, 1951, σελ. 86. Ἀκόμη, ὁ «εὐφάνταστος» Φ. Μιχαλόπουλος ἀναφέρει πώς ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν «βλαχομαθῆς», ἀποψη ἀτεκμηρίωτη, χωρίς στοιχεία κατά τή συνήθειά του. Βλ. Φ. Μιχαλόπουλου, «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς», Βιογραφικό ἑράνισμα Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. 1, Ἀθήνα 1930, σελ. 9.

II. Στή συνέχεια, ὁ Βελεστινιώτης Χρῆστος Παπαζήσης²⁰⁰ στό δημοσίευμά του «Βλάχοι τοῦ Βελεστίνου» υποστηρίζει αὐθαίρετα καὶ ἀνεξέταστα πῶς ὁ Ρήγας εἶναι Βλάχος ἀπό «τὸ γεγονός ὅτι τὸ οἰκογενειακό σπίτι τοῦ Ρήγα, ἐρείπια τοῦ ὄποιου σώζονται καὶ σήμερα στό Βελεστίνο, βρίσκεται στό λεγόμενο βλαχομαχαλᾶ».

Βέβαια, ὁ συγγραφέας ἵσως θά ἥθελε νά ἀγνοεῖ, ἢν καὶ Βελεστινιώτης, ὅτι καὶ σήμερα τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» εἶναι ἔξω ἀπό τήν οἰκοδομική περιοχή τοῦ Βελεστίνου, ἐκτός καὶ τοῦ βλαχομαχαλᾶ. Ἐπί πλέον στά χρόνια τοῦ Ρήγα δέν ἀναφέρονται «βλαχομαχαλᾶδες» καὶ «γκραικομαχαλᾶδες», ἀλλά μόνο ἡ συνοικία Βαροῦσι τῶν χριστιανῶν καὶ μόνιμων κατοίκων τοῦ Βελεστίνου καὶ αὐτή τῶν Τούρκων.

III. Στό βιβλίο τῶν Γ. Ντόντου-Γ. Παπαθανασίου²⁰¹, στά 1973, καταχωρίζεται ἀπλᾶ καὶ μόνο αὐτό πού γράφει ὁ Εὐελπίδης, ἀγνοῶντας ἥθελημένα ἵσως τίς ἐργασίες τῶν ἐγκρίτων ἴστορικῶν, πού ἔχουν μέχρι τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου τους δημοσιευθεῖ.

IV. Ἐπίσης στά 1976 στό βιβλίο τοῦ Δημητρίου Τρ. Παπαζήση²⁰² ἀναφέρονται τά ἑξῆς:

«εἰς τό Βελεστίνον εὗρεν (ὁ Ραιγκάρδ) τό 1896, καὶ ἐκεῖ Βλαχομαχαλᾶν μεγάλον (Βαροῦσι μαχαλᾶς) ἐκ Βλάχων Περιβολίου, ἐξ ὃν κατάγεται καὶ ὁ Ρήγας (ἐφημερίς Παλιγγενεσία, 18-1-1896, 28-2-1896). Ἀλλά καὶ μέχρι σήμερον ὑπάρχει συνοικία καὶ ἀξιόλογος μερίς Βλάχων, ἐπαγγελματιῶν,

200. Χρ. Παπαζήση, «Βλάχοι τοῦ Βελεστίνου», *Μαγνησιακά Α'*, 1971, ἔκδοση τῆς Νομαρχίας Μαγνησίας, σελ. 41-46. Τήν ἀποψη τῶν Βλάχων κατοίκων τοῦ Βελεστίνου, πού υποστήριζαν ὅτι ὁ Ρήγας εἶχε βλάχικη καταγωγὴ κατέγραψε ὁ Gustav Weigand στά 1890, πού ἐπισκέφθηκε τό Βελεστίνο: «Einer der bekannteren Diehler des modernen Griechenlands, Riga (Pheraeos), ist dort aus einer arom. Familiē geboren...». Bλ. G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig 1895, τόμ. 1, σελ. 203.

201. Γ. Ντόντου-Γ. Παπαθανασίου, *Τό Περιβόλι, ἡ ἀετοφωλιά τῆς Πίνδου, Θεσσαλονίκη* 1973, σελ. 55.

202. Δημητρίου Τρ. Παπαζήση, *Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)*, Αθήνα 1976, σελ. 15.

έμπόρων, ἐπιστημόνων, οἵτινες ὁμοίως ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Ρήγας ἦτο Βλάχος, δεικνύοντες τά ἐν τῇ βλαχικῇ συνοικίᾳ θεμέλια τῆς οἰκίας του».

Ἐκ νέου προβάλλεται ως ἐπιχείρημα ὅτι ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος, ἐπειδὴ ὁ χῶρος ὃντου ἦταν τό σπίτι του βρίσκεται «Ἐν τῇ βλάχικῃ συνοικίᾳ». Ἐπαναλαμβάνουμε μέ εἴμαστη ὅτι τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» βρίσκεται ἐκτός τοῦ οἰκοδομικοῦ ίστοῦ τοῦ Βελεστίνου, στά χωράφια (βλ. τή σχετική φωτογραφία). Ἐπί πλέον, ἡ χριστιανική τότε συνοικία, τό Βαροῦσι, ἐκτεινόταν μέχρι τίς ὑπώρειες τῆς Μαλούκας (βλ. τό τοπογραφικό διάγραμμα τοῦ Βελεστίνου, πού σχεδιάσθηκε ἀπό τόν Ρήγα) καὶ καταστράφηκε στά Ὁρλωφικά καὶ τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821²⁰³. Ἡ μετά τήν ἀπελευθέρωση, στά 1881, ἐγκατάσταση τῶν Βλάχων στό χῶρο κοντά τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» δέν μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἐκ τῶν ὑστέρων ίστορικό τεκμήριο ὅτι τάχα ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος!!!

V. Ὁ Ἀντώνιος Κολτσίδας²⁰⁴ στό βιβλίο του «Οἱ Κουτσόβλαχοι, ἔθνολογική καὶ λαογραφική μελέτη» ἀναφέρει πολλές φορές ὅτι ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν Βλάχος, χωρίς φυσικά νά καταχωρίζει καμμιά τεκμηρίωση. Ἡς ἐπισημανθεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ συγγραφέας στό βιβλίο του παραθέτει πλούσια βιβλιογραφία ἀπό ὃντου λείπουν (γιατί ὅραγε;) οἱ ἐργασίες τῶν σοβαρῶν ιστορικῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τοῦ Ἀπ. Δασκαλάκη καὶ τοῦ Βλάχου Λεάνδρου Βρανούση, οἱ ὅποιοι ἔχουν γράψει καὶ γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Μάλιστα, ἡ Επιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης

203. Βλ. παραπάνω τή μαρτυρία τοῦ Leake καὶ Σπυρίδωνος Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις περί τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, Ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 149-152, ὃντου καταχωρίζεται ἐκθεση τῶν Βελεστινιωτῶν, κατά τό 1882, γιά «τά ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας θυσίας τῶν κατοίκων τοῦ Βελεστίνου» πρός τόν ὑπουργό Δικαιοσύνης Γ. Φιλάρετο.

204. Ἀντώνιον Κολτσίδα, Οἱ Κουτσόβλαχοι. ἔθνολογική καὶ λαογραφική μελέτη, τόμος 1, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 74, 82, 94, 118. Πρβλ. Ἀθ. Καραθανάστη (βιβλιοκρισία) Μακεδονικά, τόμ. 16, 1976, σελ. 405-407. Βλ. ἐπίσης τήν ὑποσημείωση ὅρ. 188.

Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα εγγράφως ἔχει γνωστοποιήσει στόν κ. Κολτσίδα, στίς 11 Απριλίου 1995, τή σχετική βιβλιογραφία και τά ιστορικά τεκμήρια περί της καταγωγῆς τοῦ Ρήγα. Θέλουμε νά πιστεύουμε ότι θά πρυτανεύσει τό ἐπιστημονικό κριτήριο και ὅχι ἡ δοποιαδήποτε σκοπιμότητα, ἐφ' ὅσον εἶναι φιλόλογος καθηγητής και ἔχει λάβει τόν τίτλο τοῦ Διδάκτορος Ιστορίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

VI. Ενδιαφέρον παρουσιάζει τό βιβλίο τοῦ Θεόδωρου Σαράντη²⁰⁵ μέ τίτλο «Τό χωριό Περιβόλι Γρεβενῶν», γιά τήν προχειρότητα και ρηχότητα τῶν ἐπιχειρημάτων, πού ὁ συγγραφέας παραθέτει, χωρίς τήν ἀρμόζουσα ἐπιστημονική διερεύνηση τῶν στοιχείων. Καταχωρίζει ίδιαίτερο κεφάλαιο μέ τόν τίτλο «Ρήγας Φεραίος», ὅπου αὐθαίρετα προσπαθεῖ νά «διορθώσει», ὅπως σημειώνει μέ αὐταρέσκεια στή σελ. 103, βασικά στοιχεῖα τῆς βιογραφίας τοῦ Ρήγα. Γιά νά ἀποδείξει ότι ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος, φέρνει ώς ἐπιχειρήματα τά ἔξῆς:

α) Οἱ δίγλωσσοι βλαχόφωνοι κάτοικοι τοῦ Βελεστίνου σήμερα εἶναι ἐγκατεστημένοι στόν χῶρο ὅπου βρίσκεται και ὁ χῶρος μέ τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα», ἐνῶ οἱ ντόπιοι ἐλληνόφωνοι βρίσκονται στό πεδινό μέρος. Ἔξ αυτοῦ καταλήγει στό συμπέρασμα ότι ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος!!!

Στή σελ. 101 ὑποστηρίζει ἀνιστόρητες θέσεις γιά τό χῶρο, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ «Ἐλληνόφωνοι» κάτοικοι τοῦ Βελεστίνου στήν ἐποχή τοῦ Ρήγα. Καί εἶναι ἀντιεπιστημονικά τά ὅσα γράφει, γιατί παίρνει τά σημερινά δεδομένα, τήν τωρινή ἐγκατάστασή τους στό Βελεστίνο και τήν μεταθέτει στήν ἐποχή τοῦ Ρήγα. Γράφει:

«Οἱ Ἐλληνόφωνοι κάτοικοι εύρισκοντο καὶ βρίσκονται μέχρι σήμερα, στήν ὀλότητά τους σχεδόν, ἐγκατεστημένοι στό πεδινό μέρος, πέρα ἀπό τό Κεφαλόβρυνσο καὶ ἔξω ἀπό τά τείχη τῶν Φερῶν».

Εἶναι ὅμως γνωστό ἀπό τούς περιηγητές και τούς ιστορικούς ότι οἱ Ἐλληνες κάτοικοι τοῦ Βελεστίνου κατοικοῦσαν στήν ἐλ-

205. Θεόδωρου Σαράντη, *Τό χωριό Περιβόλι Γρεβενῶν*, Ἀθήνα 1977.

ληνική συνοικία, στό Βαροῦσι. Μετά τό 1881, τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας ἐγκαταστάθηκαν στά εύφορα μέρη τοῦ Βελεστίνου κοντά στούς μπαχξέδες, ὅπου κατοικοῦσαν προηγουμένως οἱ Τοῦρκοι, ἐνῶ οἱ βλαχόφωνοι σιγά-σιγά ἔκτοτε ἀπέκτησαν μόνιμη κατοικία στά υψηλότερα μέρη καί ἀποτέλεσαν τόν βλαχομαχαλᾶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ καί ὁ Σπ. Λάμπρος²⁰⁶.

β) Ὑποστηρίζει ὁ Θ. Σαράντης πώς τό ὄνομα «Ρήγας» δέν ἦταν βαπτιστικό τοῦ ἑθνεγέρτη καί οὔτε ὡς ὄνομα συνηθίζεται στό Βελεστίνο. Συγκεκριμένα στή σελ. 102 γράφει:

«Τό ὄνομα Ρήγας δέν εἶναι βαπτιστικό του, οὔτε σάν βαπτιστικό συνηθίζετο στό Βελεστίνο, ὅπως πολλοί ύποστηρίζουν.

Εἶναι ψευδώνυμο ἢ λογοτεχνικό ὄνομα, πού ὁ ἴδιος ἔδωσε στόν ἑαυτόν του γιά συνωμοτικούς λόγους καί γιά νά μήν προκαλέσει ἀντεκδικήσεις τῶν Τούρκων κατά τῶν συγγενῶν του».

Καί αὐτά, ὅτι τό ὄνομα Ρήγας εἶναι ψευδώνυμο ἢ λογοτεχνικό (!) πού ὁ ἴδιος ἔδωσε στόν ἑαυτό του, γράφονται στά 1977 σέ ἐποχή κατά τήν ὁποία ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμός βιβλιογραφικῶν ἐργασιῶν καί ἐγγράφων σχετικά μέ τά θέματα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ὁλα αὐτά θά ἔπρεπε ὁ συγγραφέας νά τά εἶχε μελετήσει γιά νά ἀπέφευγε τήν προκρούστρια μέθοδό του, μιά καί εἶχε τή φιλοδοξία νά διορθώσει τά σχετικά μέ τή βιογραφία τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ!

Γιά τό πραγματικό ὄνομα τοῦ Βελεστινλῆ ἀναφέραμε στό πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου. Δυστυχῶς ὅμως δέ μελετήθηκε ἀπό τόν συγγραφέα ἢ σχετική βιβλιογραφία, γιά να βεβαιωθεῖ περί τοῦ θέματος. Γιά τό ἄν τό ὄνομα «Ρήγας» ὡς βαπτιστικό ὄνομα συνηθίζονταν ἢ συνηθίζεται καί σήμερα στούς ἐλληνόφωνους κατοίκους τοῦ Βελεστίνου παρατηροῦμε τά ἀκόλουθα: στά 1896 ὁ Γ. Θεοφίλου²⁰⁷, σημειώνει ὅτι «... μείναντες ἐπί τετραετίαν ἐν Βελεστίνῳ γινώσκομεν ὅτι τό ὄνομα Ρήγας εἶναι σύνηθες ἐν Θεσσαλίᾳ καί πολλοί γέροντες φέρουσι αὐτό». Ἐπί πλέον, ἡ ἔρευνά μας στό Ὑποθηκοφυλάκειο Φερῶν-Βελεστίνου, τό ὅποιο ἔχει ἀπό τό

206. Βλ. τό κείμενο τῆς παραπομπῆς 168 ἀπό τόν Σπ. Λάμπρου, «Ἡ πατρίς τοῦ Ρήγα», Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 15, 1921, σελ. 63.

207. Γεωργίου Θεοφίλου, *Βιογραφία Ρήγα Φεραίου*, 1896, σελ. 12.

1882 συμβόλαια, ἔδειξε πώς τό βαπτιστικό ὄνομα «Ρήγας» ἀπαντάται μόνο στούς Ἑλληνόφωνους²⁰⁸ κατοίκους τοῦ Βελεστίνου, ἐνῶ ἀπουσιάζει στούς δίγλωσσους βλαχόφωνους κατοίκους του. Οὐδεὶς φέρει τό ὄνομα «Ρήγας».

γ) Ὁ Θ. Σαράντης στήν χωρίς ἐπιστημονικά τεκμήρια ἐπιχειρηματολογία του σημειώνει, σελ. 103, ὅτι τό ὄνομα «Ἀσήμω» (πού σύμφωνα μέ τή λαϊκή παράδοση ὄνομαζόταν ἡ ἀδελφή τοῦ Ρήγα) δέν ἀπαντάται στούς Ἑλληνόφωνους τοῦ Βελεστίνου. Συγκεκριμένα σημειώνει ὅτι:

«τό ὄνομα Ἀσήμω (Τσήμα καὶ Τσημίκα χαϊδευτικά στήν Περιβολιώτικη διάλεκτο) μόνο στούς Περιβολιώτες συναντᾶται καὶ ὅχι στούς Ἑλληνόφωνους τοῦ Βελεστίνου».

Ἄποψη ἀτεκμηρίωτη, χωρίς ἔρευνα τοῦ συγγραφέα στό Βελεστίνο. Ἀν εἶχε κάνει μιά σχετική διερεύνηση θά διαπίστωνε ὅτι τό ὄνομα ἀπαντάται καὶ στούς Ἑλληνόφωνους «γραικούς». Ἡ κόρη μου, ἡ μητέρα μου, ἡ προγιαγιά μου, καθώς καὶ ἄλλα ὁκτώ βαπτιστικά ὄνόματα, πού πρόχειρα συγκεντρώθηκαν, φέρουν τό ὄνομα «Ἀσημώ»²⁰⁹ στοιχεῖο πού δείχνει τήν προχειρότητα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Θ. Σαράντη.

δ) Ἀκόμη ὑποστηρίζει ὅτι:

«τό ὄνομα «Κυρίτζης», πού θεωρεῖται ὡς ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ρήγα καὶ ὅρισμένοι ὑποστηρίζουν πᾶς εἶναι συνηθισμένο στό Βελεστίνο, δέν εἶναι ἀλήθεια. Οὔτε στούς βλαχόφωνους οὔτε στούς ἑλληνόφωνους κατοίκους συνηθίζεται».

Ἄναληθές κατά τό ἥμισυ, διότι πράγματι δέν ἀπαντάται στούς βλαχόφωνους ἀλλά συνηθίζεται στούς ἑλληνόφωνους. Ἀναφέ-

208. Ἐνδεικτικά ἀναφέρονται τά ἀκόλουθα ὄνόματα: Ρήγας Μπαντέκας, Ρήγας Νέμτσας, Ρήγας Παϊπάης, Ρήγας Γιασλακιώτης, Ρήγας Καραμπερόπουλος, Ρήγας Καζάς, Ρήγας Δανιήλ, Ρήγας Σανίδας στό Στεφανοβίκειο, Ρήγας Λάππας στό Ριζόμυλο.

209. Ἀκόμη σημειώνουμε: Ἀσημώ Σίγουρα, Ἀσημώ Χατζάκου, Ἀσημώ Δανιήλ, Ἀσημώ Παπαστεργίου, Ἀσημώ Μακροπούλου, Ἀσημώ Χαλιαμούρδα, Ἀσημώ Κοντομήτρου, Ἀσημώ Συρταδιώτη. Ἄς ὑπογραμμισθεῖ ὅτι τό ὄνομα Ἀσημώ εἶναι πολύ συχνό καὶ στή νήσο Ανδρο.

ρουμε τό δνομα τοῦ Κυρίτζη Βισβίκη και τοῦ παπποῦ του ὁμοίως Κυρίτζη, ὅπως ἐπίσης τοῦ Κυρίτση Ἀλ. Παπαϊωάννου στό Ριζό-μυλο, τοῦ Κυρίτση Ἀθ. Πανταζῆ στό Στεφανοβίκειο, τοῦ Κυρίτση Γ. Μπανταβάνου και Κυρίτση Π. Μπανταβάνου στόν "Ἄγιο Γεώργιο Φερῶν.

ε) Ἀναφέρει ὅτι κατά τίς παραδόσεις τῶν Βλάχων, ὁ πατέρας τοῦ Ρήγα ἦταν ἀγωγιάτης «κιρατζῆς» και ἄρα, καταλήγει, ἦταν Περιβολιώτης!!!

Δέν μποροῦμε μέ τήν ύπόθεση τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ πατέρα νά καταλήγουμε στή βλάχικη καταγωγή. Όστόσο σύμφωνα μέ τίς τοπικές παραδόσεις, τίς ὁποῖες δημοσίευσε ὁ Ν. Πολίτης²¹⁰ στά 1885, ὁ πατέρας τοῦ Ρήγα «Εἶχε κτήματα πολλά...». Συγκεκριμένα γράφει:

«Κατά τάς διηγήσεις τῶν Φεραίων πρεσβυτῶν, ὁ πατέρι τοῦ Ρήγα ὠνομάζετο Κυριαζῆς.... ἦν ὁ εὐποράτερος τῶν ἐν Φεραῖς Ἑλλήνων εἰχε κτήματα πολλά, τρία μεγάλα χάνια, ἐμπορικόν κατάστημα (μαγαζί), βυρσοδεψεῖον, βαφεῖον και ἐργοστάσιον ἐν ᾧ εἰργάζοντο πλείονες τῶν τεσσαράκοντα ἔργατῶν, κατασκευάζοντες τάπητας, σαγιάκια και διάφορα ὅλλα ἐγχώρια ὑφάσματα».

Σταθήκαμε περισσότερο στό βιβλίο τοῦ Θ. Σαράντη, διότι ἀφιερώνει ἴδιαίτερο κεφάλαιο μέ τίτλο «Ρήγας Φεραίος» και ἐπί πλέον διότι, ὅπως σημειώνει (σελ. 103) ἥθελε νά διορθώσει τά βασικά στοιχεῖα τῆς βιογραφίας τοῦ Ρήγα! Φυσικά ἥθελε νά τά διορθώσει σύμφωνα μέ τήν προκρούστρια μέθοδο και ὅχι μέ τήν ἐπιστημονική βάσανο, μέ τη χρησιμοποίηση τῶν τεκμηρίων και τῆς πλούσιας βιβλιογραφίας. Ἀκόμη και γιά ἓνα ὅλο λόγο σταθήκαμε στό βιβλίο τοῦ Θ. Σαράντη, γιατί συχνά οἱ μετέπειτα συγγραφεῖς, χωρίς φυσικά νά μποῦν στόν κόπο τῆς ἐπιστημονικῆς διερεύνησης τῶν ιστορικῶν πηγῶν, παραπέμπουν ὀβασάνιστα στό βιβλίο τοῦ Θ. Σαράντη, γιά τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

VII. Κατά τό 1990 κυκλοφόρησε στό Βελεστίνο τό δίγλωσσο βιβλίο τοῦ Γιαννάκη Ντόντου²¹¹. "Ἐνα ἀπλοϊκό κείμενο, που

210. Ν. Πολίτου, «Ἡ νεότης τοῦ Ρήγα», *Ἐστία*, 1 Ιανουαρίου 1885, σελ. 14. Πρβλ. Λ. Βρανούση, *Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη*, Ἀθήνα [1954], σελ. 8.

211. Γιαννάκη Ντόντου, *Φανταστική ἀλήθεια*, Βελεστίνο 1990.

χρησιμοποιεῖ τόν ύποθετικό συλλογισμό τοῦ Εὐελπίδη ὃς βεβαιότητα καθώς ἐπίσης καὶ τήν ύπόθεση πώς ἀφοῦ σήμερα τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» βρίσκεται κοντά στόν βλαχομαχαλᾶ, ἄρα ὁ Ρήγας θά ἦταν Βλάχος. Ἀκόμη ὃς ἐπιχείρημα(!!) παραθέτει καὶ τήν ἄποψη πώς δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἐπαναστάτης Ρήγας νά βγῆκε ἀπό τούς μόνιμους κατοίκους τοῦ Βελεστίνου, ἀπό τούς πεδινούς.

VIII. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ περίπτωση τοῦ γνωστοῦ Ἀγγλου ἴστορικου C. M. Woodhouse²¹², ὁ ὅποιος ζήτησε συγνόμη γιά τήν ἴστορική ἀνακρίβεια, ὅτι τάχα ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος, πού δημοσίευσε στό βιβλίο του μέ τίτλο «Η Ἑλληνική Ἐπανάσταση». Στόν καθηγητή κ. Woodhouse μέ ἐπιστολή, στίς 6 Σεπτεμβρίου 1989, γνωρίσαμε τή σχετική βιβλιογραφία τοῦ Βλάχου ἴστορικοῦ Λέανδρου Βρανούση, τονίζοντας τήν ἐπιστημονική ἀνακρίβεια, πού ἀναγράφει στό βιβλίο του. Δημοσιεύεται στή συνέχεια ἡ ἀπαντητική ἐπιστολή του, 10 Σεπτεμβρίου 1995:

«Σᾶς εὐχαριστῶ θερμά γιά τό εὐγενές γράμμα σας. Ἀναγνωρίζω τό λάθος πού ἔκανα γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Ή μόνη δικαιολογία μου εἶναι ὅτι ἔγραψα τό βιβλίο μου γιά τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση πρός 38 ἑτῶν, δηλαδή ἐνωρίτερα ἀπό τίς τελευταῖς ἔρευνες τοῦ κ. Βρανούση καὶ ἄλλων».

Πρόσφατα κυκλοφόρησε στά ἑλληνικά σέ μετάφραση τό βιβλίο τοῦ Rich. Clogg²¹³ μέ τίτλο «Συνοπτική ἴστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας», ὅπου ἐπαναλαμβάνεται ἀτεκμηρίωτα ἡ ἴδια ἀνακρίβεια γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Η ἐπιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα ἀπέστειλε σχετική ἐπιστολή, 12 Μαΐου 1995, μέ τήν ἀπαραίτητη ἐπιστημονική βιβλιογραφία πρός ἐνημέρωση τοῦ συγγραφέα.

212. C. M. Woodhouse, 1821. Ὁ πόλεμος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, Ἀθήνα 1978, σελ. 95. Βλ. καὶ ἐφημ. «Φωνή τοῦ Βελεστίνου», ἀρ. φύλ. 45, 1989, σελ. 3 καὶ ἀρ. φύλ. 66, 1995.

213. Richard Clogg, Συνοπτική ἴστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας, Ἀθήνα 1995, σελ. 226-227.

IX. Ιδιαίτερα έντυπωσιακή γιά τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ είναι ἡ περίπτωση τοῦ συγγραφέως βαλκανιολόγου, γνώστη τῆς βιβλιογραφίας Ἀχιλλέα Λαζάρου²¹⁴, ὁ ὅποιος στό βιβλίο του «Βαλκάνια καὶ Βλάχοι» σημειώνει πώς «βλάχος ἦταν καὶ ὁ Ρήγας Φεραίος». Καί γιά νά ύποστηρίξει βιβλιογραφικά τήν ἀποψη αὐτή παραμερίζει ὅλες τίς γνωστές σοβαρές καὶ τεκμηριωμένες ἐργασίες περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ (γιατί ἄραγε;) τοῦ Ἀπ. Δασκαλάκη, ἀκόμη καὶ τοῦ Βλάχου Λέανδρου Βρανούση, τ. Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἐλληνισμοῦ καὶ παραπέμπει (ποῦ;) σέ μελέτη πού δέν ἔχει ἀμεσο ἀντικείμενο μέ τόν Ρήγα Βελεστινλῆ, στό βιβλίο Κ. Δ. Κωτσοκάλη²¹⁵, «Ο Κατσαντώνης τῆς Ρωμιοσύνης. Νέα θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θρύλου του». Μάλιστα ὁ κ. Λαζάρου στήν ἴδια παραπομπή στή συνέχεια παρατηρεῖ: «Ωστόσο ὅσα γράφει γιά τούς Κουτσοβλάχους κι Ἀρβανιτοβλάχους (σ. 15) καὶ γιά τήν πολυωνυμία τους (σ. 12) συσκοτίζουν τό θέμα. Γιά τά ὀνόματα τῶν Βλάχων βλ. εἰδικό ὑποκεφάλαιο Λαζάρου, Ἀρωμουνική, 84 κ.ε.». Μά ἀν ὁ Κ. Δ. Κωτσοκάλης «συσκοτίζει» τό θέμα γιά τούς «Κουτσοβλάχους» καὶ «Ἀρβανιτοβλάχους», τότε γιατί ὁ κ. Λαζάρου τοῦ δίνει ἐμπιστοσύνη στό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ δεν προσφεύγει στούς ἱστορικούς τοῦ Ρήγα καὶ ιδιαίτερα στό Βλάχο Λέανδρο Βρανούση. Ἀς σημειωθεῖ, ὥστόσο, ὅτι καὶ ὁ Κ. Δ. Κωτσοκάλης²¹⁶ χωρίς τεκμηρίωση ἀναφέρει τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Συγκεκριμένα γράφει:

«Βλάχοι ἦταν ὁ Ρήγας Φεραίος, ὁ Κωλέττης, ὁ Στουρνάρας, ὁ Ἀβέρωφ, ὁ Τοσίτσας, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Σπ. Λάμπρου (γράφε Λάμπρος) καὶ πλῆθος ὄλλοι ἀνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ εὐεργέτες τῆς Ἑλλάδος».

214. Ἀχ. Λαζάρου, *Βαλκάνια καὶ Βλάχοι*, ἐκδόσεις Φ. Σ. Παρνασσός, Ἀθήνα 1993, σελ. 128.

215. Κ. Δ. Κωτσοκάλη, *Ο Κατσαντώνης τῆς Ρωμιοσύνης. Νέα θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θρύλου του*, Ἀθήνα 1977, σελ. 20.

216. Κ. Δ. Κωτσοκάλη, δ. π.

Χ. Στό πρόσφατο βιβλίο του Γ. Έξαρχου²¹⁷ «Αύτοί είναι οι Βλάχοι», όπου χωρίς έπιστημονική τεκμηρίωση, χωρίς βιβλιογραφία, σάν ξνα παραφιλολογικό κείμενο γράφονται τά γνωστά όφελη έπιχειρήματα: άφοῦ τό «Σπίτι του Ρήγα» είναι στόν βλαχομαχαλᾶ, ἀρα Βλάχος ήταν καί ο Ρήγας. Έπι πλέον παραθέτει καί ξνα βλάχικο τραγούδι που λέει δτι ο Ρήγας είναι ἀπό τό Περιβόλι. Καί ἀφοῦ τό λέει τό τραγούδι, καί μάλιστα τό τραγούδι αὐτό τραγουδήθηκε καί μπροστά στό βασιλιᾶ Παῦλο, ἀπόδειξη φαίνεται τῆς ιστορικῆς ἐγκυρότητας (!), ἀρα, καταλήγει, ο Ρήγας ήταν Βλάχος!!!. Άκομη φέρνει καί τό ἀστεῖο έπιχειρημα δτι δέν είναι δυνατόν ξναν ἐπαναστάτη σάν τόν Ρήγα νά τόν ἔχουν βγάλει οι πεδινοί!!! Λέες καί χάνονταν ή ἐπαναστατικότητα τῶν Περιβολιωτῶν ποιμένων, στούς κάθε ἔξι μῆνες πού διέμειναν στό Βελεστίνο.

Η Έπιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερδν-Βελεστίνου-Ρήγα σέ σχετικό ἔγγραφο της ἀναιρεῖ τά ἀναγραφόμενα στό βιβλίο. Μάλιστα, τό ἔγγραφο τό κοινοποίησε σέ διάφορους φορεῖς καί δημοσιεύθηκε στήν ἐφημερίδα τοῦ Συλλόγου Βελεστινιωτῶν Αθηνῶν «Φωνή τοῦ Βελεστίνου», ἀρ. φύλ. 66, Ιαν.-Μάρτ. 1995. Έπίσης, ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς δημοσιεύθηκαν στήν ἐφημερίδα τῶν Τρικάλων «Τρικαλινά Νέα»²¹⁸, όπου μάλιστα καταχωρίσθηκε καί η ἀπαντητική ἐπιστολή τοῦ προέδρου τῆς Κοινότητας Περιβολίου Γρεβενῶν. Συγχαίρουμε τή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας γιά τή δημοσίευση τῶν δύο κειμένων.

217. Γ. Έξαρχου, *Αύτοί είναι οι Βλάχοι*, Αθήνα 1995. Πρβλ. Σαράντου Καργάκου, (βιβλιοκρισία), περιοδ. Οἰκονομικός, 7 Μαρτίου 1996, σελ. 77, όπου χαρακτηριστικά σημειώνει μεταξύ τῶν ἄλλων, «Οσο γιά τούς ίσχυρισμούς τοῦ Γ. Έξαρχου δτι ο Καποδίστριας, Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Ρήγας... είναι Βλάχοι ουδεμία ἀντίρρηση. Αρκεῖ νά προσκομίζει στοιχεῖα».

218. Έφημ. *Τρικαλινά Νέα*, Τρικάλων Θεσσαλίας, 14-5-1995.

XI. Ό Περιβολιώτης Γιάννης Παπαθανασίου²¹⁹ στό βιβλίο, του «Ιστορία τῶν Βλάχων (εἰκονογραφημένη)», χωρίς ἐπίσης τεκμήρια ἐπαναλαμβάνει πώς ὁ Ρήγας ἦταν Βλάχος, ἔχοντας μάλιστα θέσει καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ρήγα στό ἔξωφυλλο²²⁰ τοῦ βιβλίου. Ἐκτός τῶν ἄλλων γράφει καὶ ἀνιστόρητα πράγματα πώς τάχα τό Βελεστῖνο ιδρύθηκε ἀπό τοὺς Βλάχους (!!!) μετά τήν καταδίωξή τους ἀπό τὸν Ἀλῆ πασᾶ.

Γιά τὰ ἀνιστόρητα καὶ ἀτεκμηρίωτα τοῦ βιβλίου, στείλαμε τήν παρακάτω ἐπιστολή στίς 2 Μαΐου 1977 στό γνωστό δημοσιογράφο καὶ συγγραφέα κ. Ν. Ι. Μέρτζιο, τοῦ ὅποιου προλογικό κείμενο ὑπάρχει στό βιβλίο καὶ τοῦ ὅποιου τή διεύθυνση εἶχαμε στή διάθεσή μας:

-
219. Γιάννη Παπαθανασίου, *Ιστορία τῶν Βλάχων (εἰκονογραφημένη)*, Β' ἔκδοση. Ιστορική θεώρηση τοῦ βιβλίου Χρῆστος Ἀρτόπουλος, καθηγητής ιστορίας. Θεσσαλονίκη 1994. Διερωτώμεθα σχετικά μέ τόν Ρήγα Βελεστινλῆ τί θεώρηση ἔκανε δι καθηγητής ιστορίας!
220. Συνήθης ἡ τακτική αὐτή τῶν βλαχόφωνων συγγραφέων νά θεωροῦν τόν Ρήγα Βελεστινλῆ ἐκ προοιμίου Βλάχο καὶ νά θέτουν τήν εἰκόνα του στό ἔξωφυλλο τῶν βιβλίων τους, χωρίς δμως νά παραθέτουν τά ιστορικά τεκμήρια τῆς ἀπόψεως τους γιά τή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα. Αὐτή ἡ παράθεση νομίζουμε δι τί ἀποδυναμώνει στά μάτια τοῦ ἀντικειμενικοῦ μελετητή καὶ τά ὑπόλοιπα στοιχεῖα τοῦ βιβλίου τους. Γιά παράδειγμα ἀναφέρεται τό βιβλίο τοῦ Στεφάνου Ν. Σωτηρίου, *Oἱ Βλαχόφωνοι τοῦ Εύρωπαϊκοῦ καὶ Βαλκανικοῦ χώρου*, Ἀθήνα 1998, δπου στή σελ. 45 ἀναγράφεται δι τί «Ἀπό τό Βλαχόφωνο Βελεστῖνο τῆς Θεσσαλίας κατάγονταν καὶ δι ἐθνομάρτυρας ἐθνεγέρτης Ρήγας Φεραίος». Ἀποψη δμως ιστορικά ἀτεκμηρίωτη, παρά τή σχετική ἐνημέρωση τοῦ συγγραφέα, στίς 14-7-1997, καὶ τήν παράθεση τῶν ἐπιστημονικῶν ιστορικῶν στοιχείων γιά τή μή βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα.
‘Ωστόσο δμως στό σημειο ἐδώ θέλουμε νά συγχαροῦμε τόν καθηγητή κ. Φώτη Κιλιπίρη, Πρόεδρο τῆς Πανελλήνιας Ἐνωσης Πολιτιστικῶν Συλλόγων Βλάχων, δ ὅποιος κατά τήν ἐπιμέλεια τοῦ καλαίσθητου Ἡμερολογίου τοῦ 1998, τοῦ ἀφιερωμένου στήν ἐπέτειο τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, στό θέμα τῆς καταγωγῆς του τήρησε μιά ἐπιστημονική στάση ἀπέφυγε τούς ἀνιστόρητους ἀφορισμούς περί τάχα βλάχικης καταγωγῆς τοῦ Ρήγα καὶ σημείωσε ἀπλᾶ καὶ μόνο δι τί ὁ Ρήγας εἶναι «κατά μία παράδοση βλάχικης καταγωγῆς ἀπό τό Περιβόλι τῆς Πίνδου».

«Άγαπητέ κ. Μέρτζιο,

Πρόσφατα διαβάσαμε τό βιβλίο του κ. Γιάννη Παπαθανασίου, *Ιστορία τῶν Βλάχων εἰκονογραφημένη*, Β' ἔκδοση, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 1994, ὅπου καταχωρίζεται κείμενό σας, μέ τίτλο «*Βλάχοι: Ἐ, ὅχι καὶ μειονότητα*», σελ. 25-28, στό όποιο ἀναφέρεσθε καὶ στήν καταγωγή τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, ὅτι δηλαδή ἦταν βλαχόφωνος, σελ. 27.

Δέν ξέρουμε ἄν πράγματι ἔχετε ιστορική τεκμηρίωση γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ἢ τό ἀναγράφετε ἐπειδή μνημονεύεται στό βιβλίο ἀπό τὸν κ. Κ. Σταματίου, σελ. 21, πού ἀναφέρει: «*Βλάχος τὴν καταγωγή-ἐκ Περιβολίου Πίνδου οἱ γονεῖς του-Ὄ Ρήγας Φεραίος*», καθώς καὶ ἀπό τό συγγραφέα κ. Γιάννη Παπαθανασίου, πού σημειώνει χωρίς τεκμηρίωση ἀλλά ἀντιεπιστημονικά αὐθαίρετα καὶ λαθεμένα: «*ὅ βλαχόφωνος Ρήγας Φεραίος ὁ Βελεστινλῆς «ἐκ Περιβολίου τῆς Πίνδου ὅρμόμενος»*», σελ. 45, «*Ρήγας Φεραίος (βλαχόφωνος ὁ ἴδιος)*» σελ. 47, «*Δέ θά παραλείψω νά ἀναφερθῶ μέ λίγα λόγια καὶ στή γενέτειρα τῶν γονιῶν τοῦ Ρήγα Φερραίου, τό Περιβόλι*», καὶ πιό κάτω «*Τότε (μετά τίς ἐπιδρομές τῶν Τουρκαλβανῶν) ἐγκατέλειψαν ὄριστικά τό Περιβόλι πάμπολλες οἰκογένειες ἰδρύοντας νέα χωριά στή Θεσσαλία, ὅπως τό Βελεστίνο, τό Νέο Περιβόλι, τό Νέο Περιβολάκι κ.λπ. Ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς οἰκογένειες ἦταν καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ρήγα Φεραίου, πού ἐγκαταστάθηκε στό Βελεστίνο, ὅπου ύπάρχει καὶ σήμερα ἀναπαλαιομένο τό σπίτι τους στόν Περιβολιώτικο συνοικισμό*», σελ. 59 καὶ ἀκό-μη «...τῶν βλαχόφωνων Ἐλλήνων, Ρήγας Φεραίος...», σελ. 69.

Σᾶς γνωρίζουμε ὅτι τό Βελεστίνο δέν ἰδρύθηκε ἀπό τοὺς Περιβολιῶτες καὶ ὅτι δέν ὑπάρχει, ὅχι ἀναπαλαιωμένο σπίτι τοῦ Ρήγα, ἵσως ὁ κ. Παπαθανασίου νά τό ἔχει δεῖ στήν φαντασία του, ἀλλά οὔτε τοῖχος παρά μόνο ὁ χῶρος τοῦ Σπιτιοῦ τοῦ Ρήγα βρίσκεται ἔξω ἀπό τό σημερινό χωριό καὶ ὅχι στόν «*Περιβολιώτικο συνοικισμό*», ὅπως καὶ πάλι λαθεμένα γράφτηκε πιό πάνω.

Άγαπητέ κ. Μέρτζιο, ἐπειδή εἴστε συγγραφέας καὶ δημοσιογράφος σᾶς γνωστοποιοῦμε ὅτι:

1. Η ιστορική ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν ντόπιος, γηγενής καὶ ὅχι καταγόμενος ἀπό τό Περιβόλι, ὅπως θέλει νά τό δείξει αὐθαίρετα καὶ χωρίς μαρτυρίες καὶ ἐπι-

- στημονικά ιστορικά τεκμήρια τόσο ό κ. Παπαθανασίου όσο και άρκετοι άλλοι, πού γράφουν χωρίς νά τεκμηριώνουν τά γραφόμενά τους, (έσωκλείονται σχετικά ἔγγραφά μας, πού τούς ἔχουμε ἀποστείλει).
2. Ό εθνεγέρτης και πρωτομάρτυρας πάντοτε ύπεγραφε ώς «Ρήγας Βελεστινλῆς» στά βιβλία και στά ἔγγραφά του. Ποτέ δέν χρησιμοποίησε τό «Περιβολιώτης».
  3. Οι βλαχόφωνοι Ἐλληνες, πού μετακινοῦνταν μέ τά κοπάδια τους θεωροῦσαν ώς πατρίδα τους τά βλαχοχώρια, πού τότε μάλιστα ἦταν καί σέ ἀκμή, και ὅχι τά μέρη τοῦ κάμπου, ὅπου ἔχειμωνιαζαν.
  4. Μελετῶντας τή ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Βιέννη 1797 τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ πορατηροῦμε ὅτι δέν εἶναι ἀναγεγραμμένα τά όνομαστά τότε βλαχοχώρια Περιβόλι, Σαμαρίνα, Βωβοῦσα κ.λπ. Δέ νομίζετε κ. Μέρτζιο ὅτι ἀν ὁ Ρήγας γνώριζε τό Περιβόλι, ἀν οἱ γονεῖς κατάγονταν ἀπό ἐκεῖ. Θά τό εἶχε καταχωρίσει στή Χάρτα του, στήν όποια ὠστόσο τόσα και τόσα χωριά ἔχει περιλαβει: 'Ο Ρήγας ἀγνοοῦσε παντελῶς τό Περιβόλι.
  5. Σᾶς γνωρίζουμε ὅτι ό γνωστός Ἀγγλος ιστορικός C. M. Woodhouse, πού πρόσφατα, τό 1995, ἔχει γράψει στά ἀγγλικά και βιβλίο γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ, στήν ἐπιστολή μας συνοδευόμενη ὅμως μέ τήν ἀπαραίτητη ἐπιστημονικά βιβλιογραφία, σχετικά μέ τήν ύποστηριζόμενη ἀποψή του ὅτι ό Ρήγας ἦταν βλαχόφωνος στό βιβλίο του «1821, ὁ Πόλεμος τῆς Ἐλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας», Ἀθήνα 1974, σελ. 95, μᾶς ἀπάντησε, στίς 10-9-1989, ώς ἔξῆς: «... Ἀναγνωρίζω τό λάθος πού ἔκανα γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Ή μόνη δικαιολογία μου εἶναι ὅτι ἔγραψα τό βιβλίο μου γιά τήν Ἐλληνική Ἐπανάσταση πρό 38 ἑτῶν. δηλαδή ἐνωρίτερα ἀπό τίς τελευταῖς ἔρευνες τοῦ κ. Βρανούση και ἄλλων», ἡ ύπογράμμιση δική μας.

Συνημμένως ἀποστέλλονται σχετικά ἔγγραφα γιά τή διόρθωση τοῦ όνοματος τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στά Σχολικά ἔγχειρίδια Ιστορίας τῆς ΣΤ' Τάξεως Δημοτικοῦ και τῆς Α' Τάξεως Λυκείου, «ἡ Φωνή τοῦ Βελεστίνου» ἀρ. 66, Ιαν.-Μάρτ. 1995, μέ κείμενό μας γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα καθώς και βιβλία τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, πού ἔχουμε ἐπανεκδόσει.

Εύελπιστοῦμε ὅτι ἡ ἐπιστολή μας θά γίνει ἀφορμή γιά μιά πιό διεξοδική μελέτη τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέ διόρθωση τῆς ἴστορικῆς ἀνακρίβειας τῆς καταγωγῆς του καί μιά εὐκαιρία ἐπικοινωνίας μας.

Μέ τιμή, γιά τό Δ.Σ. τῆς Ἐπιστημονικῆς
 Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα
 Ὁ Πρόεδρος Δρ Δημ. Καραμπερόπουλος,
 δ Γ. Γραμματέας Δημ. Κογκούλης»

‘Ο κ. Μέρτζιος μέ ἐπιστολή του, στίς 8-5-1997, μᾶς ἀπαντάει σχετικά:

«Ἀγαπητοί κύριοι, Σᾶς ευχαριστῶ θερμά πού εἶχατε τήν καλοσύνη νά μοῦ διαβιβάσετε τίς ἐπιστημονικές παρατηρήσεις σας γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Μετά τιμῆς Νικόλαος Ι. Μέρτζιος. Δημοσιογράφος-Πρόεδρος Κοινότητας Νυμφαίου».

XII. Γιά τήν τάχα βλάχικη καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ γίνεται ἀναφορά χωρίς στοιχεῖα στό «Ἡμερολόγιον 1997» τῆς Πανελλήνιου Ὁρθοδόξου Ἐνώσεως (Π.Ο.Ε.) ἀφιερωμένο «εἰς τόν Βλαχόφωνον Ἐλληνισμόν», πού κείμενά του δημοσιεύθηκαν στήν ἐφημερίδα «Ὀρθόδοξος Τύπος». Πρός ἐνημέρωση τῆς ἐφημερίδας καί τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἡμερολογίου ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα στάλθηκαν δύο ἐπιστολές, μέ τίς ὅποιες ζητούσαμε τά ἐπιστημονικά στοιχεῖα γιά τή βλάχικη, ὅπως ὑποστήριζαν, καταγωγή τοῦ Ρήγα. Δυστυχῶς ή Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἡμερολογίου ἀποφεύγει νά ἀπαντήσει ἐπί τῆς οὐσίας. Νά προσκομίσει, δηλαδή, τά ἴστορικά τεκμήρια, τά ὅποια συνηγοροῦν ὑπέρ τῶν ἀπόψεών της. Δικαιολογεῖται ὅμως, πού δέ γράφει ἐπί τῆς οὐσίας τού θέματος, γιατί δέν ἔχει τεκμήρια. Καί πῶς νά ἔχει ἴστορικά τεκμήρια ἀφοῦ ὅλα τά ἴστορικά στοιχεῖα, τόσο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ὅσο καί τῶν ἐγκύρων ἴστορικῶν ἐρευνητῶν «μιλοῦν» γιά τήν ντόπια καταγωγή τοῦ Ρήγα; Μάλιστα, ἀπέφυγε νά δημοσιεύσει τή δεύτερη ἐπιστολή μας, ἀλλά ἀρκέσθηκε μόνο στή δική της ἀπάντηση, χωρίς καί πάλι νά προσκομίσει τά ἴστορικά στοιχεῖα γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ.

Η πρώτη μας ἐπιστολή στάλθηκε στις 17 Απριλίου 1997 και δημοσιεύθηκε στό φύλλο τῆς 23 Μαΐου 1997 τῆς ἐφημερίδος «Ορθόδοξος Τύπος». Στή συνέχεια, ή Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα γιά πληρέστερη ἐνημέρωση καὶ ζητῶντας ἐπιμόνως τά ἐπιστημονικά τεκμήρια τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε., τά ὅποια δικαιολογοῦν τήν ἄποψή της περί τῆς βλαχικῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα, ἔστειλε τήν ἐπιστολή στίς 3 Ιουνίου 1997, τήν ὅποια καὶ δέν ἔφεραν στή δημοσιότητα, παρά μόνο τήν ἀπάντησή τους, γι' αὐτό καὶ παρατίθεται παρακάτω:

Ἄξιότιμε κ. Διευθυντά,

Εὐχαριστοῦμε γιά τή καταχώριση στό φύλλο τοῦ «Ορθοδόξου Τύπου» τῆς 23 Μαΐου 1997, τῆς ἐπιστολῆς μας, μέ τήν ὅποια προσκομίσαμε δρισμένα στοιχεῖα σχετικά μέ τήν καταγωγή τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ, ὅτι δηλ. ἦταν ντόπιος Βελεστινλῆς καὶ ὅχι βλαχόφωνος ἀπό τά χωριά τῆς Πίνδου. Ὅσο γιά τήν ἀπάντηση τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε. ἔχουμε νά παρατηρήσουμε τά ἀκόλουθα:

1. Γιά τό γεγονός ὅτι ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν γηγενής καὶ ὅχι βλαχόφωνος, παραπέμψαμε σέ ἐπιστημονικές ἐργασίες τοῦ διεθνοῦς κύρους καὶ εἰδικοῦ στή μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μάλιστα Βλάχου ιστορικοῦ καὶ τ. Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Λέανδρου Βρανούση. Η Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἡμερολογίου θά ἔπρεπε νά τίς λάβει ὑπ' ὄψιν τῆς, γιά νά ἔχει μιά σωστή θέση στό θέμα καὶ νά ἀποφεύγει τό ἀφοριστικό, χωρίς τεκμήρια, γιά τόν Ρήγα: «Τό ὅτι ἦταν Βλαχόφωνος Ἑλλην ἔχει ἀποδειχθεῖ (ποῦ καὶ πότε ρωτᾶμε;) ἀπό τόν κορυφαῖο Ἑλληνα Βαλκανιολόγο καὶ εἰδικό στά θέματα τῶν Βλάχων δρα Ἀχιλλέα Λαζάρου...». Θά περιμέναμε ὀκόμη ή Συντακτική Ἐπιτροπή νά μᾶς παρέπεμπε σέ κάποια ἐπιστημονική ἐργασία σχετικά μέ τόν Ρήγα καὶ τό θέμα τῆς καταγωγῆς του. Η Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα ἔχει συγκεντρώσει σχεδόν ὅλη τή βιβλιογραφία γιά τόν Ρήγα, ἀλλά ὅμως ἐπιστημονική ἐργασία τοῦ δρα Ἀχιλλέα Λαζάρου γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ εἰδικότερα γιά τό θέμα τῆς καταγωγῆς του, δέν ἔχουμε ὡς

τώρα συναντήσει. Μέχαρά θά θέλαμε νά μᾶς τή μνημονεύατε, ὃν μᾶς διαφεύγει, γιατί ή επιστημονική ἀλήθεια εἶναι βασικός μας στόχος.

Ωστόσο, σᾶς γνωρίζουμε ὅτι ὁ κ. Ἀχ. Λαζάρου στό βιβλίο του «Βαλκάνια καὶ Βλάχοι», Ἀθήνα 1993, σελ. 128, σημειώνει: «Ορθῶς ὁ Κωτσοκάλης παρατηρεῖ ...Βλάχοι ἦταν ὁ Ρήγας Φεραίος, ὁ Κωλέττης, ὁ Στουρνάρας, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Σπ. Λάμπρος...». Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ κ. Λαζάρου, ὁ ὄποιος εἶναι πολυγραφώτατος ἱστορικός καὶ γνώστης τῆς ἐπιστημονικῆς βιβλιογραφίας, χρησιμοποιεῖ βιβλιογραφία ὅχι τῶν εἰδικῶν ἱστορικῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, ὥπως π.χ. τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀπ. Δασκαλάκη ἢ τοῦ Βλάχου Λέανδρου Βρανούση, ἀλλά παραπέμπει, γιά νά στηρίξει τήν ἀνυπόστατη ἀποψή του περί βλάχικης καταγωγῆς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, σέ ἔργο ὅσχετο (γιατί ἄραγε;) μέ τόν Ρήγα Βελεστινλῆ στό ἔργο τοῦ Κ. Δ. Κωτσοκάλη, «Ο Κατσαντώνης τῆς Ρωμιοσύνης. Νέα θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θρύλου του», Ἀθήνα 1977, σελ. 20». Μάλιστα, στήν ὑποσημείωσή του, ὁ κ. Λαζάρου παρατηρεῖ: «Ωστόσο ὅσα γράφει (δηλ. ὁ Κωτσοκάλης) γιά Κουτσοβλάχους κι Ἀρβανιτοβλάχους (σ. 15) καὶ γιά τήν πολυωνυμία τους (σ. 12) συσκοτίζουν τό θέμα. Γιά τά δύνοματα τῶν Βλάχων βλ. εἰδικό ὑποκεφάλαιο Λαζάρου, Ἀρωμονική, 84 κ.ἔ.». Ἀν πράγματι, ὥπως γράφει ὁ κ. Λαζάρου, ὁ συγγραφέας Κωτσοκάλης τά ὅσα γράφει γιά Κουτσοβλάχους «συσκοτίζουν», τότε πώς θά δώσουμε ἐμπιστοσύνη καὶ γιά ὅσα γράφει γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, τήν ὄποια δέν τεκμηριώνει κατ' οὐδένα τρόπο;

2. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή προσπερνάει τό γεγονός ὅτι ὁ ἐθνομάρτυρας Ρήγας στά βιβλία του, στά ἔγγραφά του δέ χρησιμοποιήσε ἄλλο ὄνομα (Περιβολιώτης κ.λπ.), παρά μόνο τό «Βελεστινλῆς», δηλωτικό καὶ τῆς καταγωγῆς του.
3. Σχετικά μέ τά τοπωνύμια πού ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς κατέγραψε στή ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ὅπου περιλαμβάνει ἀκόμη καὶ τήν ἐπιπεδογραφία (τοπογραφία) τοῦ Βελεστίνου, τῆς γενέτειρας του, καὶ μάλιστα μερικές φορές γράφει καὶ τίς πιο μικρές λεπτομέρειες, ὅμως δέ σημειώνει, δέν καταχωρίζει τό πιθανό (κατά τή Συντακτική Ἐπιτροπή) χωριό τῆς καταγωγῆς του τό Περιβόλι ἢ τή Σαμαρίνα ἢ τήν Ἀβδέλα, μπο-

ροῦμε νά ποῦμε πώς «προσβλητικό» (ή υπογράμμιση δική μας) δέν είναι γιά τόν Ρήγα, πού δέ γνώριζε τό χωριά Περιβόλι, Σαμαρίνα κ.λπ., ἀλλά ή διατύπωση ἀστήρικτων και ἀτεκμηρίωτων ἀπόψεων είναι προσβολή γιά τή νοημοσύνη τοῦ ἀναγνώστη. Γιατί ὁ καθένας μας σέ παρόμοια περίπτωση τό πρῶτο πού θά είχε γράψει θά ἦταν ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς του. Κάτι πού τό ἔχουν παραδεχθεὶ και οἱ κύριοι Κων. Χολέβας και Στέφανος Σωτηρίου (πρόσφατη προσωπική ἐπικοινωνία), οἱ ὅποιοι μάλιστα ἔγραψαν και κείμενα στό Ἡμερολόγιο τῆς Π.Ο.Ε. Ὁς κοιτάξει ή Συντακτική Ἐπιτροπή τίς λεπτομέρειες πού ὁ Ρήγας καταγράφει, ἀκόμη και μικρά χωριουδάκια στή Μαγνησία καθώς και στή Βλαχία, ὅπου ἔζησε και τά γνώριζε. Ὅτιοντε, γι' αὐτό και τά καταχωρίζει. Ὅτι είχε καταγωγή ἀπό τό Περιβόλι, ὁ κάθε νουνεχής ἄνθρωπος φρονεῖ πώς θά το είχε καταχωρίσει στή ΧΑΡΤΑ του. Βέβαια, αὐτές τίς παρατηρήσεις τίς ἔχει γράψει ὁ Βλάχος ἴστορικός Λέανδρος Βρανούσης και σᾶς παραπέμψαμε στίς μελέτες του, πού καθῆκον τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπής θά ἦταν νά τίς ἔξετάσει, ἐφ' ὅσον μέλη τῆς, θέλουμε νά πιστεύουμε, θά είναι ἐπιστήμονες μέ γνώση τῆς ἴστορικῆς βιβλιογραφίας.

4. Ὅσον ἀφορᾶ τή μνημόνευση τῆς περιπτώσεως τοῦ C. M. Woodhouse, θά πρέπει ή Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἡμερολογίου νά δίνει σημασία σ' αὐτά πού γράφουμε. Δέν ζητήσαμε τόν Woodhouse κριτή και τιμητή τῶν ἔθνικῶν ζητημάτων, ὅπως γράφει ή Συντακτική Ἐπιτροπή, ἀλλά τόν μνημονεύσαμε (μιά και ἔχει γράψει βιβλίο γιά τόν Ρήγα Βελεστινλῆ), γιά τήν ἴστορική ἀνακρίβεια, πού ἔγραψε σέ παλαιότερο βιβλίο του γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Καί ὅταν τοῦ προσκομίσαμε τήν ἐπιστημονική βιβλιογραφία και τίς μελέτες τοῦ Βλάχου ἴστορικοῦ Λέανδρου Βρανούση, πώς ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς δέν ἦταν βλαχόφωνος, ἀλλά ντόπιος ἀπό τό Βελεστίνο, παραδέχθηκε τό λάθος του και διόρθωσε τήν σχετική ἀνακρίβεια.
5. Εύχαριστοῦμε τή Συντακτική Ἐπιτροπή γιά τά συγχαρητήρια πού μᾶς δίνει γιά τήν ἀποκατάσταση τοῦ ὀνόματος, μετά ἀπό διακόσια χρόνια τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ.

Η ἀποκατάσταση ὅμως δέν γίνεται μόνο «ἄς πρός τό πραγματικό ὄνομά του», ἀλλά καὶ γιά τήν καταγωγή του, πού ὅλες οἱ σοβαρές ἐπιστημονικές ἐργασίες μιλοῦν ὅτι ἦταν ντόπιος γηγενής καὶ ὅχι ἀπό τό Περιβόλι τῆς Πίνδου. Μᾶς ἐνδιαφέρει κ. Διευθυντά ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ μόνο καὶ ὅχι οἱ σκοπιμότητες. Γι' αὐτό καὶ μέχρι τό Γ' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», 2-5 Οκτωβρίου 1997, πού θά συγκληθεῖ στό Βελεστίνο, θά ἐκδοθεῖ ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία μας καὶ σχετικό βιβλίο μέ τίτλο «Ονομα καὶ καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ». Ἰστορικές ἀνακρίβειες, παρερμηνεῖες καὶ παραχαράξεις», ὅπου θά καταχωρισθοῦν ὅλες οἱ «εύτραπελες», ἀστήριχτες στήν ἐπιστημονική βάσανο ἀπόψεις, πού ἔχουν δημοσιευθεῖ, πάντοτε αὐθαίρετα καὶ χωρίς ἐπιστημονική βιβλιογραφική τεκμηρίωση.

Σᾶς στέλνουμε καὶ φωτοτυπία ἀπό τή ΧΑΡΤΑ, γιά νά δεῖτε μόνοι σας πόσα, ἀκόμη καὶ μικρά χωριά, γνώριζε ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς, πού τά καταχωρίζει στή Μαγνησία καὶ στή Βλαχία, στίς ὅποιες ἔζησε, ἐνῶ ἀντίθετα λείπουν τό Περιβόλι, ἡ Σαμαρίνα.

Αν κατάγονταν ἀπό ἑκεῖ, καὶ πάλι τονίζουμε, θά τά κατέγραφε στή Χάρτα του.

Μέ τιμή γιά τό Δ.Σ. τῆς Ἐπιστημονικῆς
Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα
‘Ο Πρόεδρος Δρ Δημ. Καραμπερόπουλος,
‘Ο Γ. Γραμματέας Δημ. Κογκούλης.

Σ’ αὐτήν τή δεύτερη ἐπιστολή τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε. ἀπαντάει, στίς 25 Ιουλίου 1997, μέ τό παρακάτω κείμενο ἀποφεύγοντας ὅμως νά δημοσιεύσει, (γιατί ἀραγε;) τήν ἐπιστολή τῆς Ἐπιστημονικῆς μας Ἐταιρείας. Ἐμεῖς ὅμως δημοσιεύουμε ὅλα τά κείμενα διότι μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἀνεύρεση τῆς ἀλήθειας καὶ στό ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα καὶ γιατί δέν ἔχουμε καμμιά σκοπιμότητα, ἀνταποκρινόμενοι στήν παρακαταθήκη τοῦ ἐθνεγέρτη καὶ ἐθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλῆ:

«“Οποιος ἐλεύθερα συλλογᾶται, συλλογᾶται καλά».

Απάντησις τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε. εἰς τὴν ἀπό 3. 6. 1997 ἐπιστολήν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα (τὴν ὅποια ὅμως δέν δημοσίευσε).

«Ἐμεῖς διατηροῦμε τίς ἀπόψεις μας ὡς πρός τὸ θέμα τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία διατηρεῖ τίς δικές της. Ἐκεῖνο πού πρέπει πάντα νά παραμένη στό ἐπίκεντρο τῆς συζητήσεως εἶναι τό πνεῦμα καὶ ἡ οὐσία τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε. ὅτι δηλαδή, ὁ Βλαχόφωνος Ἐλληνισμός εἶναι γνησιότατο καὶ δυναμικότατο κομμάτι τοῦ Ἐθνους μας. Καὶ εἰλικρινά δέν καταλαβαίνουμε γιατί μία σοβαρή καὶ μέ πατριωτικούς σκοπούς Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία ἀναστατώνεται καὶ ἐνοχλεῖται καὶ μόνο μέ τὴν πιθανότητα νά ἥταν Ἐλληνοβλάχος ὁ Ἐθνομάρτυς Ρήγας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει συγχαίρουμε τὴν ἐν λόγῳ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία γιά τό ἐνδιαφέρον της ὑπέρ τῆς μνήμης τοῦ Ρήγα Βελεστίνλη καὶ θεωροῦμε ἀναγκαία τὴν πραγματοποίηση ἐκδηλώσεων γιά τό ἔργο του ἐφέτος τόν Δεκέμβριο, πού συμπληρώνονται 200 χρόνια ἀπό τή σύλληψή του. Τό Ἐλληνικό Κράτος ἄραγε θά θυμηθῇ ὅτι τόν Ιούνιο τοῦ 1998 συμπληρώνονται 200 χρόνια ἀπό τόν μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ρήγα στό Βελιγράδι;»

Τό σχόλιό μας ὡς ἀπάντηση

1. Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα στό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα ἀπό τό Βελεστίνο ἔχει τίς θέσεις της, πού εἶναι θέσεις τῶν ἴστορικῶν τοῦ Ρήγα Βελεστίνλη καὶ ἔχει καταθέσει τά ἐπιστημονικά ἐπιχειρήματα καὶ τήν ἀντίστοιχη βιβλιογραφική τεκμηρίωση. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Π.Ο.Ε. βεβαίως ἔχει κάθε δικαίωμα νά ἐμμένει στίς ἀστήρικτες καὶ ἀντιεπιστημονικά δικές της ἀπόψεις ἀποφεύγοντας μάλιστα νά προσκομίσει τήν βιβλιογραφική τεκμηρίωση τῶν ἀπόψεών της: (μάλιστα δέν ἔχει, τί νά προσκομίσει!).

Υποστηρίζετε πώς ὁ Ρήγας Βελεστίνλης Θετταλός ἥταν Βλάχος τήν καταγωγή καὶ μάλιστα σημειώνατε χαρακτηριστικά: «Τό ὅτι ἥταν Βλαχόφωνος Ἐλλην ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπό τόν κορυφαῖο Ἐλληνα Βαλκανιολόγο καὶ εἰδικό στά θέματα τῶν Βλά-

- χων δρα Ἀχιλλέα Λαζάρου...». Καί μετς σᾶς ρωτήσαμε «ποῦ καὶ πότε» δημοσιεύθηκε ἡ σχετική ἐργασία γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα. Τό δι τι δέν τήν ἀναφέρατε ἐπιβεβαιώνει αὐτό πού σᾶς γράψαμε δι τι δηλαδή δέν ἔχει δημοσιευθεῖ ἀπό τόν κ. Λαζάρου ἐργασία γιά τήν καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ. Ὡστόσο, θέλετε νά ἀγνοεῖτε τίς ἐργασίες τοῦ Βλάχου ἱστορικοῦ καὶ εἰδικοῦ στά θέματα τοῦ Ρήγα Λέανδου Βρανούση. Ἐνα μποροῦμε νά ποῦμε στήν περίπτωση αὐτή, πώς θέλει τόλμη ἥ ἐλευθερία τῆς γνώσεως καὶ ἥ ἀποδοχή τῆς ἀλήθειας.
2. Η συζήτηση ἀπό τήν Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερδων-Βελεστίνου-Ρήγα δέν γίνεται γιά τό ἄν ό Βλαχόφωνος Ἑλληνισμός εἶναι δυναμικό κομμάτι τοῦ ἔθνους μας. Βεβαίως καὶ εἶναι. Σ' αὐτό τό θέμα εἶναι ἔκπαθηρη ἥ θέση μας. Μάλιστα μέλη τῆς Ἐπιστημονικῆς μας Ἐταιρείας καθώς καὶ μέλη τοῦ Δ.Σ. τῆς εἶναι Βλάχοι.
- Η συζήτηση γίνεται γιά τήν καταγωγή τοῦ ἔθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ. Τί λένε τά ἱστορικά τεκμήρια. Ἀν ἀναφέρανε δι τι καταγόταν ἀπό τό Περιβόλι πάλι Ἑλληνας, πάλι ἔθνεγέρτης θά ἦταν καὶ καμάρι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως εἶναι καὶ τόσοι ἄλλοι Βλάχοι ἀγωνιστές. Εμεῖς δέν ἔχουμε κανένα πρόβλημα. Τώρα ὅμως πού τά ἐπιστημονικά ἱστορικά τεκμήρια μιλοῦν δι τοῦ Ρήγας ἦταν ντόπιος, γιατί μιλάτε γιά πιθανότητες; Ἐδῶ ἔχουμε βεβαιότητες, ὅχι πιθανότητες. Ρωτᾶμε καὶ ἐμεῖς μέ τή σειρά μας, καὶ δέν «καταλαβαίνουμε», γιατί ἐπιμένετε σέ κάτι ἐπιστημονικά ἀστήρικτο; Ἀφοῦ δέν ἔχετε τεκμήρια, ἀφοῦ οἱ ἔγκυροι ἱστορικοί σᾶς λένε τό σωστό; Τί εἶναι αὐτό πού σᾶς κάνει νά ἐπιμένετε τόσο πολύ καὶ «ἀναστατώνεσθε καὶ ἐνοχλεῖσθε» ἀπό τήν ἱστορική ἀλήθεια, δι τοῦ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦταν ντόπιος τήν καταγωγή, ἀπό τό Βελεστίνο; Ἀφέλεια; Πεῖσμα; Τί;
3. Θέλουμε νά πιστεύουμε δι τι θά πρυτανεύσει τό κριτικό πνεῦμα τῆς μελέτης τῶν ἱστορικῶν στοιχείων πού προσκομίσαμε καὶ τῶν στοιχείων πού ἰσχυρίζεσθε δι τι ἔχετε. Ἐτσι στήν ἐπέτειο τῶν διακοσίων χρόνων νά ἔχει ἀποκατασταθεῖ καὶ στίς συνειδήσεις δι τοῦ Ρήγας Ἠταν ντόπιος καὶ ἔκπαθηρη ἀπό τό Βελεστίνο, τό ὅποι πολλές φορές μνημόνευσε στά ἔργα του: στό Φυσικῆς ἀπάνθισμα, στό Νέο Ἀνάχαρσι, στή δωδεκάφυλλη Χάρτα τῆς Ἑλλάδος, ὅπου τοῦ ἀφιέρωσε ὄλοκληρο τοπογραφικό διάγραμμά του, ὅμνο στή γενέτειρά του, πού θά διατηρείται, δισο θά ὑπάρχει καὶ Χάρτα του.

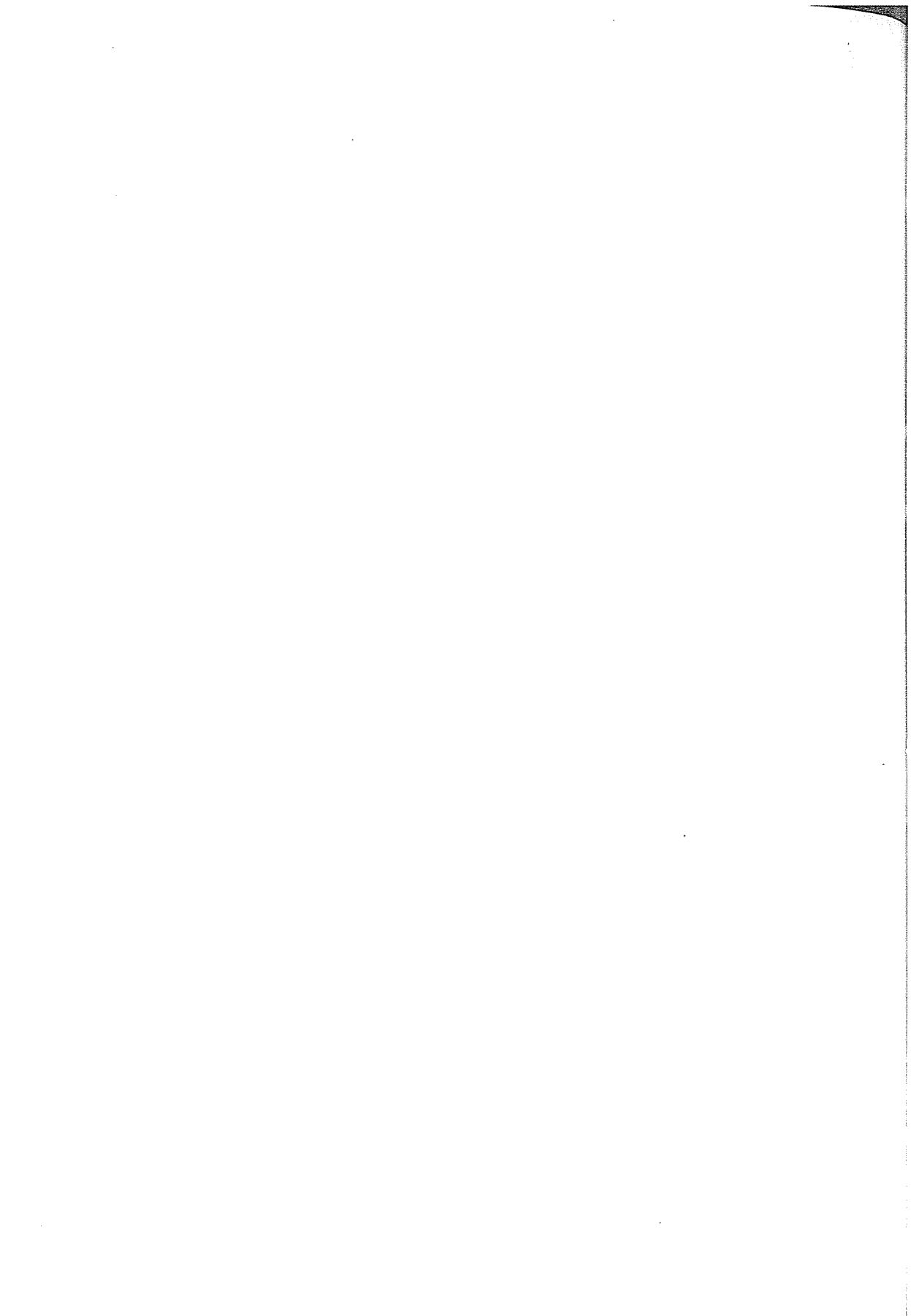
Ἐκεὶ στή γενέτειρά του, στό Βελεστίνο γνώρισε τήν σκλαβιά καὶ τήν τυραννία, πού περιγράφει στόν Νέο Ἀνάχαρσι, «Οἱ συχνοί ἄδικοι φόνοι κατά τῶν χριστιανῶν, ὅπου γίνονται τήν σῆμερον ἐδῶ, ἥθελον ἔρημάσει ἐξ ὀλοκλήρου αὐτήν τήν πόλιν, ἂν αἱ φυσικαὶ χάριτες της δέν ἥθελον τούς ἀναγκάζει νά υπομένουν ὅλα, διὰ ν' ἀφήσωσι κάν τά κόκκαλά των ἐκεῖ ὅποῦ ἐτάφησαν καὶ αἱ προπάτορές των. Ὁ Ἀνάχαρσις δέν ἐστέκετο μῆτε μίαν στιγμήν τώρα, ἀλλ᾽ ἔφευγε νά κρυφθῇ τό γληγορότερον εἰς τά ἐνδότερα τῆς Σκυθίας του». Ἀλλά καὶ ἐκεὶ εἶχε τήν πρώτη γεύση του Ἑλληνισμοῦ, τῶν ἀρχαίων Φερῶν τοῦ Ἀδμήτου, τόν δυναμισμό τοῦ Ἰάσονα τῶν Φερῶν, πρωτεργάτη τῆς ἔνωσης τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐκεὶ στά αἰώνια ἀναβλύζοντα ἀπό τά σπλάχνα τῆς γῆς τοῦ Βελεστίνου νερά τῆς Ὑπέρειας Κρήνης, τοῦ Κεφαλοβρύσου, θά συνέλαβε τή διαχρονική ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐκεὶ θά ἔνοιωσε, καθώς θ' ἀγγιζε τά ἀρχαῖα κιονόκρονα τῆς γενέτειράς του καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Μαγνησίας, πώς ἡ γνώση τῆς ἱστορίας μας εἶναι ἡ μεγάλη δύναμή μας. Ἐκεὶ, θά αἰσθάνθηκε αὐτό πού τόνισε στό πρῶτο του βιβλίο, λίγα χρόνια μετά τήν ἀναχώρησή του ἀπό τή γενέτειρά του, τό Βελεστίνο, ἀπό τή Μαγνησία καὶ τή Θεσσαλία, πού ἔκτοτε δέν τά ξανᾶδε, πώς: «Ο Ἱερός τῆς πατρίδος ἔρως ἐμφωλεύει εἰς τήν καρδίαν καὶ ἡ καρδία δέν γηράσκει ποτέ»²²¹.

221. Ρήγα Βελεστινλή, Ἡθικός τρίπους. Ἡ βοσκοπούλα τῶν Ἀλπεων, Βιέννη 1797. σελ. 118

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Από τήν παράθεση τῶν στοιχείων τοῦ ἴδιου τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ἐγκύρων ἱστορικῶν του συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Ρήγας ἦταν ντόπιος, αὐτόχθων «Βελεστινλῆς Θετταλός»:

- α) Ὁ Ρήγας πάντα ὑπέγραφε στά ἔγγραφα καὶ ἔθετε στά βιβλία του τό «Ρήγας Βελεστινλῆς», δηλωτικό τοῦ τόπου καταγωγῆς του. Μερικές φορές προσέθετε καὶ τό «Θετταλός», δηλωτικό τῆς καταγωγῆς του ἀπό τήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Θεσσαλίας.
- β) Τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» βρισκόταν στό Βαροῦσι, πού ἀποτελοῦσε τή χριστιανική συνοικία καὶ καταλάμβανε τό ἔνα ἄκρο, ἐνῷ στό ἄλλο ἄκρο τοῦ Βελεστίνου ἦταν ἡ τουρκική συνοικία. Δέν ύπῆρχε τότε ὁ «βλαχομαχαλᾶς» καὶ ὁ «γραικομαχαλᾶς», πού δημιουργήθηκαν μετά τό 1881, μετά τήν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας.
- γ) Στή «Χάρτα τῆς Ἐλλάδος...» καταχωρίζει τήν ἐπιπεδογραφία, τό τοπογραφικό διάγραμμα τῆς γενέτειράς του, τοῦ Βελεστίνου, ἐνῷ ἀγνοεῖ τά βλαχοχώρια τῆς Πίνδου, Περιβόλι καὶ Βωβοῦσα. Τέλος,
- δ) Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἀναφέρει πολλές φορές στά βιβλία του τή γενέτειρά του, τό Βελεστίνο. Ἀντίθετα ἀπουσιάζει ὁποιαδήποτε ἀναφορά στά ὑποτιθέμενα ώς τόπο καταγωγῆς του τά χωριά Περιβόλι καὶ Βωβοῦσα.

Εύρετήριο Όνομάτων προσώπων*

- Αβέρωφ, Γεώργιος 41, 74, 106
Αγιος Γεράσιμος ὁ Νέος 75
Αδμητος 77, 118
Αθανάσιος, Ἱερομόναχος ὁ ἔξ
    Αγράφων 26
Αἰνιάν, Δημήτριος 39
Αλέξανδρος Μέγας 18, 24
Αλῆ-πασᾶς 32
Αμαντος, Κων. 25, 26, 29, 44,
    50, 51, 55, 57, 87, 97
Ανδροῦτσος 74
Ανθόπουλος, Ἰωάν. Υψηλούργος
    Παιδείας 62, 63
Αντωνιάδης, Γιάννης 35
Ανώνυμος ὁ Ἐλλην 32
Αργυρίου, Ἀστέριος 36
Αριστογείτων 34
Αρμόδιος 34
Αρς, Γκ. Λ. 46
Αρτόπουλος, Χρῆστος 108
Ασδραχᾶς, Σπ. 35
Ασπρέας, Γεώργιος 43
Ασώπιος, Εἰρηναῖος 81
Βαϊουτόπουλος, Γ. 54
Βακαλόπουλος, Ἀπ. 44
Βαλαμουτόπουλος, Χ. 40
Βαλαωρίτης, Ἀριστ. 74
Βαλέτας, Γ. 39, 41, 104
Βαρθελεμῆ 88
Βέης, Νίκος Α. 37
Βενιαμίν, Λέσβιος 31
Βεντότης, Γ. 17
Βερναδότη, Γάλλος πρόξενος 49
Βικέλας, Δ. 39
Βισβίκης, Κυρίτζης 26, 104
Βλαχάβας 74
Βουρνᾶς, Τάσος 57
Βουτιερίδης, Ἡλίας 43
Βρανούσης, Λ., 9, 10, 25, 26, 28,
    29, 31, 32, 35, 37, 44, 50, 57,
    61, 65, 87, 90, 93, 95-97, 100,
    105, 106, 110, 112-114, 117
Βώρου Φ.-Οἰκονομοπούλου Ξ.-
    Ἀσημομύτη Β. - Δημακοπού-
    λου Ν.-Κατσουλάκου Θ., Θέ
    ματα νεότερης και σύγ-
    χρονης ιστορίας, 62
Γαζῆς, Ἀνθιμος 28, 34, 83
Γεσνέρος 18
Γεωργάκης, Ὁλύμπιος 31

* Δέν εύρετηριάζονται τὰ ὄνόματα τὰ σχετικά μὲ τὸν Ρήγα,
ἐπειδὴ ἀναφέρονται σὲ δλες σχεδόν τίς σελίδες τοῦ βιβλίου.

- Γιαννακός, Γεώργιος 83
 Γιαννόπουλος, Ν. Ι. 26
 Γιασλακιώτης, Ρήγας 103
 Γκράτζιου, Ὁλγα 18
 Γόργιος 26
 Γούδας, Ἀναστ. 39, 49, 54, 55
 Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Γαλά-
     τεια 64
 Γρηγόριος Ε' 41
 Γριτσόπουλος, Τάσος 32
- Δανιήλ, Ἄσημω 103
 Δανιήλ, Μοσχοπολίτης 31
 Δανιήλ, Ρήγας 103
 Δάρβαρις, Δημήτριος 28
 Δασκαλάκης, Ἀπ. 33, 35, 37, 44,
     45, 50, 52, 57, 61, 65, 72, 73,
     93, 95-97, 100, 106, 113
 Δημάκης, Ι. Κ. 35
 Δημαρᾶς, Κ. Θ. 35, 39, 44
 Διᾶκος, Ἀθαν. 74
 Διονύσιος, Καλλιπολίτης 31
 Διονυσίου, Γεώργιος 83
 Δραγούμης, Ἰωάν. 53, 54
 Δυοβουνιώτης, Κ. 36
- Ἐνισλείδης, Χρ. 95, 98
 Ἐνεπεκίδης, Πολυχ. 30, 44, 45,
     74
 Ἐξαρχος, Γ. 77, 107
 Ἐνάγγελίδης, Τρύφων 46
 Ἐνέλπιδης 75, 99, 105
- Ζαβίρας, Γέωργιος 32
 Ζαλοκώστας, Γεώργιος 40
 Ζαμπέλιος, Ἰωάννης 29
 Ζάππας 74
 Ζιτσαῖος 26
- Ζωγράφος, Π. 36
 Ζωσιμᾶς, Ἐσφιγμενίτης 82, 89
- Θείρσιος, Εἰρηναῖος 34
 Θεοτόκης, Σπυρίδων Μ. 34
 Θεοφίλου, Γεώργιος 40, 51, 102
 Θεοχαράτος, Χρῆστος 57
 Θεοχάρης, Γ. 30
 Θωμᾶς, Γ. 26, 77
- Ἰάσων Φερῶν 77, 88, 118
 Ἱερόθεος Ἰωαννίνων μητροπο-
     λίτης 32
 Ἰντζεσίλογλου, Ἀργυρούλα 75
 Ἰωάννης Οἰκονόμου Λαρισ-
     σαῖος-Λογιώτατος 33, 35
 Ἰωάννης Ὀλύμπιος 31
 Ἰωάννου, Φίλιππος 41, 83
- Καζάς, Ρήγας 103
 Κακαβογιάννης, Εὐάγγελος 76,
     87, 89
 Καλαποθάκης, Δ. 40
 Καλαφάτης, Γεώργιος 34
 Καμαριανός, Νέστωρ (βλ. και
     Camariano Nestor) 29
 Καμαριανοῦ-Τσιοράν, Ἀριάδ-
     νη 34
 Καποδίστριας, Ἰωάνν. 28, 30, 34,
     45, 74, 107
 Καραβίτης, Γιώργος 33
 Καραθανάσης, Ἀθαν. 29, 100
 Καραϊσκάκης, Γ. 107
 Καρακάσσης, Δημήτριος 84
 Καραμπερόπουλος, Δημ. 8, 29, 42,
     44, 49, 61, 62, 84, 87, 111, 115
 Καραμπερόπουλος, Ρήγας 103
 Καργάκος, Σαράντος 107

- Καρκαβίτσας, Ἀνδρέας 40
 Κασομούλης, Νικ. 34
 Κατσαντώνης 106, 113
 Κιλιπίρης, Φώτης 108
 Κιλίφης, Τιμόθεος 64
 Κιρλιάνος, Χριστόδουλος 29
 Κογκούλης, Δημ. 111, 115
 Κοκκίδης, Ἰωάννης 82
 Κόκκινος, Διονύσιος 44
 Κολιοῦ, Νίτσα 76, 82
 Κόλλιας, Ἰωάν. 26
 Κολοκοτρώνης, Θ. 107
 Κολτσίδας, Ἀντ. 95, 100, 101
 Κονομάτης, Χριστόδουλος, 35
 Κονόμος, Ντίνος 39
 Κορδάτος, Γιάννης 34, 43, 55,
     57, 72, 93
 Κορδικᾶς, Παν. 29
 Κορωνιός, Ἀντ. 18, 51, 53, 66
 Κόσσος, Ἰωάννης 41
 Κουλαπῆς, Λώρης 56
 Κουμαριανοῦ, Αἰκ. 51
 Κούμας, Κωνσταντῖνος 10, 37
 Κουρίλας, Εὐλόγιος 43
 Κουροπαλάτης, Χρυσοβέργης 34
 Κουρτίδης, Ἀρ. Π. 40
 Κρέμος, Γεώργιος 32
 Κρυστάλλης, Κώστας 74, 106,
     113
 Κυριακοῦ, Ἀριστ. 43
 Κύριλλος Λαυριώτης 36
 Κωλλέτης, Ἰωάννης 33, 106, 113
 Κωνσταντᾶς, Γρηγόριος 28, 39,
     51, 77, 79
 Κωτσοκάλης, Κ. Δ. 106, 113
 Λαδᾶς Γ.-Α. Χατζηδήμος 18, 28
 Λάζαρος Τραπεζούντιος 31
 Λαζάρου, Ἀχιλλέας 106, 112,
     113, 117
 Λάϊος, Γεώργιος 31, 32, 87
 Λόμπρος, Σπ. 29, 42, 50, 51, 57,
     61, 74, 77, 100, 102, 106, 113
 Λαμπανιτζιώτης 26
 Λάππας, Κώστας 46
 Λάππας, Ρήγας 103
 Λασσάνης, Γεώργιος 34
 Λεγράνδ, Αἴμ., 17, 29, 42, 49, 51,
     55, 61
 Λεονάρδος, Ἰωάννης 36
 Λουΐζης, Σωτήρης 33
 Λουκιανός Σαμοσατεύς 33
 Λυσσανίου, Γοργίδας 34
 Νικολόπουλος, Κωνσταντῖνος 35
 Μαγιάκος, Π. 43, 55, 56
 Μάγνης, Νικόλαος 39, 77, 79
 Μακροπούλου, Ἀσημώ 103
 Μακρυγιάννης στρατηγός 36
 Μανδακάσης, Θωμᾶς 84
 Μαρμοντέλ 18
 Μαρρές, Γιάννης 64
 Ματσούκας, Σπύρος 53
 Μαυρογένης, Ι. 30
 Μελίρρυτος, Κυριακός 37
 Μέρτζιος, Νικόλαος I. 108-111
 Μεταστάσιο 18
 Μιχαλόπουλος, Φάνης 43, 52,
     53, 54, 55, 98
 Μοισιόδαξ, Ἰώσηπος 26, 31
 Μουσιοπούλου-Παπαθανάση,
     Καλλ. 95
 Μπανταβάνος, Κυρίτσης 26, 104
 Μπαντέκας, Ρήγας 103
 Μπέλλου Ζωή - Πτολεμαίου

- Δημ., *Κείμενα Νεοελληνικής λογοτεχνίας* 65
- Μπερερής, Πέτρος 59
- Μπρεσσέ, Γάλλος πρόξενος (βλ. και Brechet) 49, 50-52, 66
- Μυκονιάτης, Ἡ. Γ. 41
- Νάκος, Ἄθ. 62, 63
- Νέμτσας, Ρήγας 103
- Νερουλός, Ἰάκωβος Ρίζος 36
- Νικολαΐδης, Κλεάνθης 45
- Νικολίδης, Ἰωάννης 84
- Ντάνοβα, Νάντια 74
- Ντελόπουλος, Γεώργιος 76
- Ντόντος, Γιαννάκης 104
- Ντόντος, Γ. 99
- Ξάνθος, Ἐμμ. 39
- Οἰκονομίδης, Δημ. 28, 75
- Οἰκονόμου, Δημήτριος 30
- Οἰκονόμου, Μ. 39
- Πατπάης, Ρήγας 103
- Παλαμᾶς, Δημήτριος Ἰωάννου 41
- Πανᾶς, Παν. 41
- Πανταζῆς, Κυρίτσης 26, 104
- Πανταζῆς Τυρναβίτης 31
- Πανταζόπουλος, Νικόλαος 44
- Παντελοδήμος, Δημ. 41
- Παπαγεωργίου, Σταύρος 26, 51
- Παπαγιαννόπουλος, Ἰωάννης 43
- Παπαδόπουλος Βρετός, Ἀνδρέας 40
- Παπαδόπουλος, Κάρπος 41
- Παπαζήσης, Δημήτριος Τρ. 99
- Παπαζήσης, Χρήστος 99
- Παπαθανασίου, Γιάννης 99, 108-110
- Παπαϊωάννου Κυρίτσης 26, 104
- Παπαϊωάννου, Μ. Μ. 33
- Παπαρρηγόπουλος, Κων. 41
- Παπαστεργίου, Ἀσημώ 103
- Παργινοί 32
- Πάριος, Ἀθανάσιος 31
- Παυλίδης, Γ. 57
- Περραϊβός, Χριστόφορος 31, 32, 38, 39
- Περδικάρης, Μιχαήλ 38
- Πετρακάκος, Δ. Α., 45
- Πετσάλνικος, Φίλ., Ἀν. ὑπουργός 60, 62
- Πιπινέλης, Τ. 43
- Πλαγιαννάκου-Μπεκιάρη, Β. 33
- Πολίτης, Νικ. 52, 54, 57, 104
- Πολυλᾶς, Ἰάκωβος 41
- Πολυχρόνιος ὁ Θρᾶξ 31
- Πουύλιος, Γεώργ. 30
- Πουύλιου ἀδελφοί 31
- Πρίγγος, Ἰωάννης 26
- Προβελέγγιος, Ἀριστομένης 40
- Πρόκλος 25
- Προκόπιος Πελοποννήσιος 31
- Πρωτοψάλτης, Ἐμμ. 28
- Ραφτάνης, Σέργιος 39
- Ρούσσος, Πέτρος 57
- Ρώτας, Βασίλης 43
- Σάθας, Κων. 39, 49, 54
- Σακελλαρίδης, Κ. 40
- Σανίδας, Ρήγας 103
- Σαράντης, Θεόδωρος 101-104
- Σίγουρα, Ἀσημώ 103
- Σίνας 74
- Σκόκος, Κων. 40

- Σκορδέλης, Βλάσιος 40, 54
 Σκουβαρᾶς, Βαγ. 26, 39, 77
 Σκουλάτου Β.-Δημακοπούλου
   Ν.-Κόνδη Σ. *Ιστορία νεότερη*
   και σύγχρονη 60, 61, 62, 63
 Σολωμός, Δ. 41
 Σούρλας, Γεώργιος 62, 63
 Σπανδωδής, Γ. 64
 Σπανός, Κώστας 36
 Σπηλιάδης, Ν. 39
 Σταματίου, Κ. 109
 Στεργέλλης, Ἀριστ. 33
 Στέργιος Χατζῆ Κώνστας Ὄλυ-
   μπιώτης 18
 Στρατίκης, Πότης 65
 Στουρνάρας 106, 113
 Στωϊκός, Δημ. Α. 43
 Συρταδιώτη, Ἀσημώ 103
 Σχολάριος, Δωρόθεος 79
 Σωτηρίου, Στέφανος 108, 114
- Τερτσέτης, Γεώργιος 41
 Τοσίτσας 74, 106
 Τσούρικας, Μιχάλης 76
 Τυπάλδος, Ἰούλιος 39
- Ὑψηλάντης, Ἀλεξ. 30, 36, 45, 74
 Ὑψηλάντης, Νικόλαος 36
- Φιλάρετος, Γεώργιος 41, 100
 Φιλήμων, Ἰωάννης 34, 37
 Φιλιππίδης, Δανιήλ 51
 Φραγκίσκος αὐτοκράτωρ 30
- Ψύλλας, Γ., 35
- Χαλιαμούρδα, Ἀσημώ 103
 Χατζάκου, Ἀσημώ 103
- Χατζῆς Ἡ Τσαρούχᾶς, Ἀπόστο-
   λος 95
 Χολέβας, Κων. 114
 Χονδρονάσιος, Στέλλιος 59
 Χριστοβασίλης, Χρ. 40
- Alter, Franz Carl 31, 87
 Barthélemy, J 88
 Batzaria, N. 75
 Brechet (βλ. καὶ Μπρεσσέ) 50, 55
 Bremer, Frebrica 45
 Brigido 49, 53
 Camariano, N. (βλ. καὶ Καμα-
   ριανός Νέστωρ) 87
 Capidan, Th. 75
 Clogg, Richard 105
 Diamanti - Aminceanu, V. 75
 Dodwell, Edward 80
 Edmonds, E. M. 39, 45
 Engel, J. 31
 Evelpidis, C. 74
 Fauriel, Cl. 36
 Garagianni, Joan 75
 Holland, Henry 33
 Iken, Carl 36
 Iorga, N 29, 72, 73, 93
 Irmscher, Johannes 34
 Kampouroglou, D. Gr. 36
 Leake, William 33, 76, 83, 89, 100
 Mercantini, Luigi 44
 Moncean, Paul 79
 Pomardi, Simone 78, 80
 Pouqueville, F. 35
 Raybaud Maxime 45
 Scott 35
 Thiersch, Friedrich 34
 Weigand, Gustav 99
 Woodhouse, C. M. 105, 110, 114
 Xénopol, A.-D. 72, 73, 93

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Πρόλογος στή δεύτερη ἔκδοση.....	7
Πρόλογος στήν πρώτη ἔκδοση	9
Εἰσαγωγή	13
Σκοπός τῆς μελέτης	13
Τύλικό τῆς μελέτης.....	14

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΠΟΙΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

Ποιό όνομα ἀναγράφουν τά βιβλία τοῦ Ρήγα	17
Πῶς υπέγραφε ὁ Ρήγας	25
Ποιό όνομα ἀναγράφουν τά διάφορα ἔγγραφα.....	29
Πρῶτο συμπέρασμα	30
Τό όνομα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέχρι τά 1836.....	31
Δεύτερο συμπέρασμα	37
Ἐμφάνιση τοῦ όνόματος «Ρήγας Φεραίος»	37
Πρῶτες ἀπόπειρες ἐπαναφορᾶς τοῦ πραγματικοῦ όνόματος	42
Τό όνομα «Κωνσταντῖνος Ρήγας Φεραίος»	44
Ποιό τό πραγματικό όνομα: «Ρήγας Βελεστινλῆς» ἢ «Ἀντώνιος Κυριαζῆς»	47

Πώς προέκυψε τό «'Αντώνιος Κυριαζῆς»	49
Α'. Τό όνομα «'Αντώνιος»	49
Σχετικά μέ τό ἔγγραφο τοῦ Γάλλου Προξένου Μπρεσέ	50
Β'. Τό ἐπώνυμο «Κυριαζῆς».....	52
Πότε κατασκευάσθηκε τό «'Αντώνιος Κυριαζῆς»	52
Τρίτο συμπέρασμα	58
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.....	59
Α'. Διόρθωση Βιβλίου 'Ιστορίας τῆς Στ' Τάξεως Δημοτικοῦ	59
Β'. Διόρθωση Βιβλίου 'Ιστορίας τῆς Α' Τάξεως Λυκείου	60
Γ'. Διόρθωση Βιβλίου 'Ιστορίας τῆς Β' Τάξεως τοῦ Ε.Μ.Π.	63
'Ενημέρωση συγγραφέων σχετικά μέ τό όνομα τοῦ Ρήγα	64
Τό ἐπώνυμο τοῦ Ρήγα «Οἰκονομᾶς»	66
ΤΕΛΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ	67

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗ

Εἰσαγωγή.....	71
Πότε ἀνέκυψε τό θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλῆ.....	72
Χωροδιάταξη τοῦ Βελεστίνου κατά τήν ἐποχή τοῦ Ρήγα.....	75
Τί λέει ό Ρήγας Βελεστινλῆς γιά τήν καταγωγή του.....	83
Τί γράφει ό Ρήγας Βελεστινλῆς γιά τήν κατάσταση τῶν Βελεστινιωτῶν τῆς ἐποχῆς του	88
Τό «Σπίτι τοῦ Ρήγα» στό Βελεστίνο τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα	89
Το «Σπίτι τοῦ Ρήγα» στό σημερινό Βελεστίνο	90

‘Η «Χάρτα τῆς Ἐλλάδος» τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τό ⁹⁰	
Περιβόλι τῆς Πίνδου.....	
Τί γράφουν οἱ ιστορικοί συγγραφεῖς τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ ⁹³	
σχετικά μέ τὴν καταγωγὴ του	
Λαϊκές παραδόσεις σχετικά μέ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ρήγα ⁹⁵	
Βελεστινλῆ	
Συγγραφεῖς πού ἀτεκμηρίωτα ὑποστηρίζουν τή βλάχικη ⁹⁷	
καταγωγὴ τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ	
Τό σχόλιό μας ώς ἀπάντηση.....116	
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ	
ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗ	
119	
 Εύρετήριο δονομάτων προσώπων	
121	
 Περιεχόμενα.....127	

**ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ
ΔΗΜ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ**

1. «Ιατρικές γνώσεις τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στό ἔργο του "Φυσικῆς ἀπάνθισμα"», *Ύπέρεια*, τόμ. 1, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1986), Ἀθήνα 1990, σελ. 457-499 καὶ σέ ἀνάτυπο.
2. «Ρήγα Βελεστινλῆ *"Φυσικῆς ἀπάνθισμα"* καὶ Γαλλική *"Encyclopédie"*, Ταύτιση, γιά πρώτη φορά, ἐνός προτύπου», *Ύπέρεια*, τόμ. 2, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», (Βελεστίνο 1992), Ἀθήνα 1994, σελ. 585-598 καὶ σέ ἀνάτυπο, σελ. 1-21.
3. «Le Florilège de Physique (*Φυσικῆς ἀπάνθισμα*) de Rhigas Vélestinius et l' Encyclopédie. Première identification d' un modèle». *Bulletin de Liaison*, no 12, Centre D' Etudes Balkaniques INALCO, Paris, Décembre 1994, σελ. 129-139.
4. «Η Γαλλική *"Encyclopédie"* ἐνα πρότυπο τοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα *"Φυσικῆς ἀπάνθισμα"*, περιοδ. Ὁ Έρανιστής, τόμ. 21, Ἀθήνα 1997, σελ. 95-128 καὶ σέ ἀνάτυπο.
5. (Ἐπιμέλεια μέ τήν προσθήκη εὑρετηρίου) *Ρήγα Βελεστινλῆ, Φυσικῆς ἀπάνθισμα*, (Βιέννη 1790), Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1991, τρίτη ἔκδοση Ἀθήνα 2000.
6. (Ἐπιμέλεια μέ τήν προσθήκη εὑρετηρίου) *Ρήγα Βελεστινλῆ, Τά Ἐπαναστατικά* (Ἐπαναστατική Προκήρυξη, Τά Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Θούριος, *Ὑμνος Πατριωτικός*), (Βιέννη 1797), Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1994, τέταρτη ἔκδοση 1999.
7. (Ἐπιμέλεια ἐπανέκδοσης μέ τήν προσθήκη εὑρετηρίου καὶ σχολίου) *Αἰμ Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρου*, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα καὶ τῶν σύν αὐτῷ μαρτυρησάντων, (Ἀθήνησιν 1981), Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1996.

8. (Επιμέλεια έπανέκδοσης μέ τήν προσθήκη εύρετηρίου καί σχολίου) Κων. Άμαντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ, (Αθήνα 1930), Επιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997.
9. «Ρήγας Βελεστινλῆς καί "Encyclopédie": Πότε ἔγραψε τό "Φυσικῆς ἀπάνθισμα"», περιοδ. Θεσσαλικό Ήμερολόγιο, τόμ. 29, Λάρισα 1996, σελ. 262-266.
10. «Όνομα καί καταγωγή τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ», Επιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα-Βελεστίνο 1997, δεύτερη ἔκδοση 2000.
11. «Θούριος: "Τό ιερώτερον ἄσμα τῆς φυλῆς μας"», σελ. 3-10, στήν ἔκδοση Ρήγα Βελεστινλῆ, Θούριος. Παραδοσιακές μουσικές παραλλαγές καί προεπαναστατικές μελωδίες, μέ ἐπιμέλεια τῆς ἔκδοσης. Επιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, (περιέχεται καί ψηφιακός δίσκος), Αθήνα 1997, τρίτη ἔκδοση 1998.
12. «Ἐπαναστάτης καί ἐθνεγέρτης, Ρήγας: μία ἀπό τίς μοναδικές μορφές τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ», ἀφιέρωμα «Ρήγας Βελεστινλῆς» τοῦ περιοδ. Επτά Ήμέρες τῆς ἐφημ. Η Καθημερινή, 22 Μαρτίου 1998, σελ. 30-31.
13. «Ἡ θέση τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ γιά τήν ἐκπαίδευση στό ἐπαναστατικό τον κείμενο "Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου"», περιοδ. Ελλοπία, «Ἀφιέρωμα: 200 χρόνια ἀπό τή θυσία τοῦ Ρήγα», τεῦχος 36, Αθήνα, Δεκέμβριος 1997-Ιανουάριος 1998, σελ. 35-36.
14. «Γαλλική "Encyclopédie" καί Νεοελληνικός Διαφωτισμός», περιοδ. Ελλοπία, Αθήνα, Μάρτιος-Απρίλιος 1996, σελ. 62-64.
15. «Μηνύματα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ μέσα ἀπό τή δωδεκάφυλλη Χάρτα του», στόν τόμο τῶν Πρακτικῶν Ἡμερίδας: 200 χρόνια τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα, 1797-1997, (Κοζάνη 18 Ὁκτ. 1997), Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 18-28.
16. «Ἡ προσωπικότητα τοῦ Ρήγα», ἐφημ. Χριστιανική, 11-6-1998.
17. (Επιμέλεια ἔκδοσης), Ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, Επιστημονική Έταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα μέ τήν ὑποστήριξη τῆς Ἀκαδημίας Αθηνῶν, Αθήνα 1998.
18. «Ἡ Χάρτα τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα. Τά πρότυπά της καί νέα στοιχεῖα», στό Ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ, Αθήνα 1998, σελ. 1-90 καί σέ ἀνάτυπο, σελ. 1-94.
19. Εύρετήριο Ὄνομάτων, προσώπων τόπων καί πραγμάτων, Ρήγα

- Βελεστινλῆ, Χάρτα τῆς Ἑλλάδος, Βιέννη 1796-1797, Ἐπιστημονική Ἐταιρεία Μελέτης Φερῶν-Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1998.*
20. «**Ρήγας Βελεστινλῆς (1757-1798): Ἐπαναστάτης καὶ δραματιστής μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου (Σύντομη ἀναδρομὴ στή ζωή καὶ τό ἔργο του)**». Προλογικό κείμενο στήν ἔκδοση τῶν Ἐπαναστατικῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ στά Βουλγαρικά, Σόφια 1998, στά Ρουμανικά, Βουκουρέστι 1999 καὶ στά Σερβικά, Βελιγράδι 2000.
  21. «**Η Μεσσηνία στή "Χάρτα τῆς Ἑλλάδος" τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ**», *Μεσσηνιακά Χρονικά*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1999, σελ. 64-71.
  22. «**Τό ρόπαλο τοῦ Ἡρακλέους στήν ἐπαναστατική σκέψη τοῦ Ρήγα. Ἡ διαχρονική σημασία του**», ἐφημ. Βόλου, *Νέος Τύπος*, 27 Ιουνίου 1999.
  23. "**Βουλή Θετταλομαγνησίας**" στό Βελεστίνο, 11 Μαΐου 1821, πρός τιμήν τοῦ Ρήγα. *Ἀνέγερση Μνημείου*, ἐφημ. Βόλου *Ἡ Θεσσαλία*, 15 Σεπτεμβρίου 1999.
  24. «**Ο ἐπαναστάτης Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ ἡ Ὀρθόδοξη πίστη**», περιοδ. Θεσσαλικό *Ημερολόγιο*, τόμ. 36, Λάρισα 1999, σελ. 313-320.
  25. «**Η ἐπαναστατική φυσιογνωμία τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ**», Πρακτικά τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου «*Ρήγας Βελεστινλῆς: 200 χρόνια μετά*» (Βρυξέλλες, 15 καὶ 16 Μαΐου 1998), ἐπιμέλεια τόμου: καθηγητής Παναγιώτης Γιαννόπουλος, Βελγική Ἐταιρεία Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Βρυξέλλες 1999, σελ. 13-34.
  26. «**Η ἐπιστημονική γνώση στό "Φυσικῆς ἀπάνθισμα" τοῦ Ρήγα**», περιοδ. *Ιστορικά*, Ἐφημερ. *Ἐλευθεροτυπία*, 23 Δεκεμβρίου 1999, σελ. 18-22.
  27. «**Ἢταν ρεαλιστικό τό ἐπαναστατικό σχέδιο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ**», *Στρατιωτική Ἐπιθεώρηση*, Μάρτ.-Απρ. 2000, σελ. 48-63.
  28. «**Η ἄδικη κρίση τοῦ Ἰω. Φιλήμονος γιά τόν ἐπαναστάτη Ρήγα Βελεστινλῆ**», περιοδ. Θεσσαλικό *Ημερολόγιο*, τόμ. 38, Λάρισα 2000, σελ. 257-272 καὶ σέ ἀνάτυπο.
  29. «**Μνεία ἀπό τόν Ρήγα τῆς νησίδας μέ τόν "Ἄγιο Νικόλαο στό Ἀγκίστρι (τοῦ Παγασητικοῦ)**». Ἐφημ. *Ἡ Θεσσαλία*, 13 Αύγουστου 2000, σελ. 13.
  30. «**Τό Βελεστίνο καὶ ἡ Θεσσαλία στό ἔργο τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ**», *Ὑπέρεια* τόμ. 3, Πρακτικά Γ' Διεθνοῦς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1997), Ἀθήνα 2000, (ύπο ἐκτύπωση).